

Cugetul

revistă de istorie și cultură

■ Vara anului 1941.

Drama de pe capul de pod Țiganca

■ Din istoria monumentului Ștefan cel Mare și Sfânt

■ Sergiu Grossu – un fiu devotat al Basarabiei

■ Biserica în Europa și America

3 (87) 2005

Pămîntenia studenților basarabeni de la Universitatea din Dorpat-Iuriew. 1899-1902.
Un material la acest subiect citiți în "Cugetul", nr. 2, 2005

Coperta 1. Manifestație de comemorare a ostașilor români, căzuți pe câmpul de luptă, la Troița înălțată pe locul fostului cimitir militar de la Țiganca. 4 iulie 2005.

Director Oleg Bodrug

Redactor-șef Ion Negrei

Colegiul de redacție:

Gheorghe BOBÂNĂ,

doctor în filozofie

Anatol PETRENCU,

doctor habilitat în istorie

Pavel PARASCA,

doctor habilitat în istorie

Ion ȘIȘCANU,

doctor habilitat în istorie

Demir DRAGNEV,

doctor habilitat în istorie

Pavel CERBUȘCĂ,

doctor în pedagogie

Anton MORARU,

doctor habilitat în istorie

Gheorghe POSTICĂ,

doctor în istorie

Boris VOLOSATÎI,

profesor de istorie

Redactor: Ilie Gulica

Corector: Elena Bivol

Coperta: Sergiu Stanciu

Tehnoredactare: Mihai Pascaru

Editura Prut Internațional, str. Ion Creangă nr. 59, Chișinău
Tel./fax: 74 23 77, 74 93 18; e-mail: prut@mtc.md

revistă de istorie și cultură Cugetul

nr. 3 (27) 2005

Revista este destinată cadrelor didactice din școlile de cultură generală, gimnazii, licee, instituțiile de învățămînt superior, precum și elevilor, studenților, tuturor celor care se interesează de istoria și cultura neamului românesc.

Difuzare: Societatea de Distribuție a Cărții Pro-Noi
Chișinău, str. Alba Iulia nr. 23, bl. 1A
Tel.: 51 68 17, 51 57 49; www.pronoi.md; www.librarie.md;
e-mail: info@pronoi.md

București, sector 1, str. Ing. Pandele Țărușanu nr. 13
Tel./fax: (01) 222 69 35; tel./fax: 222 69 38

© Editura Prut Internațional, 2005

Imprimat la F.E.P. Tipografia Centrală. Comanda nr. 7027

S U M A R

RESTITUTIO

Constantin I. KIRIȚESCU

BĂTĂLIA DE LA ȚIGANCA 3

STUDII ȘI MATERIALE

Ion BUGA

CIMITIRELE MILITARE ROMÂNEȘTI
DIN REPUBLICA MOLDOVA 8

Dominuț PĂDUREAN

TRATATIVELE SOVIETO-ROMÂNE DIN 1948
PRIVIND DELIMITAREA FRONTIEREI ÎN ZONA
BRAȚULUI CHILIA ȘI LA MAREA NEAGRĂ 19

Vasile MALANEȚCHI

„...CHIPUL SĂU ÎN MOȘTENIREA SA” 25

PERSONALITĂȚI

Iurie COLESNIC

SERGIU GROSSU. UN FIU DEVOTAT
AL BASARABIEI 34

O VIAȚĂ DE OM DĂRUITĂ FIULUI OMULUI 37

ANI LUMINAȚI DE DUH ȘI ADEVĂR 41

Veronica BÂTCĂ

ÎN AJUTORUL LICEENILOR

Alesandru DUȚU

ȚIGANCA – DRAMA DE PE PRUT 45

ÎN AJUTORUL STUDENȚILOR

Vladimir POTLOG

BISERICA ÎN EUROPA ȘI AMERICA
LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA-
ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA 47

ÎN AJUTORUL PROFESORILOR

Pavel CERBUȘCĂ

PREDARE DE CALITATE PENTRU
ÎNVĂȚĂMÎNT DE CALITATE 55

Lidia PĂDUREAC

METODE GRAFICE
ÎN STUDIAREA ISTORIEI 60

ARHIVĂ ISTORICĂ

LUPTLE DE PE CAPUL DE POD CANIA,
STOENEȘTI ȘI ȚIGANCA 63

NOUTĂȚI EDITORIALE

CĂRȚI DE ISTORIE ȘI CULTURĂ 69

CLIO DIVERTISMENT

Dinu POȘTARENCU

PANTELIMON SINADINO 73

Constantin I. KIRIȚESCU

BĂTĂLIA DE LA ȚIGANCA

Constantin I. KIRIȚESCU
(1876–1965)

Absolvent al Facultății de Biologie a Universității „Al.I. Cuza” din Iași, Constantin I. Kirîțescu a avut preocupări de natură istorică. Este autorul a unor lucrări monumentale despre participarea României la cele două conflagrații mondiale. „Istoria războiului pentru întregirea României (1916–1919)”, care a cunoscut trei ediții: două românești (I – 1922–1924; II – 1989) și una, prescurtată, în limba franceză, îl situează pe Constantin I. Kirîțescu printre autorii cu cele mai solide contribuții consacrate participării României la Primul Război Mondial.

Lucrarea „România în al Doilea Război Mondial” definitivată de autor în 1956, a văzut lumina tiparului abia în 1996, când de la terminarea ostilităților din 1939–1945 se scursese deja o jumătate de veac.

Propunem atenției cititorilor noștri fragmentul despre lupta de la Țiganca din vara anului 1941, episod dramatic din campania de eliberare a Basarabiei.

Sub numele de „bătălia de la Țiganca” se înțelege ansamblul luptelor grele date de Corpul 5 armată român, în intervalul de la 22 iunie pînă la 16 iulie, cu partea culminantă între 4 și 12 iulie, pentru forțarea liniei Prutului în sectorul Fălciu–Bogdănești și cucerirea zonei fortificate de pe malul opus al râului, cu centrul tactic în satul Țiganca.

Sectorul Fălciu–Bogdănești era unul din cele mai importante din cauza poziției sale pe Prutul Mijlociu și a existenței a două poduri mari: unul de șosea și altul de cale ferată, ce legau Bîrladul cu Basarabeasca, important nod de comunicație feroviară, la intersecția liniilor de fier din Basarabia Centrală. Sectorul era bine apărat de ruși; probabil că în planul strategiei sovietice aci era proiectatul ax de pătrundere în Moldova.

Configurația geografică a regiunii de atac era nefavorabilă pentru români: dincolo de apa Prutului se întindea o luncă joasă pînă la Valea Tigheciului, paralelă cu cursul Prutului; malul ei de răsărit era format din dealuri înalte, cu dominare asupra malului românesc: dealurile Toceni, Cania, Epurenii. Tot sectorul rus era împînzit de linii de rezistență, alcătuint un sistem de întărituri de tipul așa-numitelor „cazemată improvizate” sau „adăposturi întărite”: erau, de fapt, dispozitive de explozibile foarte bine camuflate, nefiind vizibile decît prin observații aeriene. Orice obstacol servea la asfel de improvizații: o casă, o magazie, o căpiță de fîn.

Avantajul lor era că ofereau o țință mică, greu de descoperit, iar dintr-însele se putea trage în toate direcțiile – pe când la cazematele de beton se putea trage numai din față. Odată descoperite însă din avion, ele puteau fi distruse ușor de echipele de asalt prin grenade, aruncătoare de flăcări, lovituri directe de tun etc. Numeroasele linii de astfel de cazemate erau apropiate lateral sau se succedau la scurte distanțe. Afară de pozițiile principale de pe crestele și versanturile dealurilor, erau întărite cu cazemate de acest tip: satul Țiganca, centrul tactic al sectorului, conacul Valienatos, din fața Fălciului, și satele Stoenesti, Epureni, Leca, Antonești, Cania, Toceni, Lărguța, Hirtop. Toate aceste întăriri trebuiau, din cauza densității lor, luate în piept și cucerite rînd pe rînd, după operația grea și periculoasă a trecerii rîului, urmată de distrugerea lucrărilor de întărire cu dibăcie camuflate.

Lunca Prutului fusese desfundată de ploile ce cădeau în toate zilele, ceea ce făcea ca mișcarea și aprovizionarea trupelor să fie dificilă. Brațele laterale și pîraiele, umflate de ploi, erau de nerecunoscut. Cele două poduri peste Prut, unul de șosea și unul de cale ferată, erau însă intacte, fiecare din părți conținînd să-l întrebuințeze mai tîrziu în folosul ei; numai că accesul era oprit de ambele părți prin baraje de sîrmă ghimpată.

Forțarea Prutului în acest sector a fost încredințată Diviziei 21 (general N. Dăscălescu) și Diviziei de Gardă (general N. Șova), din Corpul 5 armată român (general Gh. Leventi) al Armatei 4 române. Misiunea principală a operației a fost încredințată la început infanteriei Diviziei de Gardă.

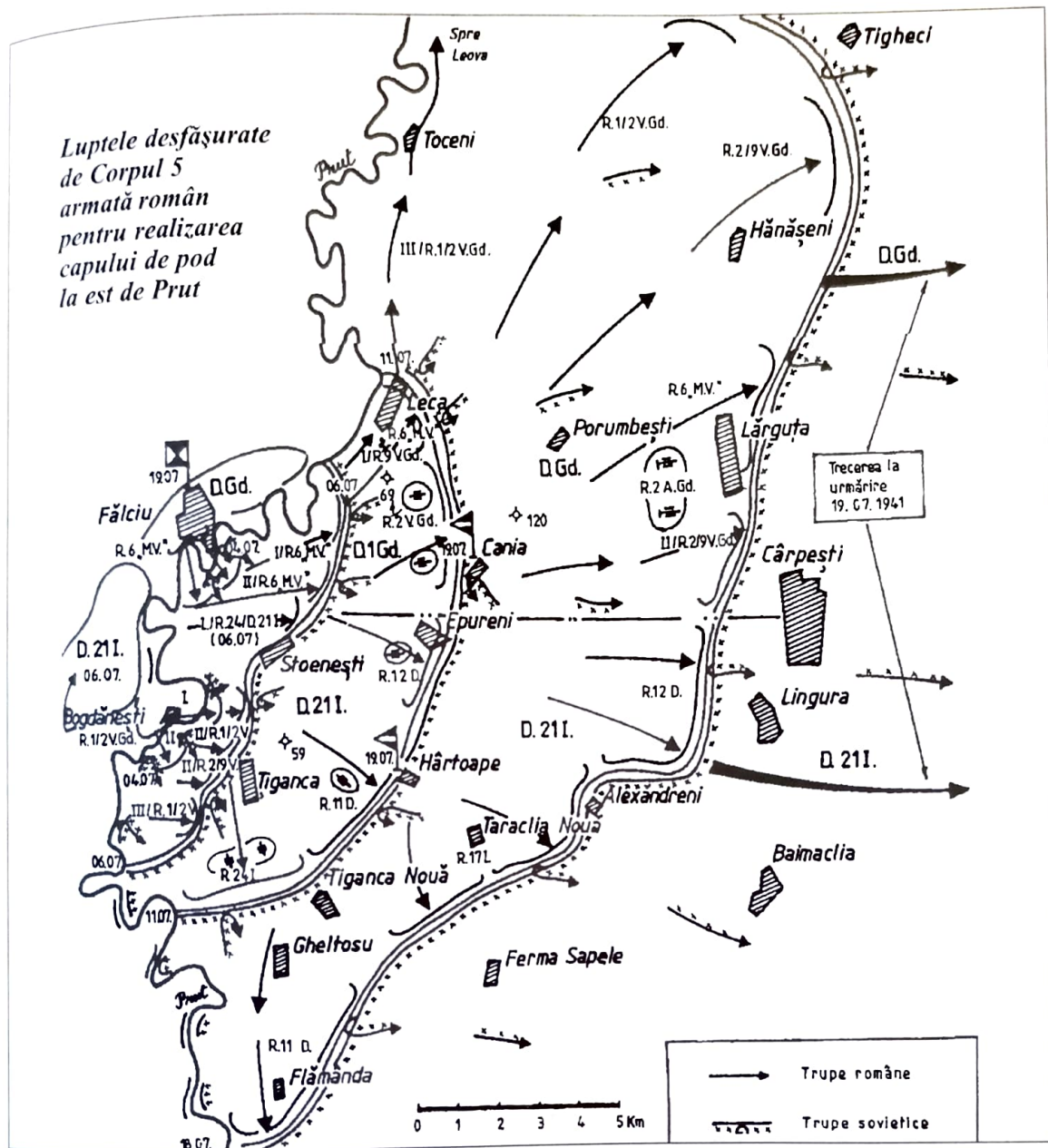
Divizia de Gardă, o unitate de elită, își avusesse, înainte de 1941, reședința la Chișinău. După pierderea Basarabiei, ea a fost retrasă pe malul de vest al Prutului, a cărui gardă o făcea împreună cu diviziile 15 și 21. Postul de comandă era în comuna Ivești, unde ofițerii și soldații au reconstruit marea biserică a tîrgului – clădită în 1905 ca ctitorie a vechii familii boierești Balș –, care fusese distrusă de marele cutremur din 1940. Biserica, un monument de artă, a fost tîrnosită în 1943, dedicată fiind celor 2 100 de eroi ai Diviziei de Gardă (106 ofițeri, 30 subofițeri, 1 934 oameni de trupă). La intrarea în război, Divizia de Gardă era alcătuită din: Regimentul de Gardă „Mihai Viteazul”, două regimente Vînători de Gardă, purtînd numerele 2 și 9, regimentele 2 și

3 Artilerie de Gardă, Batalionul 40 Pionieri, Escadronul 40 Cavalerie și alte mici unități auxiliare.

Pentru executarea misiunii sale, comandantul Corpului 5 armată a realizat în prealabil, pe malul românesc al Prutului, o puternică concentrare de artilerie, și anume întreaga artilerie a diviziilor 21, de Gardă, Grăniceri, plus patru divizioane de artilerie motorizată. Generalul Antonescu a asistat personal la începerea operațiilor în seara de 22 iunie. Concepția comandantului Corpului 5 armată român de a da în acest loc atît de dezavantajos o bătălie de forțare a trecerii Prutului, sub focul inamicului, a fost criticată de tehnicienii militari ca fiind o greșeală gravă. S-au adăugat la această greșeală de concepție și altele: în executarea operației, printre care defectuosul dispozitiv al artileriei cu chesoanele și caii printre piese. Toate acestea au concurat să facă din bătălia de la Țiganca o operație foarte costisitoare în vieți omenești.

În noaptea de 22 iunie, pe o ploaie torențială, echipele de voluntari din Regimentul „Mihai Viteazul” au atacat prin surprindere podul din fața Fălciului, au traversat apa Prutului – unii înot, alții în bărci – și au început atacul pozițiilor sovietice fortificate din luncă și de pe înălțimile vecine, în mijlocul vijeliei de tunuri și de branduri. Un alt batalion de asalt a atacat podul de cale ferată de la Bogdănești, cucerindu-l. Sprijiniți acum pe cele două capete de pod de la Fălciu și Bogdănești, ostașii au început lupta cea mai grea. Înglodați în apa și noroiul mlaștinilor din luncă, strecurîndu-se prin focul armelor, mitralierelor și artileriei dușmane de pe pozițiile dominante de la conacul Valienatos și de pe dealurile Cania și Epureni, luptătorii căutau să ajungă în apropierea cazematelor, spre a le aduce la tăcere prin dibace aruncări de grenade. Luptele în această zonă inundată au ținut mai multe zile, în care timp soldați și infanteriști ai formațiunilor de atac erau nevoiți să stea în bălțile cu fundul milos, pline de stuful care le împiedica vederea și mișcările inamicului și de lipitorile care le sugeau sîngele, expuși focului inamic. Tot atît de grea era lupta pontonierilor, care trebuiau să poarte pe brațe lotcile și pontoanele. Ceea ce a contribuit în mare măsură la pierderile suferite de români a fost că trecerea Prutului de către grosul infanteriei în dimineața zilei de 23 iunie a început să se execute prea tîrziu, ziua mare, pe lumină.

*Luptele desfășurate
de Corpul 5
armată român
pentru realizarea
capului de pod
la est de Prut*

Generalul Antonescu, care asista personal la operația ucigătoare, a retras trupele Diviziei de Gardă, care avea pierderi foarte mari, și le-a înlocuit cu trupe din infanteria Diviziei 21. În același timp, el a înlocuit pe generalul Gheorghe Leventi, comandantul Corpului 5 armată român, prin generalul Aurelian Son.

În tot cursul luptelor, reacția trupelor sovietice a fost foarte îndârjită; lupta a continuat, aproape fără întrerupere, mai multe zile de-a rândul, în fața greutății de a menține cele două capete de pod, s-a renunțat provizoriu la cel de la Fălciu și s-a îngustat cel de la Bogdănești. Cele mai grele atacuri s-au dat împotriva celei mai înaintate poziții fortificate rusești, conacul Valienatos, care, cu numeroasele lui cazemate, era o adevărată fortăreață în fața Fălciului. Numeroase acte de

vitejie și de eroism s-au săvârșit de către ostașii români și multe au fost viețile jertfite în apropierea sinistrei case.

Constatându-se inferioritatea artileriească în care se găseau românii, nu datorită numărului gurilor de foc, care era superior de partea noastră, ci pentru că artileria sovietică trăgea de pe înălțimi dominante, pe când românii nu și-au putut apropia și aduce pe linie artileria grea, din cauza pământului îmbibat de ploi și presărat de bălți al luncii, bombardamentul de susținere al artileriei a fost înlocuit în bună parte prin bombardamentele tactice ale aviației, care a participat cu multă eficacitate la luptă. Sub protecția tunurilor și a avioanelor, unități române au continuat să treacă în mici pachete pe malul opus al Prutului, nu atât pe poduri, care erau

ținute sub focul viu al inamicului, și nu în timpul zilei, ci mai mult în timpul nopților, pe întuneric și ploaie, cu ajutorul bărcilor cărate în spinare și puse pe apă de pontonieri.

Zece zile a ținut această situație grea, chinuitoare și pierzătoare de vieți. Odată cu semnalul ofensivei pe întreaga linie a Prutului, a sunat și ora atacului decisiv din sectorul Țiganca.

La 4 iulie a început atacul decisiv pentru cucerirea conacului Valienatos și a dealurilor fortificate întărite Cania și Epurenii. Unități din Divizia de Gardă, sub comanda locotenent-colonelului Iliescu, comandantul adjunct al Regimentului de Gardă „Mihai Viteazul”, au atacat conacul la ora 13 prin surprindere, după ce au trecut râul cu bărci. Cu toată furioasa bombardare ce i-a primit, cu toate marile pierderi, pluton după pluton pune piciorul pe malul basarabean și se organizează în dispozitiv defensiv pe o adâncime de doi kilometri. Primul succes fusese obținut: Prutul era trecut. Alte trupe trec râul pe la Cotul lui Matei. Poziția de la Valienatos era astfel încercuită în clește pe la nord și pe la sud, dar rezistența inamicului, sprijinit de puternica artilerie de pe dealurile Cania și Epurenii, era aprigă. Ziua de 5 iulie a trecut în luptă defensivă ucigătoare, ostașii români menținându-se în gropile umede și reci, din terenul mlăștinos al luncii, sub ploaia de apă ce cade din cer și cea de foc ce nu conținește din întăririle dușmane. La 6 iulie, dis-de-dimineafă, începe atacul. Ostașii români luptă cu avânt. Deși sînt în a treia zi de luptă, ostașii Regimentului „Mihai Viteazul” străbat barajul inamic, cuceresc toate cazematele conacului Valienatos – care e un morman de ruine fumegînde –, rup frontul inamic, cuceresc „Dealul fără nume” de la vest de platoul Cania, deschizînd astfel drumul celorlalte trupe ale Diviziei de Gardă și al nu mai puțin vitezei Diviziei 21, care cuceresc toată linia fortificată inamică de la Leca-nord – pînă la Epurenii-sud – inclusiv versantul vestic al dealului Cania. În chipul acesta, capul de pod Fălciu este consolidat. A căzut în luptă, printre cei mai bravi, maiorul Moloiu, adevăratul erou al zilei; maiorul Udrea a fost grav rănit. Comanda batalioanelor de asalt a fost luată de căpitani.

Tot alît de înverșunate au fost luptele pentru cucerirea satului Țiganca, de la aripa dreaptă a frontului de atac. Toate casele satului fuseseră transformate în cazemate; ele au trebuit să fie

luate cu asalt și cucerite una cîte una. Cucerirea satului s-a făcut în mai multe reprize, atacurile de infanterie trebuind să alterneze cu bombardamentele de artilerie ce le pregăteau. Menținerea satului cucerit, cît și a pozițiilor de pe înălțimile vecine, ce constituiseră linia întărită a inamicului, a costat multe sacrificii.

În adevăr, trupele sovietice din acest sector, care erau deosebit de puternic înarmate și dispuneau de întărituri remarcabile, n-au încetat de a face încercări de recucerire a pozițiilor pierdute, cu scopul de a arunca pe români înapoi, peste Prut. De aceea acest sector a fost unul din cele mai active și luptele au continuat pînă la 16 iulie. Cel mai mare, mai bine pregătit și mai primejdios din aceste atacuri a fost acela început în noaptea de 7–8 iulie. Slujindu-se de artileria grea, de forțe blindate și de aviație, dușmanul a dat o puternică contraofensivă împotriva pozițiilor românești de pe dealurile Toceni, Cania și Epurenii. Atacul principal s-a dat asupra dealului Cania, ale cărui versanturi dinspre apus erau ocupate de Vinătorii de Gardă din Regimentul „Mihai Viteazul”, prin luptele dîrze date la 6 și 7 iulie. Folosindu-se de particularitățile fizice ale terenului, foarte accidentat, inamicul s-a putut infiltra prin viroagele ce brăzdează platoul Cania, a reocupat vechile cazemate pierdute și nedeplin distruse, și-a instalat numeroase cuiburi de luptă prevăzute cu arme automate, mitraliere și aruncătoare diferite, după care, făcînd o mare risipă de muniții, a reușit să ajungă pînă aproape de postul de comandă al regimentului, care era pe punctul de a fi copleșit de atacatori.

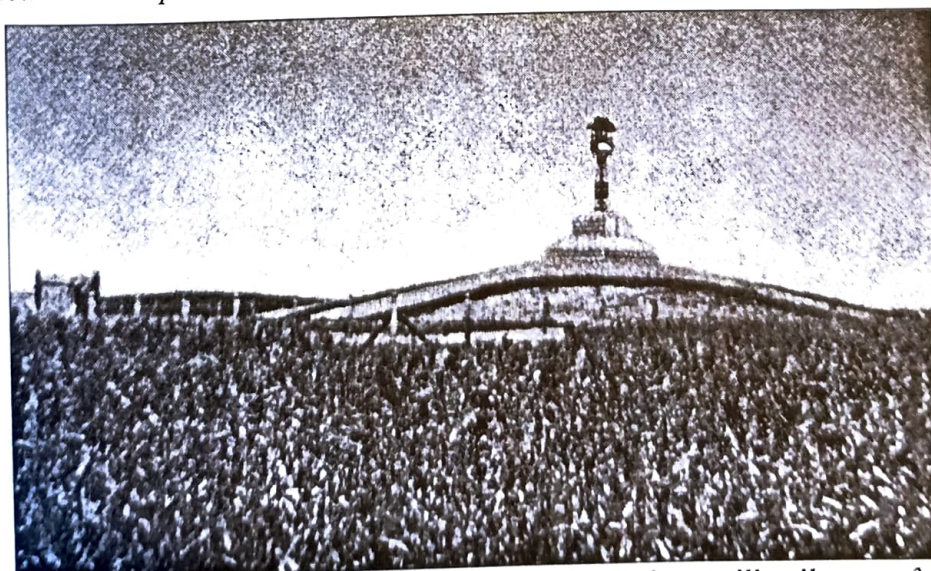
În acest moment, extrem de critic, Comandamentul român a luat măsuri de rezistență eroică: la dreapta frontului de luptă a fost trimis un detașament comandat de ofițerii Regimentului de Gardă „Mihai Viteazul”, iar la centru și la stînga apărarea s-a organizat cu tot ce era disponibil la postul de comandă: ofițeri de la comandamente și servicii, oameni de trupă din toate formațiile, agenți de legătură, pionieri, telefoniști. În iureșuri irezistibile, îndemnați de ordinele date, dar mai ales de pilda superiorilor lor, trupele române au dat atacul, năpustindu-se spre creasta ocupată de inamic, căruiua i-au oprit înaintarea. Continuînd atacul, românii, revenindu-și complet, încep urmărirea dușmanului care se retrage și îl vînează cu baioneta ori cu grenada prin toate găurile prin care pătrunsese. Depășiți de soldații

noștri, dușmanii încep să se predea, îndată ce zăresc echipele de curățare a terenului. Contratacul sovietic a fost respins pe toată linia, câmpul de luptă a rămas acoperit de trupurile a numeroși morți și răniți; 200 de prizonieri și un foarte bogat material de război au rămas în mâinile românilor. Situația, ce fusese un moment primejduită, a fost pe deplin restabilită. Pozițiile cucerite au fost lărgite și consolidate prin luptele date în zilele următoare.

Regimentul de Gardă „Mihai Viteazul”, care suferise mari pierderi în aceste lupte, a fost scos din linia întâi și regrupat la Epurenii ca rezervă a Corpului 5. Dar nu sosise încă bine la Epurenii când a primit ordinul să reintre în frontul de luptă în sectorul Țiganca, unde Divizia 21 fusese greu atacată de forțe inamice superioare. Lupte grele au fost date în acest sector, în zilele de 9–12 iulie de Divizia 21 Infanterie și care au culminat în ziua de 12 iulie. Ele au necesitat și intervenția aviației române, care s-a produs cu mare eficacitate în zorii zilei, atacând și distrugând artileria grea aeriană a inamicului, apoi tancurile, vehiculele motorizate și trupele pregătite pentru o mare ofensivă împotriva românilor. Prin această strălucită acțiune, aviația a înlesnit vitezelor trupe ale diviziilor 21 și de Gardă din Corpul 5 să obțină victoria și să mențină pozițiile atât de aprig disputate de ambele părți. În chipul acesta, pozițiile întărite din sectorul Țiganca, a căror cucerire a însemnat un episod dramatic al primei etape a campaniei din Basarabia, au alcătuit un pivot sigur pentru operațiile ce s-au săvârșit ulterior în partea de sud a provinciei dintre Prut,

Dunăre și Nistru. Ultima încercare de dîrză rezistență a opus-o inamicul la 16 iulie pe linia Epurenii–Lărguța–Dealul Vulturului, care a fost complet ocupată de români în seara zilei, după care, la 19 iulie, dușmanul a început retragerea generală în direcția Nistrului, urmărit, pe timp ploios, de unitățile Corpului 5 armată.

Victoria a fost plătită cu pierderi simțitoare. Printre șefii căzuți la posturile de mare primejdie și cinste au fost: colonelul Niculescu Gh., comandantul Regimentului Dorobanți, căzut în mijlocul Batalionului 2 al regimentului său, la 9 iulie; locotenent-colonelul Iliescu Gh., comandantul-adjunct al Regimentului de Gardă „Mihai Viteazul”, maiorul Moloiu, din același regiment, un excelent soldat, căpitanul Timcu Victor, comandantul unuia din detașamentele de atac de pe Dealul Cania, locotenentul Comșa Victor, căzut, după ce luptase ca un brav la cucerirea poziției dușmane de pe Dealul Toceni. Printre bravii care, fiind la locul de cea mai mare primejdie, au avut norocul să scape cu viață și au primit suprema consacrare a vitejiei, Ordinul „Mihai Viteazul”, sînt: maiorul Joița I. Ion, pentru priceperea și curajul cu care și-a trecut trupa cu bărci, a ocupat poziția Țiganca și, la 12 iulie, deși înconjurat de inamic pe ambele flancuri, a respins atacurile lui înverșunate și a rămas stăpîn pe poziția primejdioasă de pe Dealul Cania, de asemenea, căpitanul Spaimă F. Constantin, care a condus Batalionul I în zilele de 8–14 iulie la atacul Dealului Epurenii și, sfărîmînd rezistența inamicului, a capturat numeroși prizonieri și armament: arme, mitraliere și un tun.

Monumentul ridicat pe Dealul Epurenii în amintirea militarilor români căzuți pe capul de pod Țiganca

Ion BUGA

CIMITIRELE MILITARE ROMÂNEȘTI DIN REPUBLICA MOLDOVA

Civilizația umană, precum se știe, s-a afirmat și a perpetuat benefic și datorită cimitirelor, care sînt testimonii ale păstrării tradițiilor, comorilor și relicvelor valoroase de epocă, izvoade privind evoluția omului și a vieții lui spirituale, pagini inedite de istorie și cultură universală. Cimitirele străvechi conțin dovezi incontestabile (inscripții pe morminte etc.) despre băștinașii autentici ai teritoriilor respective, fapt pentru care au fost deseori devastate și nimicite de către cotropitori cu scopul de a șterge urmele acaparării teritoriilor străine și asimilării băștinașilor. Popoarele civilizate, mai ales lumea creștină, întotdeauna au ocrotit cu sfințenie cimitirele, cavourile, mausoleele și mormintele strămoșești.

În toată lumea civilizată există un cult aparte pentru cimitirele militare, numite și „Cimitirele Eroilor”. Cimitirele militare se bucură de o atenție deosebită din partea autorităților, a cetățenilor simpli. La sărbătorile naționale eroilor căzuți pe cîmpul de luptă li se aduc onoruri publice oficiale. Regimul comunist a promovat, însă, o politică de profanare și distrugere a bisericilor și cimitirelor, fapt confirmat prin pîngărirea și nimicirea cimitirelor militare românești din fosta R.S.S. Moldovenească.

Destinul cimitirelor militare românești din Republica Moldova merită o investigație științifică aparte. În acest sens, consider absolut necesară editarea „Cărții Memoriei” în care ar fi trecute numele ostașilor eroi ai Armatei române căzuți în luptele pentru eliberarea Basarabiei în anii 1941–1944 și înmormîntați în cimitirele militare românești din Republica Moldova. La Chișinău a fost deja publicată „Cartea Memoriei” (în șase volume), care include numele ostașilor Armatei sovietice originari din Republica Moldova căzuți în cel de-al Doilea Război Mondial.

Studiul respectiv, realizat la solicitarea redacției, are menirea să ofere cititorului doar unele informații sumare, dar foarte utile, despre acest subiect dureros. Studiul este întocmit în baza informațiilor acumulate din arhive, cărți, ziare, precum și în urma investigațiilor personale ale autorului în diferite localități din Basarabia și Transnistria.

NUMĂRUL ȘI STAREA CIMITIRELOR MILITARE ROMÂNEȘTI

În vara anului 1941, după 35 de zile de lupte crîncene (22 iunie–26 iulie), Armata română împreună cu Armata germană au eliberat de sub ocupația ruso-sovietică întreaga Basarabie, nordul Bucovinei și Ținutul Herța. Jertfele aduse pe altarul dezrobirii acestor teritorii românești au fost numeroase: 24 396 de militari români morți, răniți, bolnavi sau dispăruți.

Potrivit unor date statistice, pe teritoriul actual al Republicii Moldova sînt atestate peste 290 de cimitire militare românești (cimitire-tip de campanie sau „morminte frățești”), în care sînt înhumați peste 6 700 de ostași eroi ai Armatei române căzuți pe cîmpul de luptă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în temei în lunile iunie–iulie

1941, în bătălia pentru dezrobirea Basarabiei, ocupată și anexată de Uniunea Sovietică la 28 iunie 1940 în baza Pactului Molotov–Ribbentrop din 23 august 1939 și a notelor ultimative sovietice din 26–27 iunie 1940.

Ofițerii, subofițerii și soldații Armatei române (dintre care mulți erau basarabeni) căzuți ca eroi pe câmpul de luptă pentru eliberarea Basarabiei au fost înmormîntați cu onoruri militare și cvlăvie creștinească în cimitire militare separate sau sectoare aparte în cimitirele bisericilor din localitățile din apropierea frontului, avînd instalate pe morminte cruci de beton de tip regulamentar și cască.

Cimitire militare românești sînt atestate în toate județele de odinioară ale Basarabiei: Bălți – 53 cimitire, Cahul – 35, Lăpușna – 39, Orhei – 43, Soroca – 35, Tighina – 50, Cetatea Albă – 13, Ismail – 6, precum și în Transnistria – 38. Acest fapt relevă caracterul crîncen al luptelor și numeroase jertfe aduse pe altarul eliberării Basarabiei.

Aici, vom nominaliza doar cele mai mari cimitire militare românești, din localitățile Republicii Moldova, indicînd și numărul de militari înhumați în fiecare din ele:

Țiganca (Dealul Epurenilor) din fostul județ Cahul, unde au fost înmormîntați 1 020 eroi ai Armatei române, inclusiv colonelul Gheorghe Niculescu – comandantul Regimentului 12 Dorobanți din Divizia 21 Infanterie, căzut cu moarte de erou pe câmpul de luptă la Epureni pe data de 9 iulie 1941, decorat post-mortem cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a 3-a

și avansat la gradul de general de brigadă. Pe Dealul Epurenilor, în amintirea militarilor români căzuți în luptă pe capul de pod de la Țiganca, a fost ridicat un mare monument, distrus ulterior de ocupații sovietici¹. Cania (Cahul), Cimitirul Eroilor – 938 eroi, inclusiv colonelul Gheorghe Iliescu, comandantul Regimentului 6 Dorobanți Gardă „Mihai Viteazul” din Divizia 1 Gardă, căzut cu moarte de erou pe câmpul de luptă la Cania pe data de 8 iulie 1941², orașul Tighina – 350, orașul Tiraspol – 558; satul Micleușeni (Lăpușna) – 238; Vărzărești (Lăpușna) – 162; Tabăra (Orhei) – peste 300; orașul Chișinău – 134 (Cimitirul Eroilor – 95 și Cimitirul Ortodox – 39); Isacova (Orhei) – 116.

În anexă publicăm o listă a cimitirelor militare românești din Republica Moldova.

În anii 1941–1944 cimitirele militare românești din Basarabia și Transnistria erau sub patronajul primăriilor și erau îngrijite creștinește, cu respect și recunoștință. În fiecare cimitir a fost înălțată și sfințită cîte o „Cruce a Eroilor”, unele mai păstrîndu-se și azi prin cimitirele satelor. Cimitirele militare românești contribuiau activ la redeșteptarea în rîndurile populației a cultului pentru eroii căzuți în război. De „Ziua Eroilor”, marcată la Ziua Înălțării Domnului (Ispas), lîngă „Crucea Eroilor” din cimitire se oficiau slujbe de pomenire a eroilor.

În timpul ocupației ruso-sovietice cimitirele militare românești din fosta R.S.S. Moldovenească au fost profanate și devastate, mormintele și crucile fiind nivelate cu buldozerul, iar pe locurile cimitirelor unde

Cimitir al eroilor români

¹Vezi: *Veteranii pe drumul onoarei și jertfei (1941–1945). Spre cetățile de pe Nistru*, București, 1996, p. 403, 404, 595, 596.

²*Ibidem*, p. 393.

zac osemintele eroilor români, căzuți în lupte pentru eliberarea Basarabiei, au fost amplasate ferme de porci (de exemplu, la Țiganca), grajduri de vite sau ateliere de cherestea (la Micleușeni). Incredibil, dar pe locul fostelor cimitire militare românești au fost construite chiar case de locuit (la Florești) etc.

După proclamarea suveranității și independenței Republicii Moldova în 1991, presa a relatat de multe ori despre starea deplorabilă a locurilor de înhumare a eroilor români căzuți pentru eliberarea Basarabiei, dar situația practic nu s-a schimbat.

Despre sacrilegiul săvârșit de către ocupații sovietice asupra Cimitirului Ostașilor Români de la Țiganca (Cahul), poetul-academician Nicolae Dabija, care a vizitat recent aceste locuri, scrie cu multă durere sufletească și revoltă firească în articolul „Rudele noastre, cotropitori”.

În anii postbelici autoritățile sovietice au dărâmat crucile și biserița din Țiganca, și peste acestea au construit... o fermă de porci. Timp de 50 de ani scrofinele și-au scurs, ca o bațjocură, jegul peste osemintele martirilor de desubt, mulți dintre ei – basarabeni înrolați în Armata română.

Din 1990 bulgarii din Stoianovca, un sâțuc învecinat cu Țiganca, au mutat de acolo ferma. Pe locul aceluia cimitir a fost instalată o Troiță, în preajma căreia doi călugări, veniți de la mănăstirea Neamț, veghează liniștea celor căzuți pe cîmpul de bătălie.

La manifestările de la Ziua Înălțării de lângă Troiță, în acest an (2005) a venit lume de peste lume, a fost prezent Excelența Sa ambasadorul României la Chișinău Filip Teodorescu și alte persoane oficiale...

M-am bucurat cînd am auzit zilele trecute vestea că Țiganca a fost vizitată și de președintele parlamentului moldav Marian Lupu împreună cu un grup de deputați. E epoca concilierii, îmi zisei, și e timpul să împăcăm morții între ei: au fost jertfe și unii și alții.

Numai că această delegație s-a îndreptat spre Pichetul „Celor trei eroi ruși”, de alături, uitînd să treacă și pe la Troiță...

Monumentele de la pichetul moldovenesc sînt dedicate eroilor ruși care i-au masacrat pe eroii români...

Cît timp îi vom omagia pe ucigașii părinților noștri și îi vom respecta pe aceștia mult mai mult decît pe propriile noastre rude, rude și de sînge și de istorie?³

Destinul cimitirelor militare românești din Republica Moldova este asemănător cu cel al basarabe-

nilor foști ostași ai Armatei române, care, după ocuparea și reanexarea Basarabiei de către Uniunea Sovietică în 1944, au fost mînați abuziv în gulagurile staliniste, persecutați, terorizați și numiți „fasciști” fără nici un temei. Basarabienii din Armata română, ca și toți militarii din armatele tuturor țărilor beligerante, și-au făcut datoria de cetățean, iar mulți dintre ei au luptat cu arma în mîini împotriva ambelor regimuri totalitare antiomane din secolul al XX-lea...

După prăbușirea Uniunii Sovietice și proclamarea independenței Republicii Moldova (27 august 1991) situația juridică a veteranilor de război ai Armatei române s-a schimbat cardinal, deoarece Parlamentul Republicii Moldova, urmărind scopul unei adevărate concilierii civice, a adoptat la 18 martie 1993 „Legea cu privire la reabilitarea și egalarea în drepturi a cetățenilor Republicii Moldova care au participat la cel de-al Doilea Război Mondial”, care în articolul 1 prevede: „Toți cetățenii Republicii Moldova, care au participat la cel de-al Doilea Război Mondial în rîndurile Armatei roșii (sovietice) sau Armatei române, cu excepția persoanelor indicate în articolul 2, sînt recunoscuți participanți la cel de-al Doilea Război Mondial, declarați nevinovați în fața societății, reabilitați și reintegrați în drepturi și beneficiază în egală măsură de înlesnirile sociale prevăzute de legislația în vigoare. Gradele și decorațiile militare ale acestor cetățeni sînt recunoscute valabile”. Autorul proiectului acestei legi este însuși subsemnatul.

Legea nr. 1358-XII din 18 martie 1993 a influențat benefic și destinul cimitirelor militare românești din Republica Moldova, contribuind la înlăturarea barierelor fostei ideologii și politici oficiale românofobe în acest domeniu.

Inițiatorul unor acțiuni comune ale asociațiilor obștești similare din Republica Moldova și România privind refacerea și reamenajarea cimitirelor militare românești din Republica Moldova a fost înflăcăratul patriot român basarabean Gheorghe Ghimpu, președintele de atunci al Asociației Victimelor Regimului Comunist de Ocupație și a Veteranilor de Război ai Armatei Române” (din 11 iunie 2000 – Partidul Național Român). Domnia Sa a organizat și primele acțiuni obștești de îngrijire și reamenajare a Cimitirului Eroilor din Chișinău (bd. Decebal, nr. 17), unde la 13 iunie 2000 a fost sfințită temelia refăcută a capelei acestui cimitir, pe care se află o cruce de lemn cu inscripția „Glorie Eroilor Armatei Române”.

³ „Literatura și Arta”, 7 iulie 2005.

Din inițiativa și prin eforturile lui Gheorghe Ghimpu, a fost instalată o frumoasă troiță pe locul fostului cimitir militar românesc (nimicit de sovietici) din orașul Florești. Troița, sculptată cu mare măiestrie artistică, a fost donată de către Fundația Română „General George Pomuț” pentru comemorarea eroilor români căzuți pe câmpul de luptă în afara granițelor țării din Timișoara. La slujba de sfințire a troiței (16 iulie 2000), oficiată de un sobor de preoți români ortodocși din Timișoara, în frunte cu preotul Stelian Borza, și de la cele două mitropolii ortodoxe din Republica Moldova, a participat un numeros public, precum și o delegație a Partidului Național Român din Chișinău, condusă de președintele Gheorghe Ghimpu.

Urmau să fie ridicate troițe asemănătoare și în alte cimitire românești din Republica Moldova, dar moartea subită a lui Gheorghe Ghimpu la 27 octombrie 2000, în urma unui accident rutier enigmatic, a afectat serios realizarea la timp a acestor planuri nobile...

În pofida multiplelor obstacole, unele acțiuni practice întru refacerea cimitirelor eroilor Armatei române continuă. Astfel, în anii 1995–1998 participanții la războiul din 1992 de la Nistru (Detașamentul de voluntari „Vasile Lupu” din județul Orhei), în frunte cu fostul lor comandant, maiorul Andrei Calcea, au reamenajat în varianta inițială Cimitirul Militar al Eroilor Armatei Române din satul Tabăra, județul Orhei. Cu efortul entuziaștilor locali (Iacob Lupanciuc etc.) a fost restaurat (la 12 noiembrie 2000) monumentul celor 13 eroi români din cimitirul bisericii din satul Mingir. Profesorul universitar Hariton Prodan întreprinde acțiuni de identificare a ostașilor români înmormîntați în cimitirul din Dubna-Stoicani (jud. Soroca). S-au făcut unele tentative de reamenajare a cimitirelor militare de la Cania, Micleușeni, Isacova ș.a.

Grație Ambasadei României în Republica Moldova, în ultimii ani s-au întreprins primii pași constructivi spre refacerea Cimitirului Militar al Eroilor Armatei Române de la Țiganca (Cahul), cel mai mare cimitir militar românesc de pe teritoriul Republicii Moldova, din perioada celui de-al Doilea Război Mondial.

Consider că refacerea și reamenajarea cimitirelor militare românești din Republica Moldova, mai ales a Cimitirului Militar al Eroilor Armatei Române de la Țiganca (Dealul Epurenilor), ar trebui să devină un șantier național panromânesc. La restaurarea în varianta inițială a cimitirului de la Țiganca – o movilă mare / un gorgan masiv în vîrf cu o troiță (vezi foto la

p. 7) cred că ar fi creștinește și simbolic să se aducă pămînt (în cantități necesare) din toate localitățile de baștină ale celor 1 020 de militari români înmormîntați în iulie 1941 în Cimitirul de la Țiganca (Dealul Epurenilor). Gorganul/movila, de dimensiuni impunătoare, ar putea fi edificată folosind tehnologia tradițională istorică, cunoscută încă de sciți și daci, încorsetînd pămîntul movelei/gorganului cu piatră de granit, pentru a-i asigura astfel tărie și o durată veșnică...

Urmează să fie refăcute și reamenajate celelalte peste 280 de cimitire militare românești din Republica Moldova, aflate încă într-o stare deplorabilă.

În Republica Moldova cimitirele și mormintele militarilor sovietici sînt ocrotite de stat. „Numele ostașilor sovietici sînt incrustate cu buchii mari pe plăci albe de granit, ele fiind instalate la monumentele înălțate în anii postbelici”, scrie ziarul guvernamental „Moldova suverană” din 20 iulie 2005.

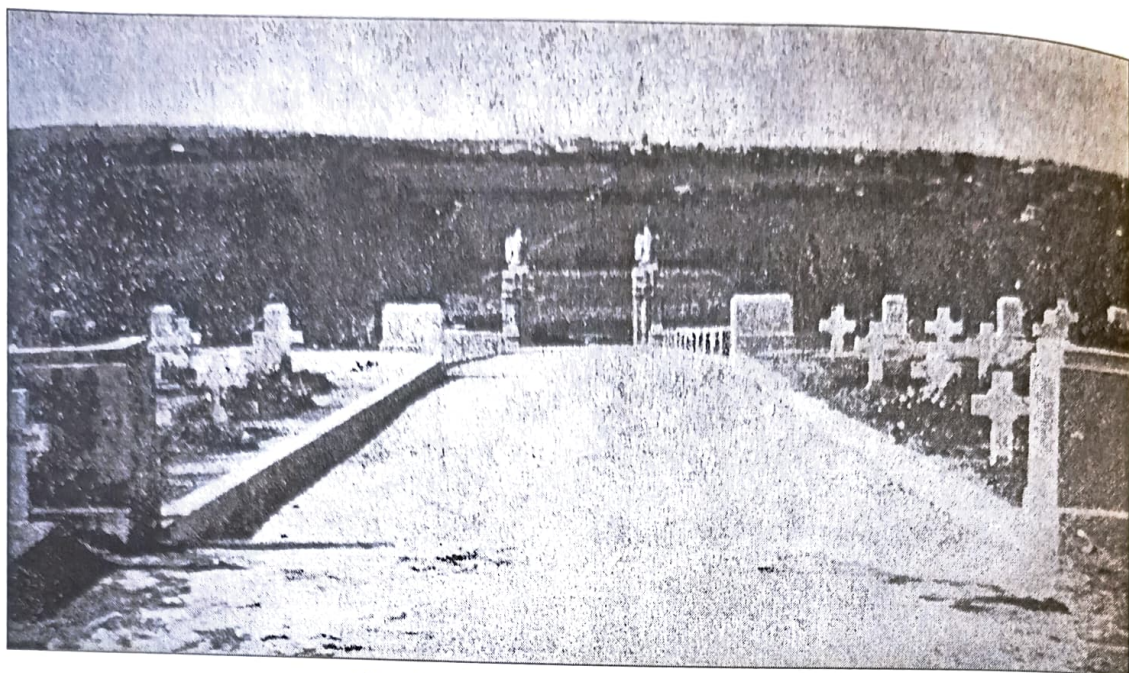
Tot din acest ziar aflăm că, după 60 de ani de la luptele crîncene, nepotul unui soldat sovietic din Tatarstan a găsit mormîntul bunicului său (Klimin Aleksandr Ilici) în satul Jevreni, raionul Criuleni. În semn de profundă recunoștință pentru strămoșul său, nepotul „a adus cu sine un pumn de pămînt din îndepărtatul Tatarstan, pe care l-a presărat la căpățiul bunelului său”, adică pămînt de legămînt cu baștina și neamul său, așa zice eu. Semnificativ caz și povățuitor gest...

Apare o firească întrebare: de ce oare nepoții celor peste 6 500 de eroi români – eliberatori ai Basarabiei, înmormîntați în cele peste 290 de cimitire militare românești din Republica Moldova – sînt privați de o asemenea posibilitate?

Consider că Republica Moldova ar trebui să încheie cu România, Rusia, Ucraina și alte țări cointeresate din CSI acorduri de îngrijire și amenajare a cimitirelor și mormintelor militare din Republica Moldova, acorduri similare celui semnat de Republica Moldova cu Germania la 28 august 1996.

SOS!!! – CIMITIRUL EROILOR DIN CHIȘINĂU

Printre cimitirele militare românești din Republica Moldova un loc aparte, prin vechimea și semnificația sa, ocupă Cimitirul Eroilor din Chișinău, atestat și sub denumirea Cimitirul Militar Românesc (bulevardul Decebal, nr. 17), care este un cimitir militar internațional amenajat în anii 1918–1942, o adevărată necropolă a 1 645 de militari originari din 6 state beligerante (România, Rusia, Franța, Austria,

Cimitirul Eroilor din Chișinău. 1942

Cehoslovacia și Polonia), căzuți în timpul Primului Război Mondial. În Cimitirul Eroilor din Chișinău au fost înmormîntați 95 de militari români căzuți în vara anului 1941 în operațiile militare pentru eliberarea Chișinăului⁴.

Cercetătoarea Maria Ișaeu relatează faptul că în anii 30 ai secolului trecut mormintele din Cimitirul Eroilor au fost sistematizate, după naționalități, în jurul unei capele-mausoleu, conform planului întocmit de Serviciul Arhitectură al Societății „Cultul Eroilor” și realizat prin grija Corpului 3 armată român și arhiepiscopului Chișinăului. O parte dintre eroii neidentificați, români și ruși, au fost înhumați în două cripte din interiorul capelei-mausoleu în cripta din partea dreaptă – 365 militari români și în cripta din partea stîngă – 207 militari ruși. Alte 136 de morminte cu 197 de eroi identificați, din jurul capelei, au fost grupate, după naționalități, în șase parcele: română, rusă, austriacă, cehoslovacă, franceză și polonă. În cele două cripte din capelă și în cele șase parcele din cimitir au fost reînhumați 769 militari, iar în altă parte a cimitirului au fost reînhumate osemintele a 876 militari ruși și români neidentificați, morți în timpul Primului Război Mondial.

După ocuparea și reanexarea Basarabiei românești de către Uniunea Sovietică în august 1944, Cimitirul Eroilor din Chișinău a fost distrus și nivelat cu buldozerul, iar peste o parte din morminte, în 1959, a fost construită Clinica de Ftiziatrie și Pul-

monologie, cunoscută azi sub denumirea Spitalul de tuberculoză. Precum am menționat mai sus, prin eforturi ale societății civile, în anii 1998–2000 au fost inițiate unele lucrări de îngrijire și reamenajare a Cimitirului Eroilor din Chișinău. Anual, la 9 mai, la Crucea comemorativă se adună veterani de război ai Armatei române pentru a cinsti amintirea eroilor căzuți în cele două războaie mondiale. La ceremonia tradițională participă oficialități ale municipiului și reprezentanți ai Ambasadei României la Chișinău, numeros public.

Despre starea deplorabilă a Cimitirului Eroilor din Chișinău nu demult (29 iunie 2005) a relatat ziarul municipal „Capitala”. Astăzi Cimitirul Eroilor din Chișinău (cimitir militar internațional, bd. Decebal, nr. 17) este amenințat să fie din nou profanat și lichidat în mod barbar. Vorba e că Guvernul Republicii Moldova intenționează să vîndă teritoriul acestui cimitir către firma mixtă „Leutis” SRL, care planifică să construiască un complex comercial modern pe osemintele celor 1 645 de militari căzuți la datorie în Primul Război Mondial.

În demersul firmei „Leutis” SRL (mai 2005) către prim-ministrul V. Tarlev se menționează (redăm textul în original): „«Leutis» SRL готово и дает согласие приобрести по договору купли-продажи здание „туб. больницы” по бул. Дечебал, 17, по согласованной реальной договорной цене. Фирма намерена пере-

⁴Vezi: *Basarabia. Un an de muncă românească*, Chișinău, 1942; Maria Ișaeu, *Sărbătorirea zilei Eroilor la Chișinău în perioada interbelică și în prezent*, în *Alfa și Omega*, Chișinău, 16–31 mai 1999.

проектировать и реконструировать существующее старое ветхое здание бывшей «туб. больницы», а также рационально использовать прилегающий к ней земельный участок. На месте старой больницы будет создан новый уникальный архитектурный ансамбль органически связанный с другими «комплексами» микрорайона, отвечающий современным европейским требованиям и стандартам, одновременно будет выполнен комплекс мероприятий по благоустройству территории на высоком уровне...». („Leutis” SRL este de acord să procure edificiul Spitalului de tuberculoză de pe bd. Decebal, nr. 17, prin contract de vânzare-cumpărare, la prețul real convenit. Firma intenționează să reprojeteze și să reconstruiască vechea și uzată clădire a fostului Spital de tuberculoză, de asemenea, să utilizeze rațional terenul adiacent. În locul vechiului spital va fi edificat un ansamblu arhitectural excepțional care se va încadra organic în ansamblul celorlalte complexe ale microraioului și va corespunde cerințelor și standardelor contemporane europene; totodată vor fi efectuate la nivel înalt o serie de lucrări de amenajare a teritoriului...”)

E straniu că în acest demers este omisă denumirea „Cimitirul Eroilor”, care și este teritoriul adiacent pretins de firmă („прилегающий к ней земельный участок”).

Locuitorii Chișinăului cunosc foarte bine și din presă că în imediata vecinătate, gard în gard cu Spitalul de tuberculoză, recent a fost construit și funcționează Complexul Comercial „JUMBO” (bd Decebal, nr. 23), în care și urmează să fie „încadrat organic” „ansamblul arhitectural unic” construit pe teritoriul adiacent, adică pe osemintele militarilor din fostul Cimitir al Eroilor, originari din cele șase state europene menționate anterior.

Vor admite oare Ambasadele României, Rusiei, Franței, Austriei, Cehiei, Slovaciei și Poloniei această barbarie la începutul mileniului trei?

Vor permite oare această barbarie Parlamentul, Președinția și Guvernul Republicii Moldova, stat care

și-a proclamat prioritar vectorul de integrare europeană și, evident, a semnat pentru valorile general-umane?

* * *

După părerea mea, expusă și cu alte ocazii, salvarea Cimitirului Eroilor din Chișinău poate fi asigurată prin:

1. Interzicerea de urgență de către președintele Republicii Moldova a tentativei de vânzare-cumpărare a clădirii Spitalului de Tuberculoză, împreună cu teritoriul adiacent al Cimitirului Eroilor, către firma mixtă „Leutis” SRL;

2. Alocarea de către Guvernul Republicii Moldova și Consiliul municipal Chișinău a mijloacelor financiare necesare:

a) pentru transformarea clădirii fostului Spital de tuberculoză într-un memorial-muzeu al victimelor totalitarismului din Moldova (după modelul memorialului-muzeu al victimelor comunismului din Washington). Aici ar putea funcționa cu mare folos și un centru de reabilitare medicală a victimelor represiunilor totalitarismului și a veteranilor de război;

b) pentru refacerea și reamenajarea Cimitirului Eroilor din Chișinău (cimitir militar internațional) și a capelei-mausoleu în varianta lor inițială, edificând și un monument eroilor din cele șase state căzuți la datorie în Primul Război Mondial și înmormîntați în acest cimitir;

c) pentru edificarea unui monument consacrat victimelor represiunilor staliniste, în locul unde stă o piatră comemorativă în scuarul Gării Feroviare din Chișinău.

Consider că este o datorie morală atît a statului, cît și a întregii societăți civile din Republica Moldova să participe activ la refacerea Cimitirului Eroilor din Chișinău (cimitir militar internațional) și a tuturor cimitirelor militare românești din Republica Moldova, precum și la amenajarea memorialului-muzeu al victimelor totalitarismului din Moldova și la edificarea monumentului victimelor represiunilor staliniste.

Să ne ajute Dumnezeu!

APEL

Facem apel către locuitorii Republicii Moldova să ne comunice orice informație referitoare la destinul cimitirelor militare românești din Republica Moldova și la ostașii români înmormîntați în aceste cimitire. Informația respectivă o puteți expedia pe adresa redacției.

Lista
cimitirelor militare românești din Republica Moldova din timpul celui de-al
Doilea Război Mondial și localitățile în care sînt amplasate
(conform împărțirii administrativ-teritoriale din anii 1941–1944)

Nr.	Localitatea (orașul, comuna)	Locul amplasării cimitirelor	Numărul de militari români înmormîțați
Județul Bălți			
1.	Bălți	în Cimitirul Eroilor, spital	10
2.	Biliceni	în cîmp	2
3.	Bocșa	la marginea satului, „Poșta”	1
4.	Bogdănești	izolat	1
5.	Borosenii Noi – Pîrjota	îngă biser ica satului	3
6.	Braniștea	în Cimitirul Eroilor, pe malul Prutului	1 militar + 37 civili
7.	Brînzani	în cimitir	1
8.	Brătușeni	în curtea bisericii	5
9.	Catranic	în cimitir, izolat	7
10.	Chetriș	în cimitir	31
11.	Chirileni	în cîmp	11
12.	Chișcăreni	în cîmp	39
13.	Ciolacu Vechi și Nou	în cîmp	15
14.	Ciuciulea	în cimitir, izolat	4
15.	Coșcodeni	în cimitir	1
16.	Cotul Sadagiului	în cimitir	1
17.	Cubolta – Moara de Piatră	în cimitirul ortodox	7
18.	Cuconești Vechi – s. Șerbeni	în cimitir	17
19.	Cuconești	în cimitir	1
20.	Drăgănești	în cimitir	1
21.	Drăgănești – s. Serbești	izolat	2
22.	Fălești – s. Călugăr	în cîmp, izolat	1
23.	Fălești – sat, gară	în cimitir	6
24.	Glingeni	îngă biserică, izolat	31
25.	Glodeni	în cîmp	2
26.	Iablona	în cimitir	2
27.	Limbenii Noi	în cimitirul satului	6
28.	Logofeteni – s. Năvămeți	în cimitir	1
29.	Mînzătești	în cimitir	5
30.	Medeleni	în cimitirul satului	1
31.	Obreja Veche	în cimitirul satului	4
32.	Parcova	în curtea bisericii	5
33.	Prajila de Sus	în cîmp, sat	19
34.	Rîșcani	în cîmp, izolat	22
35.	Răuțel – s. Mărandeni	în cimitir, izolat	7
36.	Redenii Vechi	în curtea bisericii	2
37.	Sarata Nouă	în cimitir	2
38.	Sarata Veche	în cimitir, izolat	26
39.	Sarata – s. Făgădău	în cimitir	2
40.	Sculeni	în cimitir	4
41.	Sculeni – s. Cîrpiți	în cimitir, pădurea Roznovan	12
42.	Sculeni – s. Frăsuleni	în curtea bisericii	1
43.	Sculeni – s. Sculeni	în cimitir, marginea satului	12
44.	Scumpia	izolat	4
45.	Sinești-Boghenii Noi	în cîmp, izolat	1
46.	Sofia	în cimitir, izolat	1
47.	Strîmba	izolat	7
48.	Sturzești	în cimitir, izolat	4
49.	Ungheni	în cimitir, izolat, biserică	4
50.	Valca lui Vlad-Dumbrava	în curtea bisericii	1
51.	Volodeni	izolat	1
52.	Zăicani	în cîmpia satului, biserică	2
53.	Zgărdești	în cimitir, izolat	23

Nr.	Localitatea (orașul, comuna)	Locul amplasării cimitirelor	Numărul de militari români înmormîntați
	Județul Cahul		
54.	Baurci	în comună	5
55.	Cahul	în oraș	7
56.	Calmațui	în comună	1
57.	Cania	izolat	22
58.	Cania	în Cimitirul Eroilor	916
59.	Cîrpești	în comună	2
60.	Cazangic	în comună	7
61.	Congaz	în comună	6
62.	Crihana	în comună	1
63.	Filipeni	în comună	28
64.	Gavanoasa	în comună	4
65.	Hîrtoape	în cimitirul civil	51
66.	Lărguța	în cimitirul civil	8
67.	Leca	în comună	27
68.	Manta	în comună	1
69.	Mingir	în comună	13
70.	Pașcani	în comună	1
71.	Roșu	în comună	3
72.	Sărăteni	în comună	12
73.	Stoenești și Țiganca	izolat	100
74.	Taracalia	în cimitirul civil	4
75.	Țiganca	pe Dealul Epurenilor	1 020
76.	Țiganca	în curtea bisericii	41
77.	Toceni	în comună	24
78.	Tochile Răducani	în comună	4
79.	Tomai	în comună	60
80.	Troița	în comună	15
81.	Voinescu	în comună	1
82.	Vosniseni	în comună	12
83.	Zîrnești	în comună	2
	Județul Cetatea Albă <i>(localități rămase în Republica Moldova)</i>		
84.	Cocmaz	în cimitirul satului	46
85.	Palanca	în cimitirul satului	7
86.	Plătărești	în cimitirul satului	21
87.	Ștefănești	în cimitirul satului	1
88.	Tudora	în cimitirul satului	13
89.	Volintiri	în cimitirul satului	4
90.	Județul Ismail Giurgiulești	în comună	1
	Județul Lăpușna		
91.	Bălceana – s. Sofia	în cîmp, s. Sofia	1
92.	Bălceana – s. Sofia	în cimitir, s. Sofia	2
93.	Bălceana – Stîncești	în cimitir, s. Sofia	62
94.	Boldurești	lîngă biserica comunei	8
95.	Boldurești – Bratuleni	în cimitir, lîngă sat	5
96.	Bucovăț	în cimitirul nr. 333, Bucovăț	1
97.	Bujoru	în cimitirul Bujoru	9
98.	Bujoru	lîngă șoseaua națională	8
99.	Călărași	în curtea bisericii	4
100.	Călărași	pe panta Gica Stratula	1
101.	Călărași – podișul Răciula	pe podișul Răciula	20
102.	Cărpineni	în cîmp, Hârgelești, cimitirul comunei	2
103.	Chișinău	în Cimitirul Eroilor	95
104.	Chișinău	în cimitirul ortodox	38
105.	Ciuciuleni	în cimitirul comunal	1
106.	Costești	în cimitirul comunal	2
107.	Costuleni	în cimitirul comunal	1
108.	Grozești	lîngă postul de grăniceri Grozești	2

Nr.	Localitatea (orașul, comuna)	Locul amplasării cimitirelor	Numărul de militari români înmormîntați
109.	Horodiște – Peticeni	în cimitirul Peticeni	2
110.	Ialoveni – s. Sociteni	în cimitirul satului	20
111.	Iurceni – s. Dănceni	în cimitirul Dănceni	4
112.	Lăpușna	pe izlazul comunal	64
113.	Leușeni	în cimitirul comunal	3
114.	Lozova	în cimitirul comunal	2
115.	Micleușeni	în cimitirul Dolna	238
116.	Nemțeni – Obilenii Noi	în Cimitirul Eroilor, postul de grăniceri	33
117.	Nisporeni	lîngă Casa Națională	4
118.	Novaci	în punctul Chirca	16
119.	Obilenii Vechi	în cimitirul satului	6
120.	Pănășești	în cimitirul comunal	4
121.	Podișul Răciula	în cimitirul comunal	65
122.	Răzeni – s. Mălești	biserica Mălești	2
123.	Seliște	în cimitirul comunal	6
124.	Sipoteni	în cimitirul comunal	1
125.	Tălăești	în cimitirul satului	26
126.	Tătărăști	pe cîmp	1
127.	Tuzara	în cimitirul satului	3
128.	Vărzărești	în Cimitirul de Onoare	162
129.	Vorniceni	în cimitirul comunal, spital	1
Județul Orhei			
130.	Alcedar	în cimitir	4
131.	Berezlogi – s. Hîjdieni	în cimitirul satului	1
132.	Boșcana	în cimitir	1
133.	Bulăești	în cimitirul satului, izlaz	4
134.	Bulăești – s. Lopatna	în curtea locuitorului Gh. Ciubotaru	1
135.	Cornova	în cîmp, moșia Suburoaia	1
136.	Criuleni	în cimitir	1
137.	Cruglic	în cimitir	52
138.	Dîșcova	în cîmp, izolat	1
139.	Hirova	în cîmp	45
140.	Hîrtop	în cimitirul Hîrtopul	6
141.	Hîrtop	în cîmp	5
142.	Hîrtop	în curtea bisericii Hîrtopul Mare	4
143.	Isacova	în cîmp	116
144.	Ivancea	în cimitirul comunei	1
145.	Izvoare	în cimitir	1
146.	Lipcenii	în cimitir	2
147.	Mana	în cimitir	2
148.	Mășcăuți	în cimitir	2
149.	Molovata – s. Oxintea	în cimitirul satului	1
150.	Morozeni	în cîmp	53
151.	Negureni	în cimitir	2
152.	Popăuți	în cimitirul satului	1
153.	Peresecina	în cimitir	4
154.	Peresecina	pe moșia „La Cricor” a satului	1
155.	Peresecina	în viile satului	2
156.	Răculești – s. Jevreni	în cimitir	2
157.	Saharna	în curtea bisericii	2
158.	Sărăteni	lîngă spital	2
159.	Săseni	în curtea bisericii	6
160.	Seliște	pe cîmp, izolat	1
161.	Tabăra	în Cimitirul Eroilor	300
162.	Tăreni	în cimitir	1
163.	Telenești – s. Inești	în izlazul comunei	9
164.	Teleșeu	în cimitir	6
165.	Vatici	în cimitir	15
166.	Viprova	la intrare în sat	7
167.	Viprova	în cîmp, izolat	1
168.	Zahaicana	în cimitirul comunei	81
169.	Zahaicana	în cîmp	12

Nr.	Localitatea (orașul, comuna)	Locul amplasării cimitirelor	Numărul de militari români înmormîțați
Județul Soroca			
170.	Alexeeni	în cimitir	20
171.	Arionești	în pădurea Nadoni	2
172.	Bădiceni	în curtea bisericii	1
173.	Băhrinești	în prajila „Mihai Bravu”	10
174.	Bîmova	în cimitir	9
175.	Carmen Silva		2
176.	Cîrpeâu	în curtea bisericii	7
177.	Climăuți	lîngă biserică	1
178.	Cosăuți	în cimitir	36
179.	Cotiujeni	lîngă biserică Supraru	7
180.	Cuhurești	lîngă biserică Supraru	1
181.	Cușmirca	lîngă biserică	19
182.	Donduşeni	în cimitir	2
183.	Drochia, gara	în cimitir	5
184.	Dumitrești	în cimitir	15
185.	Florești	în cîmp, cimitirul Vărvăreni	77
186.	Ghindești	în cimitir	10
187.	Gura Căinari	în cimitir	52
188.	Hristici	în cimitir	1
189.	Dubna – s. Stoicani	în cimitir	46
190.	Izvoare	în cimitir	7
191.	Lencăuți	în cimitir, pescuiți în Nistru	2
192.	Lipnic	lîngă biserică, ocolul silvic, cimitir	40
193.	Lunga		22
194.	Naslavcea	lîngă biserică	13
195.	Otaci	lîngă biserică satului, lîngă pădure	11
196.	Parcani	în cimitir	3
197.	Rădulenii Vechi	în cimitir	11
198.	Rediu	în cimitir	1
199.	Rediu Mare	în cimitir	3
200.	Soroca	în parc, școala profesională, banca	8
201.	Sudarca	lîngă biserică	2
202.	Trifănești	în cimitir	9
203.	Vădeni	în cimitir	9
204.	Vadul Rașcov	lîngă biserică Supraru	2
205.	Verejeni	lîngă biserică, cimitir	44
206.	Vărăncău	în cimitir	21
Județul Tighina			
207.	Alexândreni	în cimitirul comunei	31
208.	Bahmutea	în cimitirul comunei	1
209.	Baimaclia	în cimitirul comunei	4
210.	Beș-Ghioz	în curtea bisericii comunei	1
211.	Brezoaia	în curtea bisericii	1
212.	Bulboaca	în cimitirul comunei	4
213.	Căinari	în cimitirul satului	3
214.	Calfa	în cimitirul comunei	4
215.	Cărbuna	în cimitirul comunei, lîngă gara Zloți	4
216.	Cîrnățeni	în cimitirul comunei	1
217.	Căușeni	în cimitirul bisericii vechi	5
218.	Căușenii Noi	în cîmp, lîngă gară	1
219.	Căușenii Vechi	în cimitirul comunei	3
220.	Cimișlia	în cimitirul comunei	1
221.	Cioburciu	în cimitirul comunei	6
222.	Comrat	în cimitir	6
223.	Copciac	lîngă biserică	8
224.	Delacău	lîngă biserică	1
225.	Ecaterineanca	în cîmp, partea de nord a satului	1
226.	Ermoelia	lîngă biserică, în cimitirul comunei	9
227.	Gaidari	în curtea bisericii	3
228.	Gradiștea	în cimitirul comunei	3
229.	Gura-Bîcului	în cimitirul comunei	3
230.	Gura-Galbenă	în cimitirul comunei	2

Nr.	Localitatea (orașul, comuna)	Locul amplasării cimitirelor	Numărul de militari români înmormîțați
231.	Hîrbovăț	în cimitirul comunei	2
232.	Javgur	în viile comunei	1
233.	Manzîr	în cimitirul comunei	13
234.	Marienfeld	în cimitirul comunei	1
235.	Opaci	în curtea bisericii	17
236.	Popeasca	în cimitirul comunei	6
237.	Puhăceni	în cimitirul comunei	2
238.	Romanești	în cimitirul comunei	1
239.	Saiți	în cimitirul bisericii	1
240.	Salcuța	în curtea bisericii	1
241.	Selemet	în cimitirul comunei	2
242.	Simionești	în curtea bisericii	2
243.	Tanatari	în cimitirul comunei	8
244.	Țințăreni	în cimitirul Toderești	2
245.	Taraclia	în cimitirul comunei	5
246.	Tighina	în Cimitirul Eroilor	350
247.	Tocuz	în cimitirul comunei	16
248.	Troița	în cimitirul comunei	3
249.	Ursoaia	în grădină	5
250.	Nicolăeni	în cimitirul ortodox	1
251.	Sturzeni	în cimitirul comunei	2
252.	Varnița	în cimitirul comunei	4
	Zaim	în cimitirul comunei	1
253.	Transnistria		
254.	Dubăsari	în câmp	3
255.	Șipca	în curtea bisericii	32
256.	Alexeevca	îngă biserica cimitirului	7
257.	Beloci	în comună, pădurea Nicolina	34
258.	Broșteni	în cimitir	3
259.	Camenca	în cimitir	19
260.	Molochișul	în cimitir, pe malul Nistrului	29
261.	Pesceanca	în Cimitirul Eroilor	2
262.	Podoma	izolat	1
263.	Rîbnița	în comună	2
264.	Rașcov	în curtea bisericii	3
265.	Sersenți	în câmp, grup de morminte	2
266.	Slobodca-Rașcov	în cimitir, grup de morminte	5
267.	Slobozia	în cimitir	1
268.	Stroiești	izolat	1
269.	Tincău	în câmp, grup de morminte, în pădure	27
270.	Bacalova	în școală, în câmp	25
271.	Bacalova și Panehorca	în câmp	9
272.	Cadomiceva	în câmp	3
273.	Catargi	îngă biserică, în câmp, 3 km spre apus	4
274.	Cotondaeuca	în cimitirul I R 14 Dorobanți	25
275.	Doroțcaia	în Cimitirul Eroilor, Vadul lui Vodă	5
276.	Georgental	în Cimitirul Eroilor nr. 3	61
277.	Grebenic	în cimitir	1
278.	Haschi	în câmp	1
279.	Ivancova	în cimitir	1
280.	Iacovenca	îngă lacul Cucimnenschi	1
281.	Kassel	în câmp	33
282.	Mălăești	în cimitir	2
283.	Malisovca	în cimitirul comunei	5
284.	Noua Borisovcă	în câmp	1
285.	Novii Mir	în Cimitirul Eroilor	30
286.	Panehorca	în cimitirul bisericii	44
287.	Raraleuca	în comună	5
288.	Rozalievca	în cimitir	8
289.	Sucleia	în cimitir	13
290.	Trosteane	în câmp	13
291.	Tiraspol	PCT Olărie, în Cimitirul Eroilor	558

Dominuț PĂDUREAN

TRATATIVELE SOVIETO-ROMÂNE DIN 1948 PRIVIND DELIMITAREA FRONTIEREI ÎN ZONA BRAȚULUI CHILIA ȘI LA MAREA NEAGRĂ

Înțelegerea corectă a dramelor teritoriale și traumelor umane care au ca punct terminus sau punct de început anul 1948 – la care ne vom referi pe parcurs în mod special –, impune o trecere în revistă, fie și succintă, a evenimentelor care au precedat tratativele sovieto-române privind delimitarea frontierei în zona brațului Chilia și la Marea Neagră.

În noaptea de 25/26 octombrie 1940 (ora 01⁰⁰) – dată la care tratativele sovieto-române¹ se aflau, oficial, în derulare (!) – trupe sovietice de pe 4 monitoare au debarcat și ocupat cu forța ostroavele Dalerul Mare (3,5 km²) și Salangic; pe 26 octombrie, tot prin forță, trupele sovietice au ocupat insulele Tătarul Mare (7,5 km²), Dalerul Mic (2,5 km²) și Maican (0,25 km²); pe data de 5 noiembrie, în același mod, a fost ocupată și insula Limba (10 km²), situată între brațul Starîi (Vechiul) Stambul și Musura².

La 13 noiembrie 1940, Grigore Gafencu, ministru român la Moscova, în numele guvernului român, a înaintat guvernului sovietic un protest împotriva acestor noi rapturi teritoriale, catalogînd actul de forță sovietic drept „*procedeu inadmisibil, tinzînd a crea un fapt împlinit înainte ca discuțiile comisiunii mixte să fie terminate*”³.

În răspunsul dat de către vicecomisarul sovietic pentru Afaceri Străine Andrei Ianuarevici Vișinski era exprimată speranța că „România nu va stăruî în protestul său, pe care guvernul sovietic nu-l poate accepta”⁴! În „viziunea” acestuia, ocuparea și anexarea insulelor de pe brațul Chilia nu însemna un gest inamical, o nesocotire a drepturilor sau independenței României; el aprecia că aceste insule nu aveau nici o importanță pentru țara noastră, care rămînea posesoarea brațelor Sulina și Sfîntul Gheorghe, în timp ce „Pentru U.R.S.S. întărirea pozițiilor sale pe brațul Chilia prezintă un interes însemnat. Este vorba de un interes defensiv, date fiind împrejurările, situația internațională și unele aspecte ale stărilor politice din vecinătate (...)”⁴.

Pentru România conta atît pierderea acestor insule (peste 23,75 km²), consecințele militaro-economice ale acestor noi rapturi teritoriale, cît și maniera agresiv-grosolană, care reprezenta un semnal de alarmă că apetitul anexionist sovietic nu se va opri aici.

Anexarea acestor insule, a brațului Chilia (cel mai important din cele trei brațe ale Dunării, deținînd 62,5% din debitul fluviului) și mutarea liniei de frontieră, unilateral, pe brațul Musura, totul realizat prin intervenția în forță a trupelor sovietice, dovedea că Moscova călca în picioare nu doar tratatele internaționale aflate în vigoare, ci și propriile declarații oficiale, documentele juridice la care era parte.

Ocupînd prin forță brațul Chilia, U.R.S.S. devenea putere dunăreană care, în scurt timp, va formula pretenții (1940) privind participarea ei la o nouă reglementare a navigației pe bătrînul fluviu⁵.

Această politică, dorința de a mai rășlui ceva din teritoriul României sunt reconfirmate în cursul vizitei pe care Anthony Eden, șeful *Foreign Office*-ului, a făcut-o în 1941 la Moscova. Cu acest prilej, I.V. Stalin, secondat de V.M. Molotov, a avansat o propu-

nere (mai puțin cunoscută) – „Treaty of Establishment of Mutual Agreement Between the URSS and the Great Britain in the Solution of Post-War Questions and on their joint Actions to Maintain Security in Europe after the termination of the War with Germany”. În art. 9 al Protocolului adițional (ce purta sigla „Confidențial”), Stalin cerea: „In respect of Romania it is found expedient: a) four the purpose of ensuring the URSS's security to transfer to the Soviet Union the territory of the Danube estuary and it's three arms;...”⁶.

În perioada de pînă la 22 iunie 1941, pe linia de demarcație a Prutului și în Delta Dunării, trupele sovietice au comis aproape zilnic acte agresive împotriva statului român, soldate cu morți și răniți, incidente fiind folosite de sovietici ca pretext pentru a menține în zonă o situație tensionată, care să le permită să amenințe România.

Pentru această situație relevant este memoriul mareșalului Ion Antonescu, înaintat la 15 mai 1946 Tribunalului Poporului: „Stîlpii graniței provizorii, stabilite după acceptarea ultimatumului, erau zilnic deplasați; se schimbau zilnic focuri; după urma lor cădeau morți și răniți; avioanele ruse făceau zilnic incursiuni pînă la Carpați (au violat spațiul românesc de 265 de ori – *n.n.*). Dl [Anatoli I.] Lavrentiev [ministru U.R.S.S. la București, între iunie 1940 și iunie 1941] mi-a cerut un condominiu la Dunărea maritimă și dreptul pentru vasele de război ruse de a pătrunde pînă la Brăila (...); s-au ocupat cu forța insulele din brațul Chilia (...) și s-a încercat să se pătrundă cu forța în canalul Sulina la 2 ianuarie 1941”⁷ (9 nave sovietice au încercat să ocupe canalele Starfi (Vechiul) Sambul și Bistia, acțiune eșuată ca urmare a focului deschis de o baterie de 101 mm aparținînd Detașamentului maritim nr. 1 – *n.n.*).

În vederea stopării unor astfel de acțiuni în viitor și ca protest pentru cele deja întîmplate, în luna noiembrie 1940, Mihai Antonescu, ministru de externe ad-interim, a înaintat Moscovei o notă de protest, rămasă fără răspuns; mai mult, în această perioadă la granița cu România sovieticii și-au dublat efectivele militare, ceea ce dovedea că ei nu considerau conflictul cu țara noastră încheiat.

Într-un studiu apărut în periodicul moscovit „Voenno-istoriceski jurnal” („Jurnal militar-istoric”), intitulat „Fapte încăpățîinate de la începutul războiului”, se dezvăluie faptul că în vara anului 1941 Armata Roșie se pregătea asiduu să atace România⁸.

După 23 august 1944, România – deși stat al coaliției antihitleriste – a fost prima țară ocupată de către Armata Roșie!

* * *

Imediat după 23 august 1944, grănicerii sovietici „au ocupat toate insulele situate la sud de șenalul navigabil principal al brațului Chilia, care au aparținut României”⁹.

Ocupate de sovietici cu forța în lunile octombrie–noiembrie 1940, eliberate și reintegrate României după 22 iunie 1941, acum au fost ocupate din nou cu forța de către sovietici, urmările acestui act resimțindu-se și astăzi.

Raporturile teritoriale sovieto-române – în urma rapturilor sovietice din iunie, octombrie și noiembrie 1940 – erau tensionate, sechelele din sufletele românilor fiind încă vii și dureroase.

La 25 august 1944, pentru a ameliora raporturile dintre cele două țări și pentru a liniști opinia publică din România, V.M. Molotov a considerat necesar să reînnoiască declarația făcută pe 2 aprilie 1941¹⁰: „Avînd în vedere situația din România, guvernul Uniunii Sovietice socotește de datoria sa să reînnoiască declarația pe care a făcut-o în luna aprilie, potrivit căreia armata și guvernul sovietic nu au intenția de a anexa nici o parte a teritoriului român, oricare ar fi ea, sau de a schimba regimul politic sau social al României, sau de a aduce vreo atingere independenței României (...)”¹¹. (Ce valoare avea această dublă declarație o relevă faptul că, la cîteva zile după ce a fost făcută, trupele sovietice au ocupat militar insulele de pe brațul Chilia și Insula Șerpilor!...¹²)

În privința frontierelor României, Conferința de Pace de la Paris a marcat un pas înapoi¹³, întrucît aceste probleme, atît de importante pentru viitorul poporului român, au fost expediate în mod inexplicabil în doar două articole, care făceau trimitere la un document inexistent, la „Acordul sovieto-român din 28 iunie 1940”, în realitate un ultimatum formulat în baza Pactului Ribbentrop–Molotov!

În loc să fie amendate consecințele teritoriale ale art. 3 al Protocolului adițional secret Ribbentrop–Molotov – acesta din urmă prezida lucrările comisiei care discuta frontierele României! –, Conferința de Pace de la Paris dimpotrivă, le-a confirmat, dîndu-le gir juridic, ceea ce ridică niște semne de întrebare: cum a fost posibil să se confirme consecințele unui protocol secret, pe care sovieticii nu l-au ratificat niciodată?; după înfrîngerea Germaniei naziste, nu era normal ca toate protocoalele și pactele, secrete

ori nesecrete, să fie anulate, să se revină la situația anterioară semnării lor?”¹⁴

Rapturile sovietice în baza notelor ultimative (dictatului) din iunie 1940, a folosirii forței în octombrie–noiembrie 1940, respectiv august 1944, în cazul insulelor de pe brațul Chilia, au fost trecute cu vederea, rămânând în continuare teritorii anexate de (la) U.R.S.S.!

La Paris, atît în timpul lucrărilor Conferinței de Pace, cît și pe parcursul redactării textului Tratatului de pace, s-a „scăpat” faptul că Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herței, respectiv insulele de pe brațul Chilia, brațul în sine și mutarea liniei frontierei în mod unilateral pe brațul Musura, au intrat în posesia U.R.S.S. nu în urma unui acord liber negociat, ci în urma unui dictat sovietic (ultimatum, declarație de război în toată regula) respectiv prin ocuparea cu forța în octombrie–noiembrie 1940 și reocuparea prin aceleași mijloace în perioada de după 23 august 1944. Or, folosirea forței sau amenințarea cu forța, sunt procedee incriminate în dreptul internațional, contravenind dreptului poporului român de a dispune în mod liber de teritoriile strămoșești. „Pretențiile” sovietice asupra acestor teritorii românești anexate cu forța erau și au rămas în timp lipsite de legitimitate, deoarece *nemo suo jure male uti debet*!

Americanii și britanicii știau foarte bine că semnarea Tratatului de pace la 10 februarie 1947 s-a făcut în timp ce România se afla sub ocupație militară sovietică, că semnarea era făcută de către un guvern impus de ocupant, un guvern nereprezentativ, rezultat în urma falsificării alegerilor din noiembrie 1946, situație în care ar fi trebuit ca, în baza normelor juridice internaționale, să invoce cel puțin viciul de consimțămînt. N-au făcut nimic, lucru ce era de așteptat, dacă avem în vedere că Molotov a fost investit să prezideze tocmai Comisia teritorială în care se analizau frontierele României. Semnatar al Pactului Ribbentrop–Molotov din 23 august 1939, el a devenit și semnatar al Tratatului de pace din 10 februarie 1947.

* * *

Pentru a suplini lipsa din Tratatul de pace a prevederilor referitoare la delimitarea liniei de frontieră sovieto-română, sovieticii au hotărît demararea de tratative în acest scop. Desfășurate la Moscova, într-un ritm alert, sub bagheta unui maestru internațional al rapturilor teritoriale (Molotov), „tratativele” erau „fațada” oficială în spatele căreia românii erau puși în fața unui nou dictat, în situația de a

accepta fără crîcnire noile pretenții teritoriale ale U.R.S.S.

Într-un ritm alert, sub presiunea liderilor de la Moscova, dar și a trădării intereselor teritorial-naționale ale României de către guvernânții de la București („unelte” docile în slujba Moscovei), s-a ajuns ca la 4 februarie 1948 cele două delegații să semneze „Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală dintre Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și Republica Populară Română”, respectiv un „Protocol referitor la precizarea parcursului liniei frontierei de stat între Republica Populară Română și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste”¹⁵, din care cităm următoarele:

„(...)1. Frontiera de stat între România și U.R.S.S. indicată pe hărțile anexate la prezentul Protocol (Anexele I și II), are următorul parcurs:

a. Conform Anexei I:

(...) de la borna de frontieră nr. 56 a fostei frontiere româno-polone pînă la riul Prut, la marginea de vest a localității Orofteana de Sus, trece astfel cum e convenit și descris în protocolul nr. 6 al Comisiei centrale mixte sovieto-române de la 14 septembrie 1940; de-a lungul riului Prut pînă la vărsarea în Dunăre și mai departe pe Dunăre pînă la localitatea Pardina trece astfel cum este convenit și descris în protocoalele nr. 7 din 16 septembrie și nr. 8 din 19 septembrie 1940 (sic!) ale comisiei centrale mixte sovieto-române.

b. Conform Anexei II:

de-a lungul fluviului Dunărea, de la Pardina la Marea Neagră, lăsînd insulele Tătarul Mic, Dalerul Mic și Mare, Maican și Limba de partea Uniunii R.S.S., iar insulele Tătarul Mare, Cernovca și Babina – de partea României; Insula Șerpilor, situată în Marea Neagră, la răsărit de gurile Dunării, intră în cadrul Uniunii R.S.S.(...).

3. Pentru demarcarea frontierei în conformitate cu punctul 1 al Protocolului de față, va fi instituită o Comisie mixtă sovieto-română de frontieră, cel mai tîrziu în termen de o lună din ziua semnării Protocolului.(...)”.

Punctul 1 litera „b” din Protocolul de la Moscova, din 4 februarie 1948 – prin care U.R.S.S. smulgea de la România și anexa Insula Șerpilor – era contrar clauzelor teritoriale referitoare la Insula Șerpilor și insulele de pe brațul Chilia, prevăzute în tratatele de la Berlin (1878) și Paris (1920 și 1947). Noile rapturi sovietice veneau în contradicție și cu obligațiile pe care U.R.S.S. și le asumase semnînd la 10 februarie

1947 Tratatul de pace de la Paris, respectiv ratificându-l la 29 august 1947.

„Lanțul” abuzurilor și anexărilor sovietice de teritorii românești nu a luat sfârșit odată cu anexarea oficială a Insulei Șerpilor, la 4 februarie 1948.

Ca urmare a punctului 3 al Protocolului din 4 februarie 1948, între 24 octombrie și 29 decembrie 1948, la București, la Oficiul hidrografic și aerofotogrametric – compartiment al Ministerului Aerului și Marinei – s-a constituit Comisia mixtă sovieto-română (însăși denumirea acesteia încălca vizibil regulile convenționale și de protocol), care avea ca sarcină delimitarea frontierei dintre cele două state, în zona brațului Chilia și la Marea Neagră.

Comisia mixtă sovieto-română avea două subcomisii de lucru: subcomisia nr. 1, care urma să delimiteze frontiera de stat pe brațul Chilia¹⁶ și pe Dunăre, între membrii acesteia numărându-se, din partea română, și comandorul Ovidiu Limbide, șeful Serviciului Hidrografic Maritim (între noiembrie 1939 și noiembrie 1949); subcomisia nr. 2, care avea sarcina de a stabili frontiera pe Prut, între membrii acesteia, din partea română, aflându-se și căpitanul locotenent Gheorghe Ion. În cadrul primei subcomisii, comandorul Ovidiu Limbide s-a ocupat de partea „Amonte” (în susul apei), spre izvoare, a brațului Chilia, iar căpitanul comandorul Constantin Copaciu, șeful Oficiului hidrografic și aerofotogrametric, de partea „Aval” (în josul apei), spre vărsare, a aceluiași braț, care cuprindea și o porțiune „sensibilă”, respectiv gîrla Musura–ostrovul Dalnic.

În cadrul lucrărilor subcomisiei nr. 1, din rîndul delegației române, printr-un înalt profesionalism, competență, probitate, principialitate și atașament pentru cauza țării sale, s-a remarcat căpitan-comandorul Constantin Copaciu.

În intervențiile sale pertinente, prin apelul la argumente istorice și politico-juridice (Tratatul de pace de la Berlin – 1878, Tratatul de pace de la Paris – 1920 și 1947), el a demonstrat părții sovietice că insulele invocate de partea sovietică (Tătarul Mare, Dalerul Mare, Dalerul Mic, Maican și Limba), erau pămînt românesc, aparțineau României. Același specialist de talie internațională făcea cunoscut părții sovietice maniera corectă de lucru, principiile științifice și modalitățile practice care trebuiau să stea la baza stabilirii liniei frontierei de stat dintre cele două părți în zona Mării Negre.

„Drama” căpitan comandorul Constantin Copaciu – care era în fapt drama întregului popor român, excepție făcînd un număr redus de persoane,

Constantin COPACIU

Ofițerul de marină român, expert hidrograf de mare prestigiu intern și internațional, nu a cunoscut deci punctul 1 litera „b” a Protocolului de la Moscova, prin care cele cinci insule de pe brațul Chilia și Insula Șerpilor fuseseră anexate „de partea U.R.S.S.”. În consecință, plecînd de la faptul că el știa că insulele erau parte componentă a teritoriului României și de jure și de facto, a avut o poziție corectă și principială, susținînd drepturile României cu probitate și argumente indubitabile.

Nu știm dacă Eugeniu Săvulescu (comandor) sau Emil Grecescu (viceamiral), comandanții Marinei Militare în anii 1946–1948, respectiv 1949–1952, au cunoscut sau nu existența Protocolului și procesului-verbal, știm sigur însă că ofițerii de marină care au condus Serviciul Hidrografic Maritim au aflat despre ele destul de tîrziu. Primul dintre comandanții acestei instituții care a aflat de existența celor două documente, detalii despre ele, a fost inginerul Cornelii Enăchescu, „care a luat cunoștință de ele de la Ministerul Afacerilor Externe, atunci cînd a participat ca specialist la tratativele cu partea sovietică [este vorba de tratativele româno-sovietice din perioada 1967–1987 – n.n.] pentru delimitarea platoului continental din Marea Neagră a celor două țări”¹⁷.

În cadrul discuțiilor din Comisia mixtă sovieto-română, la un moment dat, delegația sovietică a înaintat părții române o „minută” a frontierei pe gîrla Musura, pe „mijlocul geometric” al suprafeței apei, lucru respins de către partea română, întrucît se încălcau normele juridice internaționale în uz; în practica timpului, în astfel de situații frontiera fixîndu-se pe talveg. Căpitan comandorul Constantin Copaciu, respingînd punctul de vedere sovietic (propunerea avansată), cu eleganță și tact diplomatic a informat că în această chestiune va solicita decizia expresă a guvernului român precum și agrementul Comisiei Internaționale a Dunării, al cărui membru era în calitate de expert hidrograf.

majoritatea dintre aceștia aflați în conducerea superioară de partid și de stat a României!... a constat în faptul că el nu a cunoscut existența Protocolului din 4 februarie 1948 și a procesului-verbal de predare–primire a Insulei Șerpilor din 23 mai 1948!

Două săptămîni mai tîrziu, în ianuarie 1949, cînd s-a trecut la delimitarea apelor teritoriale la mare, delegația sovietică a prezentat o hartă (întocmită încă din 1948!) în care Insula Șerpilor apărea incorporată între granițele U.R.S.S., avînd totodată stabilită o limită a apelor teritoriale de 12 Mm!... Căpitan comandorul Constantin Copaciu a văzut-o, dar a refuzat să o analizeze, rămînînd să facă sau nu acest lucru în viitor, în funcție de decizia pe care o va lua guvernul român, pe care urma să-l solicite și în această chestiune importantă; în același timp, făcînd recurs la drepturile istorice și juridice ale poporului român asupra Insulei Șerpilor, el a relevat părții sovietice că aceste drepturi fuseseră recunoscute juridic pe plan internațional prin Tratatul de pace din 1878, 1920 și 1947, că primul și ultimul dintre ele fuseseră semnate și de către partea rusă/sovietică.

Ca urmare a incidentului apărut în legătură cu Insula Șerpilor, s-a intrat într-un mare impas, care a dus în cele din urmă la suspendarea lucrărilor Comisiei mixte sovieto-române, aceasta amînîndu-și lucrările pentru un viitor neprecizat.

Situîndu-se ferm pe pozițiile arătate, dînd dovadă de probitate, în încercarea de a obține un punct de vedere oficial privind chestiunile în litigiu cu partea sovietică, el s-a adresat printr-un raport Ministerului Afacerilor Străine, cerînd precizări în legătură cu pretențiile sovietice și limita apelor teritoriale de 12 Mm anunțată de sovietici. Evident, nu a primit nici un răspuns, pe care nu-l putea primi, de altfel, din partea Anei Pauker, a lui Eduard Mezincescu & Co.

Ca „răsplată” pentru activitatea și pozițiile avute în cadrul Comisiei mixte sovieto-române pînă la suspendarea sine die a lucrărilor acesteia, pentru verticalitatea și principialitatea de care a dat dovadă, pentru modul exemplar în care a știut să apere interesele teritoriale ale României, la 5 martie 1949 căpitan comandorul de marină Constantin Copaciu a fost arestat¹⁸.

Fără să fi fost judecat vreodată (!), a executat 16 ani de închisoare, din „periplul” ce i-a fost oferit de către autoritățile promoscovite ale timpului, ne-lipsind Serviciul de Informații al armatei, Malmaison, Ministerul de Interne, închisoarea Jilava, precum și „tratamentul” administrat celor aduși aici ca adversari ai Moscovei.

La 30 iulie 1964, la cererea lui U.Thant, Secretarul General al O.N.U. – solicitat să intervină în favoarea ofițerului hidrograf român de către prințul Principatului Monaco –, a fost eliberat din închisoare. Cu acordul guvernului român – dat ca urmare a îm-

prejurărilor speciale generate de intervenția liderului O.N.U. –, căpitan comandorul Constantin Copaciu a părăsit România, stabilindu-se în Principatul Monaco, la Monte Carlo, unde s-a bucurat de sprijinul și respectul princiar, acolo stingîndu-se din viață în urmă cu puțini ani.

Încă din luna martie 1949, în cercul celor apropiați și avizați a existat convingerea că acest brav ofițer român – catalogat datorită convingerilor sale, punctelor de vedere exprimate, drept „antisovietic”! – a fost arestat abuziv pentru că a „deranjat” pe sovietici, care-l voiau în continuare cît mai departe de lucrările Comisiei mixte sovieto-române. Referindu-se la acele momente tragice pentru destinul omului, ofițerului și hidrografului Constantin Copaciu, comandorul (r) inginerul Corneliu Enăchescu are următoarea opinie: „Apreciez că partea sovietică, nefiind mulțumită de eșuarea tratatelor din ianuarie–martie 1949 datorită exigenței și competenței căpitanului comandor Copaciu Constantin, a așteptat pînă s-au întocmit alte documente, de alte comisii care să recunoască (legalizeze) granița pe Musura, ocuparea celor cinci insule, ocuparea Insulei Șerpilor și fixarea graniței la mare, care dezavantajează enorm partea română”¹⁹.

Lucrările Comisiei mixte sovieto-române de demarcare a liniei frontierei de stat dintre U.R.S.S. și România, desfășurate pe parcursul anilor 1948–1949, s-au încheiat la 27 septembrie 1949, la 25 noiembrie 1949, la Moscova – tot la Moscova!... – semnîndu-se *Tratatul asupra regimului frontierei de stat sovieto-române și Convenția de frontieră dintre guvernul Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste și guvernul Republicii Populare Române*.

În sectorul maritim, la cca 750 m de stîlpul de frontieră 1437/1, în prelungirea canalului Musura, pe direcția sud-est, a fost plantată în mod arbitrar o geamandură care avea să devină semnul de frontieră 1438 („micile ciupeli” teritoriale au fost practicate de ruși/sovietici cu orice prilej de acest gen!). Între semnul 1438 și 1439 (o baliză, distrusă în timp de valurile mării și aruncată aiurea...), lungimea tronsonului de frontieră s-a fixat la 21,750 km (de ce nu 12 Mm x 1852 m/mila = 22,224 km?), cu orientarea generală pe azimutul 102°30' (de ce nu 90°?).

Insula Șerpilor era anexată teritoriului U.R.S.S. (apele teritoriale ale insulei însumînd cca 1090 km²), membrii celei de-a doua Comisii mixte sovieto-române evitînd cît mai mult apropierea de Insula Șerpilor, respectiv „iritarea” Moscovei²⁰.

În cursul anului 1949 U.R.S.S. a testat „vigilența” și „reacția” organismelor maritime internaționale,

apelînd la un mic vicleșug: a trimis acestora noile hărți ale U.R.S.S. (întocmite încă din cursul anului 1948!), care consemnau două lucruri grave: încălcarea grosolană a literei și spiritului Tratatului de pace de la Paris, respectiv modificarea frauduloasă a frontierelor României prin anexarea Insulei Șerpilor, a celor cinci insule de pe Chilia, a graniței pe brațul Musura.

Deși lumea europeană asista la o încălcare brutală a dreptului internațional, a dreptului natural și istoric al poporului român, nu a existat nici o reacție internațională, jocul diabolic al sovieticilor avînd cîștig de cauză.

„Cazul” 1948 dovedește posterității faptul că U.R.S.S. nu a avut nici un fel de scrupule în atingerea „întelor” sale, că și-a încălcat deliberat obligațiile internaționale, conjunctura internațională a vremii favorizînd noile rapturi teritoriale, încălcarea Tratatului

de pace din 1947, fără teama unei „reacții” din partea Occidentului.

În același timp, cele petrecute în cursul anului 1948 cu Insula Șerpilor, cu cele cinci insule de pe brațul Chilia și cu granița pe brațul Musura demonstrează fără echivoc consecințele ocupației militare sovietice asupra României, ce „performanțe” putea atinge un guvern obedient în cel mai înalt grad posibil față de Moscova, faptul că trădarea intereselor naționale pe altarul prieteniei față de U.R.S.S. era ridicată la rangul de politică de stat.

Urmările acestei mari potlogării comuniste s-au resimțit din plin începînd cu 1948, s-au accentuat după 1964, s-au acutizat după 1968, au cunoscut o întorsătură spectaculoasă după 1991, în prezent și în perspectivă ele făcîndu-se simțite din ce în ce mai acut.

NOTE

¹Tratativele sovieto-române au început la 6 septembrie 1940, la Moscova, după nefastele note ultimative din iunie 1940, în urma cărora U.R.S.S. a răpit României Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța.

²Gîrla Musura a apărut în cursul anului 1910!

³Ion Șişcanu, *Traseul frontierei pe Dunăre – obiectivul tratativelor româno-sovietice de la Moscova. 1940*, în *Revista istorică*, București, Tom VI, nr. 5–6, mai–iunie 1995, p. 495.

⁴Ion Șişcanu, *op. cit.*, p. 495.

⁵Vezi pe larg: Dr. Constantin Botoran, *Confruntări româno-sovietice la Dunărea de Jos (29 octombrie–20 decembrie 1940)*, în *Revista de Istorie Militară* (în continuare: *R.I.M.*), 2(54), 1994, p. 25–28; Luminița Giurgiu, *Uniunea Sovietică revindică și gurile Dunării*, în *R.I.M.*, 2 (13), 1992, p. 14–15.

⁶Dr. Marian Cojoc, *Repere cu semnificație geostrategică în Ținutul românesc dintre Dunăre și Mare, după al doilea război mondial*, în *Anuarul Muzeului Marinei Române*, 2001, Tom IV, Constanța, 2002, p. 240.

⁷Jipa Rotaru, Ioan Damaschin, *Glorie și dramă. Marina regală română. 1940–1945*, București, 2000, p. 31.

⁸Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939–1947*, București, 1994, p. 25. După ce în 1927 prevăzuse ca inevitabil un nou război mondial, în anul 1928 Stalin mărturisea că războiul a devenit pentru Uniunea Sovietică o „necesitate absolută”, mareșalul Vorosîlov anunțîndu-l ca „apropiat”, precizînd totodată că prima lovitură va fi dată României, în termen de două săptămîni! Vezi: *Geopolitică*, I, Iași, 1994, p. 139.

⁹Ion Șuța, *România și pactul Ribbentrop–Molotov*, București, 1997, p. 196–197.

¹⁰Molotov a găsit de cuviință să declare, la 2 aprilie 1944, că „Guvernul sovietic (...) nu are ca scop ocuparea vreunei părți a teritoriului românesc sau să schimbe în vreun fel regimul social existent în România”. Vezi: Constantin Vișoianu, *Misiunile mele* (culegere de documente), București, 1997, p. 243. Vezi și: *Politica externă a României*, București, 1986, p. 244.

¹¹23 August 1944. *Documente 1939–1943*. Vol. I, București, 1984, p. 142.

¹²Insula Șerpilor a fost ocupată de către marina militară sovietică în ultima decadă a lunii august 1944.

¹³Tratatele de pace încheiate la sfîrșitul Primului Război Mondial cuprindeau o descriere amănunțită a granițelor României (și a altor state). Nu trebuie scăpat din vedere nici faptul că în practica juridică internațională era în uz includerea – în cazul tratatelor prin care se stipulau sau recunoșteau modificări de teritorii – unor precizări absolut necesare: privind noua frontieră; schimbările de naționalitate (dreptul de opțiune); soarta bunurilor publice și private; drepturi și servituți de drept public și privat; repartizarea datoriei publice; reglementarea afacerilor oficiale; regimul apelor; transferul arhivelor, al registrelor cadastrale, în scopul de a pune statul în cauză precum și individul la adăpost de arbitrarul celui căruia i s-a dat cîștig de cauză. În cazul Tratatului de pace cu România, în cuprinsul art. 1 și 2 aceste precizări lipsesc.

¹⁴În momentul atacării U.R.S.S. de către Germania (22 iunie 1941), Pactul Ribbentrop–Molotov a devenit nul sine die.

¹⁵Protocolul din 4 februarie 1948 – pregătît în secret de V.M. Molotov, ministrul Afacerilor Străine al U.R.S.S., și Ana Pauker, ministrul Afacerilor Străine al României – marca apariția pe harta politică a Europei a primului stat postbelic revizionist – U.R.S.S.!

¹⁶În judecarea acestei probleme trebuie avut în vedere și faptul că în urma Convenției de la Belgrad (1948), U.R.S.S. a reușit să scoată de sub regimul internațional brațul Chilia, rămînînd internaționalizat (cf. art. 1) doar brațul Sulina, care curgea exclusiv pe teritoriul României.

¹⁷*Adevăruri despre... în Marea Noastră*, nr. 23, aprilie–iunie, 1997, p. 11.

¹⁸Comandorul Ovidiu Limbide a avut mai mult noroc, fiind trecut în rezervă.

¹⁹C.R. I (r) ing. C. Enăchescu, *Insula Șerpilor – străvechi pămînt românesc*, în *Democrația*, București, anul II, nr. 68, din mai 1991, p. 8.

²⁰Vezi: Dr. Grigore Stamate, *Frontiera de stat a României*, Editura Militară, București, 1997, p. 133.

Vasile MALANEȚCHI

„...CHIPUL SĂU ÎN MOȘTENIREA SA”

Edificarea statuii dreptredinciosului voievod Ștefan cel Mare și Sfînt din Chișinău oglindită în corespondența sculptorului Al. Plămădeală cu soția sa Olga și în mărturiile contemporanilor

De-a lungul anului 1988, un vizitator oarecum ciudat a trecut în cîteva rînduri pragul azilului de bătrîni din Chișinău. *Oarecum ciudat* este un fel de a zice, pentru că, de fapt, nimic straniu nu se întrezărea în ținuta insului cu pricina. Era evident că nu doar de dragul de a-și satisface setea de curiozitate venea aici misteriosul personaj. Prin vizitele ce le întreprindea inopinat la azil tînărul lăsa să se înțeleagă că este mandatarul unei generații și avea misiunea de a onora o datorie de ordin moral. Iar interesul lui era orientat spre persoana unei venerabile bătrîne de nouăzeci și doi de ani, care nu era altcineva decît Olga Plămădeală-Suceveanu, văduva sculptorului Alexandru Plămădeală, autorul celebrei statui de bronz a domnului Moldovei Ștefan cel Mare și Sfînt, inaugurată la Chișinău în primăvara anului 1928 întru consemnarea unui deceniu de la Unirea Basarabiei cu Țara-mamă România.

Orice s-ar zice, tînărul vizitator era pe deplin conștient de ceea ce are de făcut, pentru că alesese inspirat clipele și, mai ales, anul cînd să treacă pe la bătrîna retrasă departe de zgomotul și grijile vieții cotidiene. Se împlineau în acele zile un secol de la nașterea sculptorului, șase decenii de la inaugurarea statuii lui Ștefan cel Mare și Sfînt și șaiszeci și cinci de ani de la căsătoria, pe 19 septembrie 1923, a lui Alexandru Plămădeală cu Olga Suceveanu.

Luată prin surprindere – la vîrsta ei înaintată, femeia își păstrase intactă agerimea cugetului și, deopotrivă, frăgezimea memoriei –, s-a mirat, cred, mai mult de faptul că lumea din afară manifestă interes pentru trecutul ei. Amintirile, zise dînsa, le-a lăsat dincolo de pereții azilului, să le lumineze oamenilor. A venit aici, unde e singură și unde îi este foarte trist, să-și aștepte apusul. Nu, nu e pesimistă, afirmă hotărît și cu luciditate în glas. A învățat să-i fie viața dragă, căci chiar și fără bucurii aceasta e frumoasă și merită să fie trăită din plin, numai că se scutură ca florile primăvara...

De la internarea în azil, realitățile s-au învălmășit în conștiința bătrînei, mai exact, s-au subțiat vizibil, s-au rupt firele contactului ei cu evenimentele ce se produc afară, în societate. Nu avea știință, bunăoară, că la Chișinău a fost edificat un impozant palat, zis *Sala Prieteniei*, și nu credea – asta, în virtutea opreliștilor de tot soiul și a dificultăților cu care s-a confruntat după moartea lui Alexandru Plămădeală – că, la o sută de ani de la nașterea soțului său, aici, în somptuosul edificiu, se va vernisa, pentru prima dată, de altfel, în istoria acestui meleag, o amplă expoziție retrospectivă a operelor ce s-au mai păstrat din moștenirea lăsată de ilustrul plastician...

Vădit contrariată, întrebă de statuia lui Ștefan: unde se află? Da, da, își amintește: strada Gogol, parcul verde și umbros... Acolo era și cînd a venit aici... Deși ține bine minte că autoritățile au încercat de cîteva ori să o smulgă din inima orașului, să o marginalizeze, spre a-i limita puterea de influență asupra stării de spirit a tinerelor generații de români basarabeni...

În fine, își trecu, blajin și cu tandrețe, mîna peste aroma răspîndită în odaie de o gutuie așezată pe masă și lăasă să-i scape, așa, ca din senin, o afirmație care parcă nu avea nici o tangență cu tema conversației, dar care îi atestă caracterul lucid al meditației și îi confirmă fluxul neîntrerupt al memoriei: „... Să fi trecut patruzeci și opt de ani de atunci? Nu știu... Am crezut întotdeauna că nu voi putea trăi fără Alexandru nici o clipă... Chiar nici una...”

Astfel își încheia ultima confesiune, la azilul de bătrîni din Chișinău, Olga Suceveanu, văduva sculptorului Alexandru Plămădeală, autorul uneia dintre cele mai reușite statui ale Dreptcredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfînt al Moldovei. Iar „patruzeci și opt de ani”, invocați de bătrînă, indică exact numărul anilor, scurși pînă la acea dată, de la trecerea lui, a sculptorului, în lumea celor drepti.

... Olga Plămădeală avea să mai trăiască doi ani, supraviețuindu-și soțul cu exact jumătate de secol. În clipele ce i-au precedat *marea trecere*, sufletul ei a rememorat fulgerător crîmpeiele de viață trăite împreună și, cu siguranță, nu a putut face abstracție de frînturile, știute pe dinafară, din prima scrisoare pe care artistul i-a adresat-o la 4 decembrie 1923, la două luni și ceva de la data căsătoriei: „Porumbița mea, îngerașul meu! Vreau să fiu cu tine și să trăiesc numai de dragul tău... Crede-mă, sînt fericit că te-am întîlnit... Tu ești întruchiparea idealului pe care l-am căutat, ...în tine mi-am aflat sensul existenței... Soarta a știut ce face cînd ne-a unit... Noi am învins lumea...”

Sinceritatea și tandrețea au fost calitățile Olgăi Suceveanu, apreciate atît de mult de Alexandru Plămădeală, acestea fiind două din însușirile determinante ale felului ei de a fi și alături de care, acum, trebuie să i le recunoaștem și să le adăugăm pe altele două – devotamentul exemplar față de memoria soțului și, desigur, grija cu totul specială pentru păstrarea moștenirii lui cultural-artistice.

1. Mărturii din faza de documentare– elaborare a statuii și transpunerea ei în bronz (1924–1925)

Olga Plămădeală, soția sculptorului, scrie în amintirile sale că încă pînă în vara lui 1924 – cînd i s-a făcut la modul oficial propunerea de a-l reprezenta pe Voievod într-o sculptură monumentală – acesta avea deja în atelier schița unui portret al domnului Moldovei Ștefan cel Mare în toată statura sa. Al. Plămădeală, sugerează laborioasa memorialistă,

Olga PLĂMĂDEALĂ

Olga Plămădeală, au văzut lucrarea și, cum, de obicei, se întîmplă în asemenea cazuri, au creat în jurul artistului și operei lui un curent favorabil de opinie, care a depășit cadrul limitat al atelierului de creație. Ca rezultat, în mediul intelectual chișinăuian avea să ia naștere și să capete contururi clare problema ca atare a necesității edificării, în capitala provinciei, de curînd readuse la trupul țării, a unui monument care să-l înfățișeze pe Dreptcredinciocul Voievod Ștefan cel Mare și Sfînt al Moldovei.

Iată, *in extenso*, amintirile Olgăi Plămădeală:

„În vara anului 1924 Alexandru Mihailovici a fost înștiințat că, la Chișinău, s-a înființat un comitet pentru înălțarea unui monument al domnului Ștefan cel Mare. Președintele comitetului a încercat să-l convingă pe A.M. Plămădeală să facă macheta sculpturii, fără contract, deoarece la acea oră comitetul nu dispunea de nici un ban.

A.M. Plămădeală a căzut de acord să schițeze macheta, dar a cerut să-i fie alocată măcar o sumă infimă de bani pentru a vizita locurile istorice, pe unde Ștefan cel Mare a trecut biruitor cu sabia.

Ideea monumentului l-a captivat pînă într-atît pe Alexandru Mihailovici, încît el trăia numai cu gîndul la dînsa: nopți și zile la rînd făcea schițele ansamblului general.

A.M. Plămădeală a plecat la mănăstirea Voroneț, pentru a lua cunoștință de frescele pe care au fost înveșnicite chipurile domnitorului și ale membrilor familiei lui. În bibliotecile din Cernăuți și Iași el a consultat numeroase documente istorice.

În prima variantă a machetei marele Ștefan era înfățișat într-o îmbrăcăminte specifică epocii, fiind sprijinit cu amîndouă mîinile de paloș. Postamentul a fost conceput în formă de cetate medievală.

Însă majoritatea membrilor comitetului, în frunte cu mitropolitul Gurie, a cerut ca Ștefan cel Mare, omul care a luptat cu păgînatatea musulmană, să țină într-o mînă simbolurile creștinătății – crucea și prapurul.

Dar Alexandru Mihailovici n-a căzut de acord cu aceste propuneri. El știa, desigur, că în evul mediu lupta pentru libertate și independență se ducea sub semnul luptei pentru credință, însă nu voia nici în ruptul capului să pună în mîna luminatului domn un buchet de lucruri netrebuincioase, după cum se exprima el.

Alexandru Mihailovici a hotărît să execute această variantă a machetei în mărime naturală, ca să se deprindă să lucreze la o scară de proporții mari.

Era necesar de căutat o încăpere unde s-ar putea munci la o statuie cu o înălțime de cinci metri. Alexandru Mihailovici a ales, în acest sens, vestibulul școlii primare de pe strada Tighina.

Directoarea acestei instituții era foarte bucuroasă că Alexandru Mihailovici a optat pentru școala ei și a dat dispoziție ca intrarea în edificiu să fie mutată pe altă ușă. În felul acesta, atelierul a devenit izolat de restul clădirii. Primăria a găsit potrivită această soluție și, astfel, sculptorul se putea apuca de lucru. La dispoziția lui se aflau doi soldați, pe nume Popa și Sidorușchin, care-i ajutau să care lutul și alte materiale grele.

În noua versiune Ștefan cel Mare era îmbrăcat în zale, iar pe cap purta coif. În mîna dreaptă strîngea paloșul cu vîrf în pămînt, iar în cea stîngă – crucea și praporul (asupra introducerii acestor elemente au stăruit membrii comitetului pentru înălțarea monumentului).

Luînd cunoștință de noul aspect al lucrării, comitetul a recunoscut că greșise anterior și i-a permis artistului să continue căutările de rezolvare a temei.

Următoarea variantă a fost acceptată în unanimitate de membrii comitetului.

Toți cei prezenți au rămas uimiți privind capul lui Ștefan: trăsături pur moldovenești, fața întristată și totodată plină de mînie. Se simte că domnul clocoțeste într-însul și e gata oricînd să pornească cu foc și sabie asupra păgînatății și nedreptății.

Alexandru Mihailovici considera că statuia trebuie instalată pe un postament special și a propus ca ea să fie amplasată pe segmentul ce se formează la intersecția a două străzi principale cu una din magistralele centrale ale Grădinii publice orașenești. Președintele comitetului a acceptat ideea: o asemenea amplasare a statuii contribuia la dezvăluirea chipului lui Ștefan cel Mare, care, după expresia bătrînului cronicar, a apărut o țară „așezată în calea tuturor răutăților”.

Postamentul a fost conceput după motivele arhitecturii populare moldovenești și a fost executat din piatră de Cosăuți. Parametrii lui au fost stabiliți de

E.A. Bernardazzi, arhitectul orașului, și inginerul Gh.A. Levițchi. De la cariera din Cosăuți s-au adus trei blocuri de piatră.

Sub conducerea lui Gh.A. Levițchi monoliturile au fost cioplite de meșterii cosăuțeni Maxim Andrievschi, Procop Zagaievschi și frații Șendilă, veniți la Chișinău odată cu blocurile aduse din satul lor...

Statuia lui Ștefan cel Mare a fost turnată în ghips de însuși Alexandru Mihailovici.

Turnarea statuii în bronz n-a fost posibilă la Chișinău, deoarece unica turnătorie din oraș, a lui Mocanu, nu dispunea de tehnologia necesară pentru a efectua această operație.

Sculptura fu expediată la București la turnătoria lui Rîșcanu. Bronzul l-au primit de la conducerea arsenalului bucureștean – tunuri turcești, luate trofeu în timpul războiului ruso-turc din 1877”.

Cităm în continuare din scrisoarea lui Alexandru Plămădeală adresată la 15 octombrie 1925, din București, soției, la Chișinău:

„Sînt sănătos, în fiecare zi mă aflu la Rîșcanu, care îmi toacă domol nervii și care cred că va tăra-găna lucrul, dar despre asta nu-i spune lui Gh. Levițchi. Deși pe lume se întîmplă și minuni, cred că monumentul nu va fi gata mai devreme de 15 noiembrie...”

Și mai departe: „Luni a fost turnată în bronz mîna care ține sabia. A ieșit foarte bine, însă Rîșcanu găsește că bronzul e prea moale și că la bronzul din tunuri trebuie adăugat bronzul lui. Trebuie să înțelegi că la mijloc sînt tertipurile lui. Cizelarul consideră că acest bronz este prea bun pentru o statuie mare, deoarece acest material e folosit mai cu seamă pentru piese de salon. Este vorba de bronzul din tunurile anului 1877. Eu o să insist să fie turnat numai și numai din materialul care li se dă”.

2. Edificarea soclului și amenajarea pietetei din jurul monumentului (1925–1927)

Elaborată în varianta și forma definitive, la Chișinău, în 1924, și trecută în bronz în 1925, la București, în turnătoria lui V. Rîșcanu, din metalul oferit de statul român (tunuri-trofeu de război, capturate de la turci în Războiul pentru Independență din anii 1877–1878), statuia Dreptcredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfînt a fost dezvelită, așa cum, de altfel, s-a întîmplat și cu alte lucrări de ale lui Alexandru Plămădeală (în speță, bustul poetului Alexei Mateevici), abia peste trei ani. Se pare că atît comitetul de inițiativă, cît și autoritățile

municipale în ansamblu n-au avut din start o idee-pivot clară, de care să se călăuzească în acțiunile următoare vizavi de finalizarea proiectului. Așa s-ar explica faptul că monumentul avea să fie inaugurat abia în 1928, evenimentul fiind circumscris – ca element-cheie – în scenariul sărbătoririi unui deceniu de la Unirea Basarabiei cu România. În aceste circumstanțe, sfințirea statuii va depăși substanțial importanța unei acțiuni cultural-artistice, chiar dacă aceasta era de o valoare deosebită. Dezvelirea monumentului Dreptcredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfânt va imprima acțiunii semnificația unui act politic major, de largă rezonanță național-patriotică.

*Alexandru
PLĂMĂDEALĂ*

Edificarea soclului și montarea părților constitutive ale monumentului s-au făcut cu participarea nemijlocită a grupului de creație în persoana arhitectului Eugen Bernardazzi, a sculptorului Alexandru Plămădeală și a inginerului Gheorghe Levițchi. Mai mult chiar, acesta din urmă pare a fi fost împuternicit de Primăria municipiului Chișinău să supravegheze lucrările de la faza inițială (extragerea blocurilor de piatră din carierele de la Cosăuți, județul Soroca) și pînă la organizarea spațiului din jurul monumentului. Elocventă în această ordine de idei este o mărturie de mai târziu a inginerului-constructor, în care acesta relatează succint derularea evenimentelor și costul lucrărilor, precum și documentele semnate de el în calitate de delegat oficial al primăriei. Astfel, la începutul anului 1942, cînd, din însărcinarea primăriei, a elaborat proiectul și a coordonat apoi lucrările de edificare a unui nou soclu în locul celui distrus de sovietici în 1940, într-o sumară notă informativă, Gheorghe Levițchi avea să relateze întregul mers al operațiunii din anii 1925–1928:

„Construcția monumentului *Ștefan cel Mare* din Chișinău s-a început în apr[ilie] 1925.

S-a lucrat foarte intensiv pînă la septembrie 1925, adică 5 luni, în care timp au fost extrase aproape 0,80 din toată cantitatea de pietre.

Blocuri[le] mari, cu mari greutate, au fost transportate cu cotige special construite la gara Florești în octombrie 1925 și, sosind la Chișinău, au fost lucrate

și așezate în noiembrie–decembrie. Astfel, lucrarea a început în aprilie 1925 și era gata (fără ornamente și pisanii) la 27 decembrie 1925.

Apoi, în 1926 și 1927, s-a lucrat la finisaj și organizarea piațetei în jurul monumentului.

Se lucra cîte puțin.

La 16 dec[embrie] 1928 iar s-a început lucrul intensiv și în 4^{1/2} luni totul era gata. Dezvelit la 28 apr[ilie] 1928.

Costul tuturor lucrărilor – aproximativ 4 000 000 (patru milioane) [lei], din care:

Postamentul – 1 500 000 (aproximativ)

Statuia (aproximativ) – 1 000 000 (bronz gratis)

Onorarii : Arh. Bernardazzi – 200 000

Sculpt. Plămădeală – 200 000

Ing. Levițchi – 247 000

Piațeta (bănci, trotuar, bordure, vase, etc.) – restul”³.

Vom observa, între altele, că, în lipsa documentelor originale privind „construcția monumentului”, documente care deocamdată nu ne-au fost accesibile, acest scurt memoriu, elaborat la un deceniu și jumătate de la consumarea evenimentelor, este revelator în mai multe privințe. Conține însă și cîteva inexactități datorate, după noi, mai curînd neatenției și grabei cu care a fost elaborat și nu neapărat unor lapsusuri de memorie. În primul rînd, Gheorghe Levițchi indică ziua de 28 aprilie ca dată a dezvelirii monumentului, pe cînd se știe că solemnitatea a avut loc cu o zi mai târziu, la 29 aprilie 1828. Apoi, de vreme ce statuia a fost inaugurată la această dată (29 aprilie 1928), lucrul nu putea reîncepe intensiv, în vederea finalizării, la 16 decembrie 1928, ca, în 4^{1/2} luni, adică în aprilie 1929, „totul să fie gata”. Este evident că, pentru a se reuși, lucrările au fost reluate în decembrie 1927, dacă nu chiar mai devreme.

Se pare că în memoriul lui Gheorghe Levițchi nu corespunde realității nici afirmația cum că „lucrarea (de edificare a soclului – *V.M.*) a început în aprilie 1925 și era gata (fără ornamente și pisanii) la 24 dec[embrie] 1925”. În această privință, mai demne sînt de luat în considerare mărturiile sculptorului Alexandru Plămădeală, care, așa cum rezultă din scrisorile expediate soției sale Olga, la București, (care în perioada respectivă s-a aflat aici la studii), artistul a fost prezent la toate fazele de lucru privind înălțarea postamentului. Relatările lui de la fața locului se constituie într-o veritabilă cronică a derulării evenimentelor.

Prima fază a lucrărilor a început, propriu-zis, în iarna-primăvara anului 1926 și s-a încheiat în

decembrie, adică exact cu un an mai târziu decât susținea, în 1942, inginerul Gheorghe Levițchi. Altfel, de ce ar fi trebuit ca Alexandru Plămădeală să abordeze această problemă în iarna și toată primăvara lui 1926, dacă ea ar fi fost soluționată încă pe parcursul anului precedent? După toate probabilitățile, lucrările au demarat în plină iarnă și au continuat cu mai mult sau mai puțin succes, în funcție de condițiile climaterice. În acest sens, este semnificativă relatarea lui Alexandru Plămădeală din scrisoarea adresată, la 1 februarie 1926, soției sale: „La 30 ianuarie iarăși am așezat statuia. Dacă timpul va fi călduros și se vor efectua lucrările preconizate, apoi, peste o săptămână, eu voi veni la București”.

Lucrările însă se desfășurau mult mai încet decât ar fi dorit sculptorul; nu este exclus că el se gândise la posibilitatea inaugurării statuii în ziua în care, cu opt ani în urmă, Sfatul Țării de la Chișinău votase Unirea Basarabiei cu România. De aceea, alertat, la 15 martie, sculptorul îi scria soției: „La 27 martie dezvelirea nu va avea loc, deoarece către această dată nimic nu va fi gata...”

Peste cca 9 zile, în scrisoarea de sîmbătă, 26 martie, sculptorul se arată surprins și totodată insatisfăcut de procesul lent de desfășurare a lucrărilor: „Doresc mult să vin la București, deocamdată, însă, într-adevăr, sînt legat (de mîini și de picioare) la Chișinău. În primul rînd, pe Ștefan încă nu l-au instalat pe soclu; [dar] nu te speria;

**Eugen
BERNARDAZZI**

chiar acum am terminat de montat părțile de la bază, iar luni el [soclul] va fi asamblat [în forma] definitivă cu [mortar de] ciment. Precum vezi, pînă luni, 22, eu nu mă pot mișca din loc...”

În același timp, Alexandru Plămădeală e bucurat de faptul că a realizat operațiunile ce au depins de el la momentul oportun: „Zilele mi le petrec la monument, ca să-mi termin cît mai repede treaba și să mă pot apuca de altceva. Nici odată nu m-am gîndit că montarea bucăților ne va răpi aproape o lună. Și ce s-ar fi întîmplat, dacă nu m-aș fi grăbit cu turnarea părților din bronz și am fi început să o facem abia acum? Atunci dezvelirea

s-ar fi produs la toamnă. Iar asta mie personal deloc nu-mi convine...”

La 1 mai 1926, Alexandru Plămădeală îi adresează soției o nouă epistolă, cerîndu-și scuze pentru că a întîrziat să o informeze operativ despre sosirea sa la Chișinău. Între timp, împreună cu alți plasticieni, membri ai Societății de Belle-Arte din Basarabia, inclusiv părintele protoiereu Mihail Berezovschi, pictor amator, sculptorul se deplasase la București pentru a lua parte la Salonul Oficial de Primăvară. De altfel, în această perioadă, aici nu se întîmplat nimic, cu excepția faptului că au fost pregătite schelele pentru efectuarea operațiunilor de ridicare-așezare a blocurilor de piatră și a statuii pe soclu.

Se pare că la începutul lunii mai 1926, tergiversarea lucrărilor la statuia Dreptcredinciosului Voievod Ștefan cel Mare și Sfînt a început să-i pună în gardă nu doar pe autori, ci și pe dirigitorii comitetului pentru înălțarea monumentului. În această privință sînt concludente informațiile din scrisoarea de la 15 mai. „Generalul” vizat aici nu este altul decât Vasile Rudeanu, președintele comitetului, care, în scopul dobîndirii de fonduri suplimentare, solicitase autorilor lucrării un raport complet asupra situației. Iată momentele semnificative din această scrisoare: „...Acum vreau să-ți încredințez cîteva misiuni: îți trimit, pentru general, fotografii cu soclul și cu statuia fără schele, precum și un raport întocmit de Levițchi despre lucrările neînfăptuite. Spune-i generalului că eu nu mă încumet să-i scriu răvașe agramate și lasă să nu se supere de faptul că te fac intermediar între noi. Comunică-i, desigur, că am întîrziat cu inventarul acestor lucrări, deoarece am dorit ca lista să fie cît mai exactă posibil... Nu uita să-l informezi că termenii indicați de Levițchi pentru executarea lucrărilor neterminate pot rămîne fără schimbare, dacă conducerea generală a lucrărilor va funcționa fără defecte (și dacă nu vor surveni rețineri determinate de interese personale, nervi stricați, întîrzieri la plata muncii și altele). Cele subliniate te rog să i le traduci (scrisorile lui Al. Plămădeală sînt scrise în limba rusă – *V.M.*) *ad literam* și cît mai expresiv cu putință. Poți chiar să i le rești și atunci să-i faci cu ochiul. În cazul în care generalul se va interesa de ce inventarul e întocmit de Levițchi și nu de Bernardazzi, spune-i că Plămădeală i s-a adresat lui Levițchi, deoarece acesta este mai la curent cu lucrările ce se efectuează la monument și că, în fine, el singur ar fi trebuit să-și dea seama de ce eu m-am adresat lui Levițchi, în caz contrar el (generalul) ar fi trebuit să-l întreb de lucrările neterminate la monument pe

Bernardazzi, și nu pe mine, nu e așa? Dar cred că despre asta el nu va întreba. Ca să nu se supere, însă nu-i spune că Brătianu a fost la monument. . .”

Astfel stăteau lucrurile la mijlocul lunii mai 1926, iar „Brătianu” citat aici nu este altcineva, desigur, decât Ion I.C. Brătianu, prim-ministrul României și președintele Partidului Liberal, formațiune politică aflată la cîrma țării. Indiferent cu ce ocazie șeful guvernului s-a aflat la Chișinău, merită să fie reținut faptul că acesta a găsit timp și pentru o vizită la șantierul din centrul urbei, unde se muncea de zor, dar anevoie, la înălțarea unui monument-simbol al românității Basarabiei. Acest fapt și, deopotrivă, împrejurarea că inițiativa pornea de la un comitet local nu au putut să-i scape unui om politic de talia lui Brătianu. Nu este exclus ca atitudinea exprimată de el cu această ocazie să fi impulsionat urgentarea lucrărilor, șefului guvernului solicitîndu-i-se, în același timp, implicarea în vederea subvenționării lucrărilor cu mijloace de la bugetul de stat. . . Se vede însă că inventarul acestora, elaborat de Gheorghe Levițchi și trimis de Alexandru Plămădeală la București, era mult prea impunător ca problema să poată fi soluționată așa, dintr-odată, ca urmare a simplei intervenții a prim-ministrului. În orice caz, așa cum rezultă din scrisoarea lui Alexandru Plămădeală din 24 mai, inaugurarea se preconiza pentru sfîrșitul lunii iunie 1926. Sculptorul se pregătea să plece, împreună cu soția, într-o călătorie la munte: „Lucrurile tale deocamdată nu le voi lua [în vederea plecării] în Ardeal, deoarece, probabil, va trebui să revin la Chișinău în luna iunie, după 25. Aproximativ către această dată va avea loc dezvelirea monumentului”. Și mai departe: „În legătură cu aceasta am unele informații. Cînd am să vin [la București], îți voi povesti multe lucruri interesante [în subiectul dat]. . .”

Așa cum rezultă și din corespondența lui Alexandru Plămădeală, de la un timp (probabil, ca urmare a vizitei prim-ministrului Ion I.C. Brătianu la șantierul din centrul Chișinăului, unde se lucra la înălțarea soclului), problema statuii lui Ștefan cel Mare a trezit interesul unor cercuri politice, aflate într-o continuă și, uneori, spectaculoasă competiție pentru accederea/rămînerea la putere. Și, în timp ce inițiatorii lucrării erau preocupați în chip constant de acumularea fondurilor necesare în vederea finalizării acțiunii, reprezentanții clasei politice se gîndeau, firește, și la impactul pe care inaugurarea monumentului îl va avea asupra populației în plan național. Au apărut, precum se va vedea, și forțe dornice să acumuleze, cu acest prilej, și ceva capital politic. Aceste tendințe

se vor contura mai pregnant un pic mai tîrziu, cînd se va decide asupra momentului în care urma să fie inaugurată statuia, acesta, în cele din urmă, fiind circumscris în chip fericit împlinirii unui deceniu de la Unirea Basarabiei cu România. Dar pînă la derularea acestui eveniment aveau să mai treacă încă aproape doi ani. Alexandru Plămădeală, deși își programa activitățile de viitor și în legătură cu de mult așteptata festivitate de inaugurare a statuii, n-avea însă de unde să știe că dezvelirea iarăși se va amîna. Resemnat, dacă nu chiar și nemulțumit de tergiversarea lucrărilor, la începutul lui iunie 1926, el a plecat cu soția în călătoria anunțată, la munte, în Ardeal. Revenit la Chișinău și evaluînd la modul obiectiv starea de lucruri, autorul statuii avea să-și dea seama că, practic, inaugurarea nu putea avea loc mai devreme decît în primăvara anului următor. Căci iată ce îi scria el, la 19 septembrie, soției, rămasă la București: „În ceea ce privește festivitățile, apoi ele, după toate probabilitățile, se vor produce la primăvară, spre asta înclină lucrurile. Acum se va dezveli doar Lupoica, se pare, luni. . .”

Iată însă că a venit și primăvara lui 1927, fără ca forurile abilitate să fi luat decizia cu privire la inaugurarea statuii în acest an. Devenise clar că evenimentul fusese rezervat, cu bună știință, pentru primăvara viitoare. Întîmplător sau nu, în această perioadă, problema nu mai e abordată nici de Alexandru Plămădeală în corespondența sa cu soția. Dimpotrivă, în scrisorile adresate Olgăi, artistul se arată preocupat de alte aspecte: executarea unor fotografii ale statuii (se vede că, între timp, aceasta fusese, în sfîrșit, montată pe postament) în vederea, intuim, abordării unor reprezentanți ai cercurilor guvernamentale cu scopul obținerii mijloacelor financiare și, în fine, accelerarea operațiunilor privind finisarea lucrărilor de amenajare a teritoriului din preajma monumentului. Relatările lui Alexandru Plămădeală au devenit oarecum mai laconice; prin formulările succinte ce le conțin, ele par a fi rînduri de telegramă.

14 mai 1927: „La propunerea generalului Rîșcanu, Levițchi a făcut o serie de fotografii foarte interesante ale monumentului. Luni ele vor fi expediate la București. Cînd Levițchi va face [fotografii] și pentru mine, am să ți le trimit ție, iar tu să i le arăți lui (Sion?). La R.[udeanu] a avut loc o consfătuire cu privire la lucrările ce au mai rămas de făcut. Bernardazzi o ține una și bună și cred că bine face. Bine sau rău, dar treaba e făcută. . .”

24 mai 1927: „Acum referitor la inscripțiile IV și V. Dacă acestea vor fi gravate, apoi numai datorită

faptului că astfel am aranjat eu. Când se discutau textele, nimeni nu și-a amintit de *cele trei*. Când R.[udeanu] e la Chișinău, mă duc la el în fiecare zi... Odată, R[udeanu] m-a însoțit pe str. Haralambie (la sediul Școlii de Belle-Arte, al cărei director era sculptorul Plămădeală – V.M.); a stat mult, o oră și jumătate, examinând totul cu minuțiozitate; ne-a mulțumit tuturor pentru eforturile noastre și a rugat să-i scriem un referat despre necesitățile instituției și despre ale noastre, promițându-ne sprijin total... Deja de câteva zile R[udeanu] se află la București în legătură cu problema monumentului. El, de asemenea, a luat cu sine fotografii (ale monumentului – V.M.) pentru primul-ministru”.

Scrisoarea din 13 iunie, ultima dintre cele ce s-au păstrat, e redactată în termeni duri. Pe de o parte, sculptorul, nici la această dată, nu știa când va fi inaugurat monumentul, iar pe de altă parte, e indignat pur și simplu de tergiversarea la nesfârșit a lucrărilor. Vom observa, totodată, că aici apare atitudinea fățiș dezaprobatoare a sculptorului față de jocurile politicianiste. „Nu am nici un fel de noutăți... Regret foarte mult mai ales faptul că R[udeanu] deja de mult nu mai e la Chișinău. Nu știu nimic referitor la lucrările de la monument. Mă tem că voi mai pierde cu ei încă o vară. Cred că ar fi bine să treci pe la Sion și să-l întrebi în numele meu despre rezultatele tratativelor lui R[udeanu] cu Avere[scu?]. Amintește-i că, dacă vor să inaugureze [monumentul] la toamnă, atunci trebuie să se apuce imediat de lucru. Apoi, ca să nu apară nici un fel de rețineri și neînțelegeri, e necesar ca nimeni să nu-mi încurce pînă la finisarea lucrărilor. Să mi se ofere, vizavi de lucrări, împrumuturi de dictator. Că, dacă se vor implica primarii, subprimarii ș.a.m.d., din asta nu va ieși nimic. Chiar așa să-i și spui. Mai spune-i că eu și pe R[udeanu] l-am rugat ca oamenii care nu au fost [alături] la începutul acțiunii să nu se amestece nici la sfârșit. Cu atît mai mult cu cît nu au depus nici o picătură de energie și de muncă. Nu s-au îngrijit barem de faptul ca să nu apară datorii... În sfârșit, pur și simplu, e curată nerușinare să nu ții seama de persoanele datorită cărora există monumentul. Referitor la *Steaua* transmite-i că îmi este dezagreabil faptul că s-a promis ceea ce eu nu merit, adică B.M. de gradul I. Cu atît mai mult că eu nu am cerut și nici nu m-am gîndit la așa ceva. Amintește-i că, dacă nu vor purcede acum la finalizarea lucrărilor, peste câteva săptămîni voi refuza cu desăvîrșire să mai am vreo tangență cu această problemă. Cu atît mai mult că, după nouă ani de muncă neîntreruptă, am și eu

dreptul la un pic de odihnă... Trebuie să mă odihnesc măcar 2–3 săptămîni, ca să nu pier ca un cîine...”¹⁴

Dar să revenim la „memoriul” inginerului Gheorghe Levițchi. Chiar dacă textul acestuia conține, așa cum am văzut, cîteva inexactități și tot atîtea erori banale, el este prețios prin faptul că indică, hotărît și cu maximă precizie, fazele principale de lucru și, deopotrivă, consecutivitatea desfășurării lucrărilor de edificare a postamentului. Deducem așadar că, în prima etapă, pe parcursul anului 1925, cu intermitențe, s-a muncit la extracția blocurilor principale de piatră din care avea să fie construit soclul; transportarea (cu cotige speciale și, apoi, cu trenul) la Chișinău, unde au fost prelucrate în forma și la dimensiunile proiectate și pregătite pentru asamblare.

În cea de a doua fază, ce cuprinde perioada primăvara 1926–toamna 1927, precum rezultă și din scrisorile lui Alexandru Plămădeală citate mai sus, s-a lucrat – iarăși cu întreruperi justificabile astăzi, dar datorate, în parte, lipsei fondurilor necesare – la asamblarea blocurilor și la fini-

Gheorghe LEVIȚCHI

sarea din punct de vedere artistic a soclului (încrustarea ornamentelor, gravarea pisaniilor și, în fine, montarea statuii din bronz pe postament). Meșterii de la Cosăuți, supravegheați de autorii lucrării, în speță de inginerul Gheorghe Levițchi ca delegat oficial al Primăriei, și-au făcut conștiincios datoria, lăsînd în urma lor un ansamblu sculptural-arhitectonic măreț din toate punctele de vedere (istoric, social-politic, cultural-artistic, simbolic etc.).

Pentru cea de a treia și ultima fază (toamna 1927–primăvara 1928) au fost rezervate lucrările de organizare–amenajare–decorare a piațetei din jurul monumentului. Cert este faptul că și la aceste operațiuni au luat parte unii dintre meșterii-pietrari de la Cosăuți. Ion M. Șindilă, bunăoară, a fost antrenat în calitate de antreprenor pentru furnizarea blocurilor de piatră, cioplite brut în formă de paralelipiped și de cilindri, necesare pentru amenajarea spațiului din jurul monumentului. Conform contractului încheiat la 5 ianuarie 1928 cu Primăria municipiului Chișinău, reprezentată de inginerul Gheorghe Levițchi, meșterul pietrar se angaja să prezinte pînă la 31

ianuarie 1928 pietrele necesare pentru executarea a paisprezece vase decorative, a doi piloni cu inscripții, iar pînă la 28 februarie – plăci pentru borduri, toate de dimensiunile și formele stabilite⁵.

Meșterul pietrar Sava Știrbu, cel de-al doilea antreprenor, se obliga – printr-un contract similar încheiat în aceeași zi și în condiții similare cu inginerul Gheorghe Levițchi ca reprezentant al Primăriei – să furnizeze întreaga cantitate de plăci necesară (circa 330 de bucăți a câte 0,5 metri pătrați fiecare) pentru pavarea piațetei din jurul monumentului⁶.

Periodizarea lucrărilor întreprinsă de noi aici este, desigur, una convențională, deducțiile noastre rezultînd din analiza datelor cu caracter documentar de care dispunem. Or, așa cum spuneam mai sus, inițiatorii acțiunii nu au avut, din start, un program bine stabilit. Începutul fiind pus în 1924, dintr-un imbold patriotic al generalului Vasile Rudeanu. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a depins, în mare măsură, de o serie de circumstanțe și factori, de jocul hazardului chiar, și mai puțin de voința unor oameni sau factori de decizie locali. Astfel am putea explica acum tergiversările (care, precum am văzut, la un moment, l-au afectat cît se poate de grav pe autorul statuii), pe de o parte, iar pe de alta, nu putem să nu constatăm că, pînă la urmă, lucrurile s-au orînduit astfel încît ideea (precizăm că proiectul a demarat fără implicarea cercurilor guvernamentale centrale și, deci, fără să fi fost asigurat, din start, suportul financiar necesar), odată lansată de un grup de inițiativă, care, pe deplin conștient, a mizat mai degrabă pe entuziasm și pe propriile energii și sacrificii decît pe sprijinul oficialităților, a devenit, pe parcurs, în pofida jocurilor politicianiste inerente societății de atunci, una de interes național, obținîndu-se, în ultima fază, atît girul și participarea forurilor conducătoare ale țării, cît și adeziunea cvasitotală a populației din cele mai diverse pături sociale, reprezentînd toate ținuturile României.

3. Cine și cum a contribuit la edificarea monumentului

Acestea sînt concluziile noastre, juste în măsura în care se bazează pe date și mărturii concrete. Pînă aici sursele utilizate sînt informațiile ce ne-au parvenit de la Alexandru Plămădeală și Gheorghe Levițchi. Iată însă și un scurt istoric al edificării monumentului, elaborat de un cunoscător care a mers pe urmele proaspete ale evenimentelor.

„Ideea ridicării monumentului lui Ștefan cel Mare din Chișinău, citim într-o relatare inserată în *Monitorul oficial al municipiului Chișinău*, aparține domnului general Vasile Rudeanu, fost comandant al Corpului 3 armată din Chișinău.

D-sa s-a adresat sculptorului Alexandru Plămădeală, director al Școalei Comunale de Belle-Arte din Chișinău, rugîndu-l să dea tot concursul pentru realizarea acestei idei și prevenind că se adresează la idealismul basarabenilor, căci n-are mijloace materiale. Sculptorul Alexandru Plămădeală a acceptat să lucreze fără nici un contract.

Atunci dl general Rudeanu a cerut concursul Primăriei municipiului Chișinău și a obținut de la dl primar de atunci, Gherman Pîtea, ca Serviciul Tehnic al municipiului, în frunte cu șeful Serviciului, regretatul arhitect E.A. Bernardazzi, dnii Hevanschi, Bugan, Pavlovschi și alții, să contribuie, în mod gratuit, cu cunoștințele lor tehnice, la lucrările necesare, nepri-mind decît retribuția lor obișnuită de la Primărie. În același timp, dl general Rudeanu a organizat un comitet de doamne pentru adunarea fondurilor, în care au intrat dnele Firu, Dauș, Climescu, Pîtea și altele.

Primăria a introdus în bugetul său o sumă pentru ridicarea acestui monument, acordînd gratuit și lucrători, camioane etc. Dl general Rudeanu alegea, din partea d-sale, din regimentele aflate sub ordinele sale, soldați-specialiști, care au luat parte la lucrări de soclu etc. Dl general Rudeanu, intervenind pe lîngă dl ministru Lapedatu, Ministerul Cultelor și Artelor a acordat o sumă pentru acest monument.

Piatra (gresia) pentru soclu și piațetă (43 vagoane cîte 15 000 kg vagon) a fost acordată gratis de către stat din cariera Cosăuți din Basarabia, iar bronzul pentru statuie dl general Rudeanu l-a cîpătat gratis de la Ministerul de Război provenit din tunurile de bronz foste trofee de la războiul româno-turc din anul 1877 (6 tunuri mari).

Lucrările monumentului propriu-zis – soclul și statuia – s-au început în anul 1924 și s-au terminat în anul 1925.

În anul 1925, dl general Rudeanu plecînd din Basarabia, lucrările la piațetă au fost terminate abia în anul 1928, cînd a avut loc dezvelirea monumentului, coincizînd cu sărbătorirea aniversării a 10-a de la Unire. La dezvelirea monumentului au asistat: A[le] S[a] R[egală] Principele Regent Nicolae și toată Înalta Regență, Consiliul de Miniștri în întregime, dl general Rudeanu, autoritățile civile și militare, în frunte cu dl general Scărișoreanu, reprezentanții județelor, comunelor etc. și o mulțime imensă.

Monumentul are 11,20 metri înălțime. Soclul este compus din 5 pietre monolite și are 6 metri înălțime. Statuia are 5,20 metri înălțime.

Iată cum capitala Basarabiei românești și-a adus prinosul de recunoștință celui mai strălucit, mai veghetor de neam și mai creștin domnitor moldovean.⁷

Din această relatare, ieșită, așa cum am remarcat mai sus, de sub pana unui cunoscător al problemei, rezultă că lucrările s-au tergiversat și din cauza strămutării din Basarabia a generalului Vasile Rudeanu, cel care lansase ideea și care a fost primul președinte al comitetului de inițiativă. Totuși, laudă generalului, chiar dacă nu se mai afla în Basarabia, acest inimos personaj (notat, în corespondența lui Alexandru Plămădeală, cu inițiala „R”) a continuat să fie preocupat de găsirea fondurilor pentru finalizarea lucrărilor și inaugurarea monumentului⁸.

Priceperea și spiritul de inițiativă ale generalului Vasile Rudeanu s-au ilustrat pregnant și în organizarea chetei populare menite să întregească fondurile necesare edificării monumentului – acțiune desfășurată cu participarea membrilor comitetului de inițiativă, în care au fost cooptate soțiile unor înalți demnitari de stat și oameni de bună credință. Atît dobîndirea materialelor (piatra de Cosăuți, bronzul), apoi munca

patriotică a ostașilor, contribuția dezinteresată a funcționarilor primăriei, cît și adunarea fondurilor (colecta publică) s-au realizat pe diverse căi, fiind utilizate toate mijloacele posibile. În contextul dat invocăm drept modalitate de participare la acțiunea de colectare a fondurilor contribuția scriitorului Constantin Ignătescu (născut în 1889 în comuna Dumbrăveni din județul Botoșani și decedat în 1968 la București), funcționar public și truditor pe tărîm cultural cu o activitate de 14 ani în Basarabia. Mai puțin cunoscut astăzi și datorită vitregiilor timpului, acest om a exercitat, între altele, cîteva funcții importante la Chișinău în perioada interbelică, fiind președinte al Uniunii Presei Române Libere din Basarabia și subdirector al Teatrului Național din Chișinău. În această ultimă calitate și-a adus obolul la întregirea chetei publice organizate de comitetul de inițiativă pentru înălțarea monumentului prin vîrsarea în fondul special a întregului beneficiu rezultat din jucarea pe scena teatrului a spectacolului montat după poemul său „Amintirile lui Mogîldici”, director al teatrului fiind scriitorul Ludovic Dauș (1873–1954), a cărui soție, Ketty, la rîndu-i, făcea parte din comitetul condus de generalul Vasile Rudeanu. Astfel, prin eforturile românilor de pretutindeni, la Chișinău, s-a construit monumentul lui Ștefan cel Mare și Sfînt.

NOTE

¹ Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare, A.N.R.M.), f. 2114, inv. I, d. 99, f. 1.

² Vezi: Sofia Bobernagă, *Olga Plămădeală. Alexandru Plămădeală*, Chișinău, Editura „Literatura Artistică”, 1981, p. 17–19.

³ A. N. R. M., f. 2114, inv. 1, d. 33, f. 3.

⁴ A. N. R. M., f. 2114, inv. 1, dosar 99, f. 14–14^{verso}. A se observa că, în această scrisoare, dincolo de frămîntările întru totul justificate ale lui Al. Plămădeală, determinate de starea de lîncezeală a factorilor de decizie în legătură cu finalizarea lucrărilor la statuia lui Ștefan cel Mare și Sfînt, se conturează cu toată pregnanța modestia sculptorului, care se arată, cel puțin, jenat la auzul veștii că, sus, se vorbea despre decorarea sa cu una dintre distincțiile guvernamentale (Ordinul „Steaua” sau medalia „Beni Merenti”). Pînă la urmă, în 1927, a fost distins, precum se știe, cu Ordinul „Coroana României” în gradul de ofițer (cu „Steaua României”, tot în gradul de ofițer, Al. Plămădeală fusese decorat în 1922).

⁵ Vezi: A. N. R. M., f. 1404, inv. 1, d. 987, f. 210–211^{verso}.

⁶ Idem f. 213–214^{verso}.

⁷ Vezi: Monumentul lui Ștefan cel Mare. – În *Buletinul Municipiului Chișinău*. Exemplarul consultat de noi se prezintă în formă de pagină disparată, extrasă dintr-un număr al revistei, și nu are datele de apariție (anul, luna, sumarul etc.), pe care însă îl vom putea identifica, sperăm, consultînd alte colecții ale publicației respective. (A. N. R. M., f. 2114, inv. 1, d. 105, f. 21).

⁸ Contribuția generalului Vasile Rudeanu la prosperarea Basarabiei a fost evidențiată, de altfel, și în alte surse

biobibliografice. În enciclopedia *Figuri contemporane din Basarabia*, bunăoară, citim: „Activitatea distinsului militar este plină de inițiative și realizări... Trecerea d-sale prin Basarabia, ale cărei destine le-a condus în calitate de comandant al corpului de armată, a lăsat urme de neșters. Monumentul lui Ștefan cel Mare, Expoziția generală, Monografia Basarabiei sînt opere fișnite din inițiativa D-sale.

Om de tact, de tact și de cultură care este generalul Rudeanu, a iubit populața basarabeană. A înțeles care sînt nevoile și interesele neamului în Basarabia.

A lucrat aici zi și noapte: ca soldat, ca să asigure orice eventualitate de atac al dușmanilor; ca român în orice acțiune ce interesa neamul. Cît a condus comandamentul militar din Basarabia a știut să-și cîștige adevărate și entuziasmul tuturor straturilor sociale. Și-a făcut în Basarabia prieteni apropiați și s-a deprins cu spiritul societății locale, aducînd, ca general și ca cetățean, servicii reale ideii românești în această parte a țării.

DL general Rudeanu a administrat Basarabia cu mijloace ferme, blînde și occidentale. A reprezentat aici bunul simț, armonia și progresul Patriei de peste Prut. Prin acte de cultură și civilizație a făcut realmente în Basarabia ooperă de ambasador al gîndirii între naționalități.

Plecarea D-sale din Chișinău a lăsat în adevăr regrete sincere, care stăruiesc încă și astăzi, cîci Basarabia a înțeles că se desparte de un om integru și un militar de prestigiu, a cărui înlocuire nu va fi tocmai ușoară.” (*Figuri contemporane din Basarabia*. Editura ARPID, Chișinău, 1939, p. 115).

Iurie COLESNIC

UN FIU DEVOTAT AL BASARABIEI

Sergiu GROSSU – 85 de ani

Ultimii doisprezece ani ne-au dat prilejul unor reîntâlniri spectaculoase cu marii exilați basarabeni: Sergiu Grossu, Paul Goma, Eugen Coșeriu, Nicolae Lupan, Nina Iășcinschi ș.a., dar nu toți au avut parte de o primire la cel mai înalt nivel. Fiindcă motivele plecării lor – motivele autoexilării – au fost diferite. Nu mă voi referi la toți, voi spune doar despre Sergiu Grossu că el acceptă să treacă Prutul și să pășească pe pământul Basarabiei lui dragi doar cu o singură condiție: dacă aici nu va mai fi nici urmă de comunism.

Este un principiu pe care și l-a impus atunci când a trecut Prutul, în 1940. Și nu există nici președinți, nici ordine, nici altă ispită lumească ce l-ar face să încalce acest principiu.

Totuși, el este unul dintre puținii basarabeni care a revenit acasă nu numai prin opera sa editată la Chișinău, dar și prin crearea unui Centru Internațional de Cultură pentru Copii și Tineret, printr-un concurs literar de inspirație creștină, prin donațiile de carte pe care le face regulat pentru bibliotecile din Republica Moldova.

„Omul niciodată nu îmbătrânește. Omul înaintează în vârstă.” Aceasta este fraza preferată a celui mai mare filozof pe care l-a dat Basarabia în secolul XX. Opera lui ne permite să afirmăm cu certitudine acest lucru. Publicînd inițial (1935-1936) în revista *Aurora* a Liceului „Ion Creangă” din Bălți, redactînd la doar 17 ani o revistă proprie, *Flori de stepă* (1938), el, timp de 21 de ani, a editat la Paris, în limba franceză, prestigioasa revistă *Catacombes*. Atașamentul pentru publicistică se manifestă plenar pe parcursul anilor, atunci când scoate revista *Iisus Biruitorul* (1976), când începe să tipărească la Paris revista *Le Devoir du Souvenir* (1998) și fondează la Chișinău revista pentru copii *Universul credinței* (1999).

A debutat firesc pentru un român, cu versuri, fiind unul din cei mai apreciați tineri poeți. Revista *Viața Basarabiei*, în mai multe rînduri, a găzduit scrierile lui, iar Pan Halippa îl considera moștenitorul său spiritual. Cartea de debut, *Muștar*, a apărut în 1940. Este foarte important faptul că scrisul lui a fost într-o permanentă ascensiune – de la poezia lirică adolescentină, el trece la poezia satirică, radicalizatoare, în care accentele politice alternează cu cele morale și sociale. Atunci când, în lagăr, nu avea toc și hîrtie, a compus poezie în gînd, memorizînd fiecare rînd, astfel încît, la ieșirea din închisoare, să le poată așterne pe hîrtie și să ne dea versuri de o profunzime impresionantă. Pas cu pas, a ajuns la versurile de inspirație creștină, fiindcă cimentarea lui spirituală s-a făcut în planul descoperirii credinței și a lui Dumnezeu. Poezia lui de inspirație creștină nu este

didacticistă, moralizatoare sau ostentativ propovăduitoare, ci e o poezie a esenței umane care, găsindu-și axa spirituală, încearcă să descopere și pentru alții Lumina Marelui Adevăr...

ÎNTR-ADEVĂR ȘI NOI

*Într-adevăr; și noi o să murim,
la fel cu tot ce este viu sub soare,
chiar dacă azi visăm și ne iubim,
chiar dacă știm că sufletul nu moare.*

*E legea morții scrisă-n univers
și-i scris să vadă omul putrezirea –
și numai prin iubire este șters
blestemul care-a-ntunecat iubirea.*

*De-aceea, vino-n brațe, să-ți cuprind
în vîlvătaia dragostei, făptura;
învins de moarte, să renasc, iubind
și ochii tăi și mîinile și gura.*

*Într-adevăr; și noi o să murim.
Cu trupul ne-om întoarce în țărînă.
Dar tot ce azi, iubito, făurim
prin mii și mii de ani o să rămînă...*

Sergiu Grossu s-a născut la 14 noiembrie 1920, în satul Cubolta, județul Bălți din Basarabia. Pentru activitatea sa anticomunistă (în anii 1941–1943, a fost redactor în Direcția Presei, din Ministerul Propagandei, ocupîndu-se de ziarele *Basarabia* și *Transnistria*), pentru faptul de a fi refuzat să fie profesor – ca licențiat în filozofie și în filologia modernă – în școlile unui regim ateu, precum și pentru lupta sa misionară „ilegală” în cadrul mișcării ortodoxe „Oastea Domnului”, a fost persecutat, arestat și condamnat la 12 ani de temniță grea. Odată liber, în urma unui decret de grațiere și după ani grei de activitate în întreprinderi și la șantiere de construcție, reușește să se refugieze în Franța, la Paris, împreună cu soția sa – ea însăși fostă deținută politică, nepoată pe linie maternă a lui Iuliu Maniu, – unde se consacră apărării creștinilor din România și din celelalte țări comuniste, pledînd pentru hegemonia cauzei lui Hristos în lume.

Marele scriitor rus F. Dostoievski scria că nici o revoluție nu costă cît o lacrimă de copil. Și atunci, mă gîndesc la cartea-document *Copiii Gulagului*, semnată de minunatul filozof, scriitor și ostaș al creștinătății Sergiu Grossu, care este o încercare de a

TÎRZIU NE-AM ÎNȚÎLNIT

*Tîrziu ne-am întîlnit în viață
și viața prea tîrziu ne-a pus
în inimi, flacăra-i mareață
și-n ochi, lumina lui Iisus.*

*A trebuit să știm ce-i ura
și zborul, frînt în prăbușiri,
pîn-am ajuns ca, azi, făptura
s-o-ntindem singurei Iubiri...*

*Tîrziu ne-am întîlnit, dar, iată,
pe culme, sus, ne-am întîlnit,
cîntînd, cum n-am cîntat vreodată,
iubind, cum încă n-am iubit:*

*iubind o Țară de lumină
și-un crez iubind, un crez curat –
întreaga lume ce suspină,
ce-n chin se zbate și-n păcat.*

*Tîrziu ne-am întîlnit în viață
pe-aceiași drum, spre cer deschis,
dînd brînci trecutului de ceață
și ceața prefăcînd-o-n vis...*

aduna la un loc aceste lacrimi și a reconstitui tabloul unei mari tragedii a secolului XX. Dacă Aleksandr Soljenițin a scris despre gulagul celor maturi, în afara interesului public a rămas tragedia copiilor. Drama sufletului nevinovat, pedepsit pentru niște fapte pe care nu le-a comis, și sacrificat în numele unui ideal pe care el nu și l-a ales. Dacă ne imaginăm simplu, în spiritul filozofilor antici, că fiecare om este un univers, atunci cîte universuri umane au pierit arse în iadul gulagului?!

Epocile se schimbă, oamenii sînt obișnuți să uite cele rele. Ar fi, însă, o nedreptate să trecem peste suferința inocenților. Această carte a lui Sergiu Grossu o văd ca pe o lumîinare aprinsă a conștiinței în memoria celor pierduți în uitare și pedepsiți pe nedrept de regimul diabolic comunist...

Recăpătîndu-și cetățenia română, Sergiu Grossu își dă toate silințele să fie prezent în viața patriei, prin crearea Fundației Foștilor Deținuți Politici „Nicoleta-Valeria Grossu”, prin lansarea Editurii „Duh și Adevăr” și prin înființarea Asociației „Centrul de Cultură Creștină Nicoleta-Valeria Grossu”. La Chișinău a pus bazele Centrului Internațional de Cultură pentru Copii și Tineret „Sergiu Grossu”.

Bibliografia operei lui Sergiu Grossu include următoarele titluri:

În limba franceză:

Nous attendons une Nouvelle Terre, 1971, Editura „La Pensée universelle”, Paris.

Un rayon de soleil (poèmes), 1971, Editura „Debresse-poésie”, Paris.

La Chaîne (poème de prison), 1971, Editura „Les paragraphes littéraires de Paris”, Paris.

Catacombes 1973 (Almanach de l'Eglise du Silence), 1973, Editura „Catacombes”, Paris.

Derrière le rideau de bambou (de Mao Tsé-toung à Fidel Castro), 1975, Editura „Catacombes”, Paris.

Au fond de l'abîme (Le règne de la haine), 1976, „Apostolat des Editions”, Paris.

Vania Mod'sséieff (Le jeune martyr de Volontirovka), 1976, Editura „Catacombes”, Paris.

Les enfants du Goulag (Chronique de l'enfance opprimée en URSS), 1979, Editura „France-Empire”, Paris.

La calvaire de la Roumanie chretienne, 1987, Editura „France-Empire”, Paris.

Mad'tresse, Dieu existe (Les enfants dans l'étau de l'athéisme soviétique), 1988, Editura „Fayard”, Paris.

L'Homme intérieur (A la recherche de notre plénitude spirituelle), 1997, Editura „Résiac”.

L'Eglise persécutée, 2002, Editura L'Age d'Homme.

În limba engleză:

The Church in today's catacombs, 1975, Editura „Arlington House”, USA.

În limba română:

Muștar (epigrame și epitafe), 1940, Editura „Bucovina”, I.E. Torouțiu, București.

Pietre de aducere-aminte (poezii religioase), 1971, editată în R.F.G. și introdusă clandestin în țară.

Calvarul României creștine, 1992, Editura „Convorbiri literare”, Iași.

Inscripții pe un vas de lut (poezii), 1994, Editura „Roza Vânturilor”, București.

Univers simfonic (poeme orale create într-un lagăr din balta Dunării), 1994, Editura „Roza Vânturilor”, București.

În șfichiul ironiei (poezii satirice), 1996, Editura „Hrisovul”, București.

În așteptarea unui nou pământ, 1998, Editura „Duh și Adevăr”, București.

Chipul omului dinlăuntru (În căutarea plenitudinii noastre spirituale), 1999, Editura „Duh și Adevăr”, București.

Apocalipsiada (epopee creștină în 12 cânturi), 1999, Editura „Eminescu”, București.

Fiul cel pierdut (poeme dramatice de inspirație religioasă), 2000, Editura „Eminescu”, București.

Banul (poem oral), 2000, Editura „Eminescu”, București.

Roadă anilor tineri – 1940–1954 (versuri și proză), 2000, Editura „Museum”, Chișinău.

Îmi bate inima la Bug (Din problemele Transnistriei românești), 2000, Editura „Museum”, Chișinău.

Vania Moiseev (Un tânăr martir din Volontirovka), 2000, Editura „Museum”, Chișinău.

Peripețiile lui Țumpi (poezii pentru copii), 2000, Editura „Museum”, Chișinău.

Evangelia Exilului, 2001, Editura „Duh și Adevăr”, București.

Copiii Gulagului (Cronică a copilăriei oprite în URSS), 2002, Editura „Museum”, Chișinău.

Cercetați și vegheați (Mic vocabular al Oastei Domnului), 2002, Editura „Traian Dorz”, Simeria.

Apărând adevărul (gânduri vechi la început de nou mileniu), 2002, Editura „Duh și Adevăr”, București.

Mai tare ca moartea (poeme de dragoste), 2002, Editura „Eminescu”, București.

Cu gândul la Basarabia, 2003, Editura „Museum”, Chișinău.

Poezii, 2005, Editura „Museum”, Chișinău.

O VIAȚĂ DE OM DĂRUITĂ FIULUI OMULUI

(interviu cu Sergiu Grossu)

CUGETUL: *Stimate domnule Sergiu Grossu, V-ați născut la 14 noiembrie 1920, în Basarabia, în localitatea Cubolta din apropierea Bălților. Acolo s-au născut Ion și Pan Halippa, George Viforeanu, care semna Alexandru Vicol... Conține o sare specială acel pământ, de a odrăslit atâtea caractere tari?*

Sergiu GROSSU: Mă întrebi dacă localitatea Cubolta, în care m-am născut, conține „o sare specială” de a fi putut odrăslii „atâtea caractere tari”. „Sarea specială” a fost cumpărarea moșiei de către familia Ștefan Leonard, care mai ales prin Pavel Leonard a contribuit enorm la apariția lui Ion și Pan Halippa, precum și a celorlalte personalități de care amintești.

CUGETUL: *Ce v-a rămas în memorie din „cei șapte ani de-acasă”?*

Sergiu GROSSU: De „cei șapte ani de-acasă” nu mă leagă prea multe amintiri, deoarece nu aveam nici măcar 7 anișori când părinții mei au hotărât să vîndă casa din Cubolta și să se mute la Bălți, unde, după cîteva luni, și-au cumpărat o casă destul de modestă, socotind că la oraș se vor putea descurca mai ușor cu greutățile vieții, ținînd cont de școlăritul celor doi copii: fratele meu Nicolae, cu zece ani mai în vîrstă decît mine, și... subsemnatul.

CUGETUL: *Tot cubolteni sînt și membrii nobilei familii Leonard, cu care V-ați înrudit. V-a marcat cumva acest fapt?*

Sergiu GROSSU: Pavel Leonard, fiul lui Ștefan, a fost un mare binefăcător al Cuboltei. Rușii îl socoteau un filozof „idealist-reacționar”. De altfel, l-am găsit menționat astfel în *Istoria filozofiei*, volumul IV, tradus din limba rusă și publicat de Editura științifică în 1961 (a se citi paginile 249–250 și 253). Înrudirea cu familia Leonard s-a realizat în 1944, cînd fratele meu Nicolae s-a căsătorit cu Ecaterina Comarov, nepoata lui Pavel Leonard. Ea s-a stins din viață la 9 octombrie 1983, bolnavă de cancer, și a fost îngropată la cimitirul *Învierea* din București, unde zac, de altfel, și osemintele părinților săi.

CUGETUL: *În 1927, familia Dvs. a venit la Bălți. A început școala. Întîi cea primară, apoi Liceul Ion Creangă, unde ați avut profesori de excepție și unde ați fost elev de frunte. Probabil, au existat și unele conflicte între generații. Cum se manifestau ele?*

Sergiu GROSSU: Da, în 1927 familia mea se mută la Bălți, unde mi-am făcut studiile primare, precum și o parte din studiile liceale, la Liceul *Ion Creangă*, al cărui director era Marc Văluță. Oficial era și „directorul” inactiv al revistei *Cuget Moldovenesc*. Noi, elevii, îi spuneam, în derîdere, *Muget Moldovenesc*. Lui Marc Văluță i-am făcut și o epigramă, pe deplin meritată, publicată și-n volumul de epigrame *Muștar*, editat în 1940 de scriitorul I.E. Torouțiu. Zic meritată, fiindcă, în calitatea sa de director, n-a scris niciodată nimic, iar adevăratul conducător al revistei era profesorul și poetul Petru Stati.

Iată epigrama: „Din toți colaboratorii /Îmi spun mie cititorii/ Numai Marc Văluță, bietul/ Activează... cu portretul” (portretul său apărea, mereu, pe prima pagină a revistei).

Cît despre „unele conflicte între generații”, ce aş putea să vă spun? În primăvara anului 1936, am fost trimis, împreună cu colegul meu de clasă Eugen Coșeriu, premiantul perpetuu al Liceului *Ion Creangă*, precum și cu băiatul profesorului Mihail Horn, la concursul *Tinerimii Române* din București. Din toți candidații bălțeni, telegrama trimisă de inițiatorul concursului celebru pe vremuri, anunța premiarea lui Sergiu Grossu, ceea ce l-a scandalizat pe profesorul Horn. Deși fiul său, elev în clasa a V-a, îi făcea desenele pentru *Geografia României*, la care lucra, iar eu eram cel dintîi la materia predată de el, profesorul Horn nu a ezitat să citească în fața elevilor teza „minunată” a lui Sergiu Grossu. Conflictul a pornit de la faptul că mi s-a interzis să iau parte la excursia organizată de *Tinerimea României*.

CUGETUL: *Revista Flori de stepă e o poveste aparte. Vă rugăm să ne-o spuneți.*

Sergiu GROSSU: Ca replică la revista profesorilor *Cuget Moldovenesc*, m-am încumetat să tipăresc – un singur număr – revista *Flori de stepă*, avîndu-i colaboratori pe Iorgu Tudor, președintele Societății Scriitorilor din Basarabia, Lotis Dolenga, Neculai V. Coban, Gr.T. Coban, avocatul Fucarevici și alții. Cu această ocazie, am făcut cunoștință cu Gheorghe Bezviconi și Ion Buzdugan, veniți de la Chișinău ca să vadă cine este „directorul” îndrăzneței reviste bălțene. Astfel, ei au aflat că tinerelul Sergiu Grossu a renunțat să-și cumpere palton și căciulă, iernile din nordul Basarabiei fiind extrem de grele, pentru a se aventura la editarea *Florilor de stepă*, în luna martie 1938. Ultima oară cînd mi-am revăzut revista a fost la o anchetă a Securității, după arestarea din noaptea de 7 martie 1959: reprezenta un argument de acuzare, prin nota sa anticomunistă și prin faptul că avea... coperta verde (că tipograful meu era evreu, nici nu conta în ochii anchetatorului securist de la închisoarea *Uranus* din București).

CUGETUL: *Anul 1940 a marcat destinul întregului neam românesc. Ați întreținut legături cu refugiații basarabeni. Cum s-au manifestat ele?*

Sergiu GROSSU: Legăturile mele cu refugiații basarabeni din lumea liberă. Cum s-au manifestat aceste legături? Basarabeni din Franța, dar mai cu seamă din Basarabia, habar nu aveau de existența mea, deși desfășuram o intensă activitate culturală în scopul informării despre realitatea din provincia dintre Prut și

Nistru în lumea liberă. De pildă, la comemorarea a 64 de ani de la realipirea Basarabiei la România, am fost invitat să țin o conferință la Köln, în Germania Federală, în cadrul Cercului cultural *Independența*.

Unită cu Țara-mamă la 27 martie 1918, nefericita provincie orientală va cunoaște, numai peste 22 de ani, invazia trupelor sovietice, în urma ultimatumului de la 26 iunie 1940, iar după patru ani anexarea ei la U.R.S.S., devenind Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Ca proaspătă republică sovietică, Basarabia a fost supusă, întocmai Țărilor Baltice și Ucrainei, la o necruțătoare acțiune de deznaționalizare. Este vorba de rusificarea sălbatică a tuturor numelor de orașe, de sate și de județe, mai bine zis, de sovietizarea administrației, a învățămîntului, a culturii, a obiceiurilor, a civilizației, a limbii autohtone, în vederea ștergerii oricărei urme de latinitate. Și cum? Prin declanșarea mai multor valuri de deportări. Nu mai puțin de un milion de basarabeni au fost deportați, între 1940 și 1964, în Siberia, în Kazahstan, în pădurile Uralilor, în Asia Centrală și, mai departe, spre Extremul Orient. Am scris și am arătat, pe baza documentelor găsite fie în reviste (precum revista *Cultura* din Chișinău), fie în ziarele sovietice (*Nauka i relighia*) sau din Chișinău (*Tinerimea Moldovei*, *Moldova socialistă*), că folosirea forței brutale, inumane a fost cu regularitate întrebuințată de autoritățile comuniste în opera lor de descreștinare a Basarabiei.

Să vă vorbesc, acum, despre „întoarcerea mea” acasă, în Basarabia, unde nimeni nu auzise de mine, în ciuda intensei mele activități din Franța. Trei persoane m-au ajutat să fiu cunoscut în Republica Moldova: Vadim Pirogan, Chiril Aldea-Cuțarov și Iurie Colesnic. Cel dintîi, aflînd de existența mea pariziană prin intermediul unui văr de-al său domiciliat în orașul Craiova, mi-a scris să mă întrebe ce mai fac și cum mă descurc în lumea liberă occidentală. I-am răspuns imediat, însoțind scrisoarea mea cu o fugară prezentare a activității mele literare pe malurile Senei, dar și expediindu-i separat cîteva din cărțile pe care le-am publicat în limba franceză. N-am uitat să-i trimit și o plachetă de poezii religioase, intitulată *Pietre de aducere aminte*, editată în 10 mii de exemplare în Germania Federală și semnată cu pseudonimul Simion Cubolta, după numele satului meu natal. Într-o zi, la Uniunea Scriitorilor din Chișinău, unde venise și Vadim Pirogan, poetul Chiril-Aldea Cuțarov are ocazia să răsfoiască scrisorile mele și multe „materiale” pe care i le-am trimis lui Pirogan, între care și cîntecul *Pietre de aducere aminte*. Oprindu-și privirile asupra pseudonimului *Simion Cubolta*, el văzu scris cu pixul:

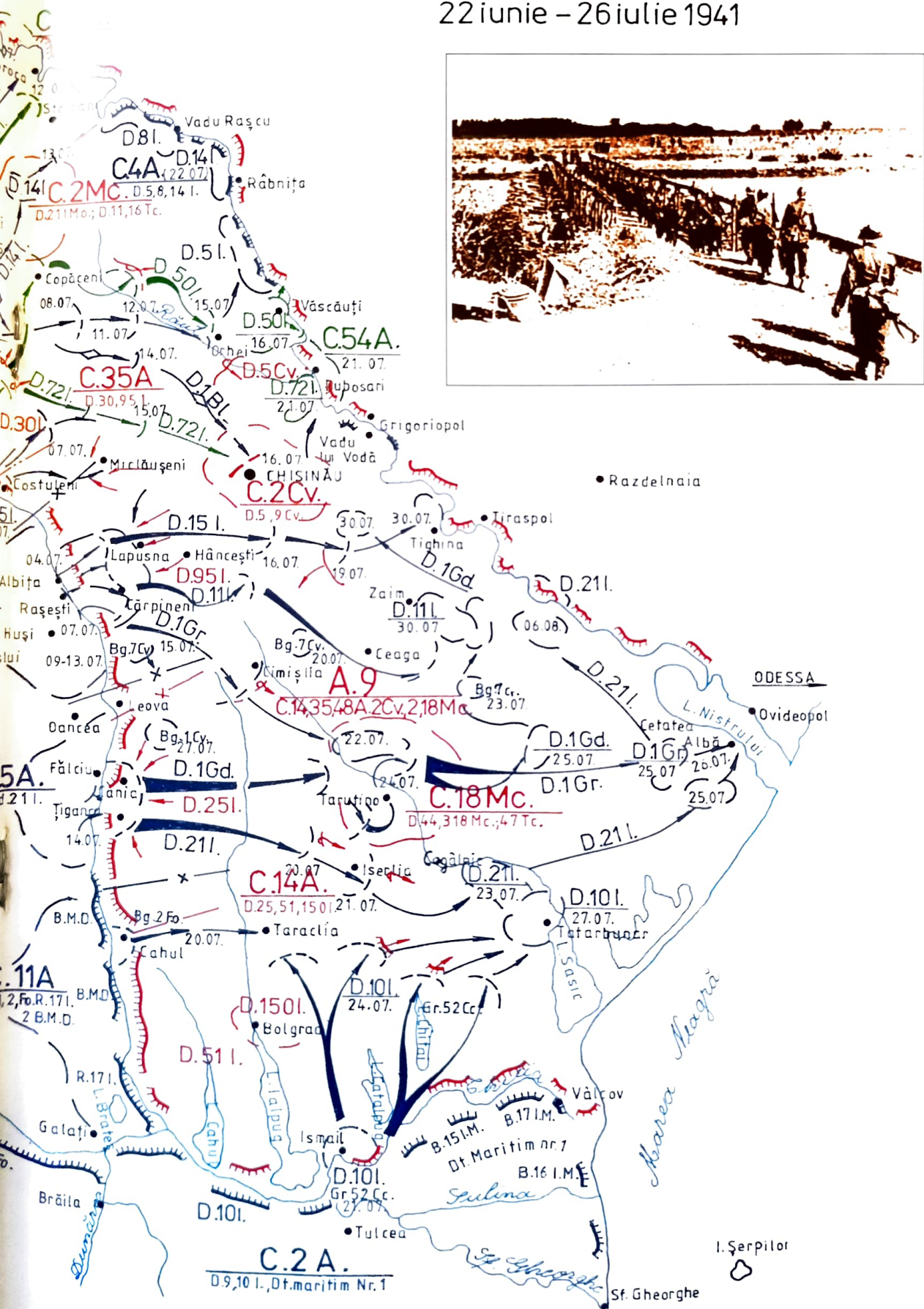

Cimitirul Eroilor din Chișinău. Noiembrie 1942

Manifestare de comemorare a ostașilor români
pe locul fostului Cimitir al Eroilor din Chișinău. Mai 2002

ACȚIUNILE TRUPELOR ROMÂNE ȘI GERMANE
PENTRU ELIBERAREA BASARABIEI, A PĂRȚII
DE NORD A BUCOVINEI ȘI A ȚINUTULUI HERȚA
22 iunie – 26 iulie 1941

Cimitirul Eroilor. Cania, iulie 1941

Sfințirea Troiței pe locul fostului cimitir al militarilor români
din orașul Florești. 16 iulie 2000

Sergiu Grossu. „Destinul uneori aduce surprize uimitoare”, îmi scria, din Chișinău, la 28 ianuarie 1992. „După o jumătate de secol te-am regăsit. D-ta mi-ai publicat două poezii în ziarul *Basarabia* și în revista *Basarabia literară*, sub pseudonimul *Chiril Aldea*”.

Impresionat de cei 21 de ani de existență a revistei *Catacombes*, mesagerul Bisericii persecutate în toate țările cu regim comunist, Chiril Aldea-Cuțarov s-a silit să mă prezinte cititorilor săptămânalului *Literatura și Artă*, scriind despre *Un fiu al Basarabiei pe malul Senei*, publicându-mi și câteva poezii pe care le-am scris la Jilava sau în lagărul *Șrîmba*, din Delta Dunării. Iar criticul și istoricul literar Iurie Colesnic este cel care, la sugestia mea, a înființat în Republica Moldova Centrul Internațional de Cultură pentru copii și tineret „Sergiu Grossu”, revista *Universul credinței* și concursurile literar-creștine, cu scopul de a redescoperi tematica creștină în literatura noastră – tematică interzisă și blamată de autorități.

CUGETUL: *Mișcarea de renaștere spirituală Oastea Domnului V-a influențat în mod decisiv existența. Ce ecou a avut ea în epocă și în inima Dvs.?*

Sergiu GROSSU: Despre mișcarea ortodoxă de renaștere spirituală *Oastea Domnului* ce pot să spun? Această mișcare spirituală mi-a influențat în mod cu adevărat decisiv existența. Întemeiată de părintele Iosif Trifa în anul 1923, n-am devenit „ostaș al Domnului” decât târziu, angajându-mă să lupt pentru credință în conformitate cu principiile morale lansate de preotul indicat mai înainte, de abia după încheierea studiilor mele universitare. În *Oastea Domnului* am învățat să lupt pentru o cultură creștină, pur evanghelică, în vederea formării unei conștiințe creștine. În *Oastea Domnului* am învățat că numai prin Hristos umanitatea va putea pune capăt „puterii întunericului”, întru triumful luminii și dreptății sociale. Neacceptând doctrina comunistă, am devenit „ostil” și „dușmănos” în ochii Securității, care în noaptea de 7 martie 1959 m-a arestat și condamnat la 12 ani de temniță grea. *Oastea Domnului* m-a învățat că lupta spirituală este mai presus de lupta politică. Lupta pe care am dus-o timp de peste 20 de ani în clandestinitatea *Oastei Domnului* a fost de natură strict spirituală și această luptă am continuat-o și pe pământul ospitalier al Franței, prin ziarul *Catacombes*, prin cărțile publicate, prin emisiunile radiofonice *Duh și Adevăr* de la Lisabona sau cele de la *Europa Liberă*, prin nenumărate conferințe. Singura activitate cu care se poate lucra și transforma o țară este lupta spirituală. Acest lucru multora li se pare utopic. Dar eu mă întreb și vă întreb:

Evangelhia nu este și ea o carte utopică? Pentru că ne îndeamnă: „Fiți Dumnezeu”. Ceea ce nu înseamnă că putem ajunge să fim Dumnezeu, însă trebuie să evoluăm avînd în vedere piscul cel mai înalt, care este Divinitatea. Întîi și întîi, Iisus ne cheamă: „Veniți la Mine!” Apoi vine „după”: „Cine voiește să vină după Mine, să se lepede de sine”. Pe urmă ce spune? „Voi sînteți prietenii mei pentru că ați rămas neconținut cu Mine”. Punctul culminant al desăvîșirii, al împreunării cu Iisus este: „Dacă sînteți în Mine”, cei ce sînt „în Hristos Iisus”. Desăvîșirea se atinge atunci cînd Iisus este înlăuntrul tău și trăiește în tine, iar tu te micșorezi. Omul are nevoie de Hristos. În momentul cînd îl ai pe Iisus nu te mai interesează nimic, fiindcă „cei ce sînt ai lui Hristos Iisus și-au răstignit firea pămîntească împreună cu patimile și poftele ei” (Galateni, 5.24).

CUGETUL: *Viața de gazetar, de poet și cea spirituală cum se împăcau în timp și spațiu? Erau ani tulburi. Ați întîlnit-o și pe Nicole-Valèry...*

Sergiu GROSSU: Întîlnirea cu Nicoleta Bruteanu (eu îi spuneam Coleta) a avut loc în primăvara anului 1949, cînd locuia la prietena sa Sabina Wurmbrand, în strada Colonel Orero din București, deoarece Securitatea i-a dat familia afară din locuința de pe strada Visarion, cît și din a doua locuință, din strada Sapienței. Ea mă urmărea în activitatea mea în sînul organizației *Oastea Domnului*, îmi admira predicile de Duminică după-amiază de la reuniturile ostășești de la biserica Sfînta Ecaterina; apoi a fost arestată în dimineața zilei de 24 august 1949. După eliberarea sa, în urma celor patru ani de închisoare, ne-am întîlnit adeseori, discutînd problemele spirituale ale trăirii creștine într-o țară cu regim ateu comunist, căutînd soluțiile lor în Sfînta Scriptură. La 3 martie 1957 ne-am logodit la mănăstirea din Sinaia, iar la 26 aprilie a devenit soția mea. Frumusețea comportamentului său creștin în anii de detenție (căci a fost, pe linie maternă, nepoata marelui om politic Iuliu Maniu și colaboratoarea lui, împreună cu Corneliu Coposu, încă din ilegalitatea anilor de război), adîncimea gîndirii și generozitatea ei m-au îmbogățit sufletește. Acum nu mai luptam singur, ci eram două suflete, două minți, două voințe aprinse de același dor: de a respecta și a trăi după „drepturile lui Dumnezeu”, într-o țară subjugată de ateismul impus de Uniunea Sovietică. Stăpîniți amîndoi de grija irezistibilă a slujirii aproapelui „cu fapta și cu adevărul”, avînd antenele sufletului răsfire spre toate punctele cardinale ale nevoilor spirituale din România comunistă, noi am încercat să ne apropiem pe toate căile de semenii noștri în dificultăți

materiale, căzuți între filharii luptei de clasă. Această agitație interioară voită eram conștienți că se va încheia cu biruința Duhului Sfânt asupra firii pămînteste, cu acel dumnezeiesc „Să nu ne placem nouă înșine”, ca treaptă finală în evoluția unui proces spiritual inferior și ca moment inițial al unui ciclu superior de viață: bucurîndu-ne cu cei ce se bucură și plîngînd cu cei ce plîng. Aceste stări excepționale le-a trăit Coleta în închisoare, prin rugăciune. „Nu găsesc cuvinte, îmi mărturisesc la începutul vieții noastre conjugale, care să poată exprima ușurarea pe care mi-a adus-o murmurul rugăciunii mele... Îmi dădeam seama că închisoarea era o favoare pe care Dumnezeu mi-o acorda ca să mă pot reabilita... Arestarea mea nu era decît o întîlnire la care Iisus mă invita pentru a mă ridica în culmea fericirii...”

CUGETUL: *Din 1969 viața Dvs. s-a derulat în Franța, unde, după cum mărturișiți, ați avut o mare dezamăgire. Dar aici ați cunoscut și realizările: dacă ar fi fost numai 21 de ani de editare a revistei Catacombes, ar fi fost de ajuns pentru o performanță. Dar au fost atîtea...*

Sergiu GROSSU: Din clipa în care am poposit pe malurile Senei, ne-am hotărît să ne consacram viața noastră de oameni, în sfîrșit, liberi, cauzei creștinilor persecutați în țările din spatele cortinei de fier și de bambus, inclusiv România. Eram pur și simplu obsedați de cuvintele Sfîntului apostol Pavel: „Aduceți-vă aminte de cei ce sînt în lanțuri ca și cum ați fi și voi legați de ei” (Evrei, 13.3). Dar cum să procedăm într-o țară străină, în care Biserica și intelectualitatea alunecau vertiginos spre stînga marxistă? Lupta noastră spirituală se înfățișa prin: activitate publicistică, editorială, radiofonică, de ajutorare și conferențială. Astfel, în anii 1971–1992, am lansat la Paris revista *Catacombes*. În 1976, am editat timp de un an foaia religioasă *Iisus biruitorul*, ca să atragem pe românii din exil la idealurile *Oastei Domnului*. Paralel, am pus bazele Editurii „Catacombes”, prima editură din Franța consacrată creștinilor persecutați. Ținînd cont de impactul emisiunilor radiofonice, am fondat asociația *La Chaine* (Lanțul), organizînd două feluri de emisiuni: una în limba franceză, iar alta în limba română. La 9 mai 1978, canalul de televiziune FR 3 ne-a invitat să vorbim, în cadrul rubricii „Tribuna Liberă”, despre problema persecuțiilor religioase în țările comuniste. Mii de persoane au participat la nenumăratele conferințe organizate de soția mea, în care li se arăta creștinilor din Franța care este situația drepturilor religioase ale fraților lor din

Europa de Răsărit și din România lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și a lui Nicolae Ceaușescu. În 1976, marea Editură „Plon” din Paris va publica mărturia de credință a Coletei, intitulată: „Bénie sois-tu, prison” (Binecuvîntată fii, închisoare), care a avut un mare succes în Franța și a fost tradusă în limbile engleză, germană, italiană, norvegiană. În România post-revoluționară n-a fost tradusă și editată decît în luna noiembrie 1997 (Editura „Univers”). În prefața Anei Blandiana, *Închisoarea ca experiență mistică*, citim: „Pentru Nicole-Valéry Grossu, închisoarea este spațiul unde îl descoperă și îl întîlnește pe Dumnezeu...”

CUGETUL: *Jurnalistica în Duh și Adevăr ați continuat-o și după pierderea ființei dragi, prin Le devoir du souvenir la Paris și prin Areopagul luminii la București. Nici oficialitățile ecleziastice, nici persoane particulare nu au manifestat vreun interes. Care să fie cauza?*

Sergiu GROSSU: De ce „nici oficialitățile ecleziastice, nici persoane particulare” n-au manifestat vreun interes pentru scrierile mele și, mai ales, pentru apelul meu către „oamenii de cultură din România”? Fiindcă academicienii, ierarhii, profesorii universitari, actorii, scriitorii, pictorii, sculptorii, muzicienii, directorii de teatru, oamenii de știință din România, care se consideră creștini, și frecventează bisericele, nu cred și nu sînt hotărîți să lupte, prin operele lor, pentru credință, pentru transformarea spirituală a poporului român și reînvierea patriei din cenușa căderii și a imoralității, în care se găsește după cei 45 de ani de stăpînire comunistă.

CUGETUL: *Ați decis să părăsiți definitiv Parisul în favoarea Bucureștiului. De cînd ați plecat însă de-acasă, din Cubolta, n-ați mai revenit. Cînd o veți face?*

Sergiu GROSSU: Răspunsul la această întrebare l-a dat Iurie Colesnic la început de ianuarie 2003, cu ocazia întrunirilor pe care le organizează: „Sergiu Grossu nu va veni la Chișinău decît atunci cînd Basarabia nu va mai fi condusă de către comuniști”. Însă ca Basarabia să reînvie din cenușa strivirii aștor ani de opresiune străină, ea are nevoie de o adevărată transformare, de o reformă spirituală, de o revoluție. Este vorba de revoluția interioară a schimbării omului, a învierii lui, preconizată de Evanghelia lui Hristos ca o arvună a inevitabilei emancipări sociale.

CUGETUL: *Vă mulțumim pentru interviu. Pentru conformitate, Ion NEGREI*

Veronica BÂTCĂ

ANI LUMINAȚI DE DUH ȘI ADEVĂR

*În necaz am chemat pe Domnul
și m-a auzit și m-a scos întru desfătare.
Domnul este ajutorul meu, nu
mă voi teme de ce-mi va face mie omul.
Domnul este ajutorul meu și eu
voi privi cu bucurie pe vrăjmașii mei.
Mai bine este a te încrede în
Domnul, decât a te încrede în om.
Mai bine este a nădăjdui în
Domnul, decât a nădăjdui în căpetenii.*

(Psalmul 117, 5–9)

Deținător al rarismelor astăzi opulente cum sînt puterea morală, frumusețea spirituală, cunoașterea credinței, renunțarea creștină, stăpînirea cuvîntului, faima luptătorului cu armele Adevărului și ale Credinței, Sergiu Grossu și-a asumat și a practicat un sacerdoțiu laic, căruia i-a conferit demnitatea spirituală supremă. Atributele acestui rang, nedecernat de nici o altă putere decât de cea a dragostei de Dumnezeu, au fost și au rămas rugăciunea, smerenia, răbdarea, bunătatea și munca îmbunătățită întru cinstirea Ziditorului. Ca un adagiu au rămas cuvintele scrise cîndva de Victor Hugo: „Frumusețea sufletească se răspîndește ca o lumină misterioasă asupra frumuseții fizice”, pe care le recepționăm ca pe un mesaj de peste vreme pentru pămînteanul nostru.

Pe Sergiu Grossu din Cubolta Bălților basarabeni, ivit în lume la 14 noiembrie 1920, pîlpîirea acestor odoare morale l-a energizat să arunce cătături luminoase către nedreptate și răutate, să lupte, în rînduiala neclintită a iubirii, contra satanismului deghizat în orice fel și chip. Nu putea să nu-i fie de ajutor și sensibilă sa fire de poet, cultivată sa inteligență, noblețea intelectuală, rafinata sa conștiință creștină și o aleasă natură românească. Aceste calități i-au favorizat încă din junie să sesizeze vicleana lucrare la esențele seminției, la fondul ei sufletească, spre a fi dezagregată și globalizată. Ne avertiza, și pertinent, încă în 1943 pe noi, cei care „ne pierdem sub oblăduirea fatală a nepăsării, într-o exasperantă superficialitate, care ne absoarbe și ne descompune”: „Sufletul, să ne ferim sufletul de orice lăaturalnică apă, de toate furtunile și faptele imorale. Să ne apropiem cu religiozitate de credințele mari și de idealurile care înalță. Să fim mai aproape de suflet, mai aproape de Dumnezeu din noi, mai aproape de esența care ne dă aripi și cer” (2000: 139).

Cu supraplinul sufletului său credincios a scandalizat, bineînțeles, regimul luciferic, atunci cînd acesta deținea supremația. Era în logica situației ca această elevație spirituală să-l arunce împreună cu tovarăsa sa de viață, Nicole-Valéry, în temnița unui stat anticristic.

Ambii, traversînd calvarul golgotian al pușcăriilor din România comunistă, n-au încetat să creadă și să fie liberi în duh și cugetare, iar mai apoi, cu ajutorul Domnului, și în lucrarea lor, pentru care Dumnezeu abia îi pregătea. Cu greu mai poți să-i crezi pe cei care slăbiciunea patimii lor și-o ascund sub oftata sintagmă: „vremuri grele”. Ei au rezistat. Ei au putut. Precum arată și experiența isihastă a lui Siluan Athonitul, care îl convinsese că „nu există *nici un lucru* atît de puternic încît să-l lipsească pe omul liber de posibilitatea de a rezista și de a refuza” (2000: 163).

Sergiu Grossu cu soția sa Nicole-Valéry Grossu în biroul revistei „Catacombes” din Courbevoie (Franța). 1985

La vremea penitenței, avea deja în urmă o rodnică activitate literar-gazetărească. La Bălți editase – chiar dacă fusese doar unul singur, dar ce număr! – revista *Flori de stepă*, cînd nu l-a speriat indigența, care (vai! de unde avea s-o știe?), se lega de el pentru un lung șirag de ani. El, pe banii chivernisiți pentru un palton de iarnă, inaugurează o „revistă lunară”! Adunase între tartajele verzi (și culoarea avea mai tîrziu să-i joace festa) ale ei nume de rezonanță în acei ani pentru provincie ca: Neculai V. Coban, Iorgu Tudor, Lotis Dolenga, Teofil Scutaru. Acest fapt i-a făcut, după cum mi-a mărturisit însuși dl Grossu, pe Gh. Bezviconi și pe Ion Buzdugan să vină special la Bălți pentru a-l cunoaște personal pe enigmaticul temerar, singurul director de publicație, necunoscut atunci în regiune. Revista se vroia o replică la cea a maturilor, care era *Cuget Moldovenesc*, dar nu din resentiment, ci din nobile porniri: „nădăduind spre mai bine, noi pășim cu sufletul curat pe calea muncii binefăcătoare și sfinte”, scria patronul de numai 19 ani în *Cuvînt înainte* și continua cu: „lumea, complet dezinteresată de tot ce-i frumos, mai degrabă dă un pol, doi, pentru diferite fleacuri, decît pentru o revistă sau o carte serioasă, pe care o disprețuiește cu

desăvîrșire (...) Acest lucru... îl fac așa-zișii intelectuali, care, în schimb, în fiecare zi dau buzna pe la chioșcurile orașului, cumpărînd fițuicile pline de otravă comunistă...” Tînărul indemna spre o cultură de performanță în provincie și își întemeia rîvna din multă mahnă: „Scriu aceste rînduri nu din ură, ci din dragostea pe care o port în suflet față de tot ce-i românesc, dragoste care, în atingere cu aceste constatări triste, se preface într-o durere covîrșitoare”. Fronda juvenilă echivala cu una spirituală, similară dăruirii sufletului tînăr semenilor săi printr-un proiect de manifestare a conștiinței, care lua forma unei reviste. Presupun că în așa fel începea Sergiu Grossu lecția de spiritualitate, lecția de religie care, după multiple probe, avea să se prefigureze, în decursul anilor, în lecție de cultură a rezistenței.

Mai avea în spate, din anii Războiului al Doilea Mondial, munca la ziarele *Basarabia* și *Transnistria*, pentru „românii dintre Nistru și Bug, care, deși întemnițați, deși exilați, s-au arătat vrednici de strămoșii lor, rezistînd și păstrîndu-și obiceiurile și credința” (2000: 78). Bucureștenii se delectau cu înțepătoare epigrame semnate de Zadig, dar și cu frumoase poezii în presa vremii, semnate cu propriul nume, în care iubirea era una pură și întru slava Mîntuitorului („Rîd florile, natura,/ Văzduhu-nmiresmat;/ Să nu mai știu ce-i ura,/ Hristos a înviat!” – *Hristos a înviat*). Începuse practica misionară în cadrul mișcării ortodoxe *Oastea Domnului*, „o mișcare de curățire, de înnoire și de schimbare totală a vieții celor ce intră în ea”. (2002: 51). Aceste acțiuni făceau din tînărul Sergiu Grossu unul din tăunii înfipti stînjenitor și iritant în coasta cetății. Consecințele au decurs din logica regimului – izolarea și punerea sub pază.

Scîrbavnică realitate a ocnelor i-a subrezit sănătatea, dar i-a întărit eul nevăzut prin exemplara dramă a acumulărilor spirituale. Ajuns în gheenă, înnegurările nu l-au putut domina („Nu m-ai înfrînt niciodată,/ Lanțule, Lanțule, blestemată/ scormire/ de înrobire:/ a omului-trup,/ a omului-grup,/ a omului-comunitate,/ a omului-societate” – *Lanțul*), căci refugiul, unicul, i-a fost izbăvitor: templul sinelui spre care ghidat a fost de chipul lui Iisus și cuvîntul Celui Veșnic.

Acest destin, pe punctul de a se fractura, a rămas vertical pe creastă și a răzbit printre atrocitățile criminale ale secerii și ciocanului. Pronia a dispus și el s-a văzut liber de cătușe, dar încorsetat de hulpavele priviri securiste. „Depășindu-și, prin zbor, țin-tuirea și mersul”, el, pentru care „unicul ideal era

lucrarea pentru Dumnezeu", se ruga și scria în taină în limba franceză acele adevărate manuale, filosofice concentrate, de inițiere creștină și exerciții de credință care aveau să devină cărțile *În așteptarea unui nou pământ* și *Omul din lăuntru*.

Viața mundană, cu stilul ei consumist, face din noi, cei ce ne afișăm a fi români, mai curînd niște sicofanți, niște mancurți, decît ceea ce pretindem. S. Grossu vine să ne arate calea salvării prin duh și faptă evanghelică, căci timpul nu așteaptă. Domnia sa, de conivență cu Apostolul Pavel, scrie: „pot să afirm, cu toată tăria, că și începutul redresării României, a mîntuirii Neamului se bazează pe recunoașterea din partea noastră, a stării de păcat, de tăgadă, de neputință, de comoditate, de apostazie de care dăm dovadă, cu prisosință”. Gîndul-sîmbure, înobilat de sfințenie, este și cel care constituie Chivotul sapiențial al învățaturii sale: „Că nimeni și nicicînd nu poate fi în slujba Neamului, dacă nu se găsește *mai întîi* în slujba lui Dumnezeu”. Autorul își încheie cartea, convins fiind că: „Țara, ca să renască și să cunoască plenitudinea socială, culturală, economică și politică, are nevoie de Iisus, ca și noi, cei ce vrem să-i slujim, cei ce vrem să ne dăruim cauzei românismului”, căci „Da, o Românie nouă este posibilă. Da, un nou și sfînt pămînt românesc este posibil, dacă în lupta noastră cu Răul ne-am sprijini pe Isus și-am începe să reclădim țara pe El. Cine te poate opri, cititorule, să crezi, să visezi și să aștepti? Totul depinde de alegerea ta, de hotărîrea ta de acum” (1998: 141, 142).

A crezut atunci, mai susține și astăzi, că providența a aranjat destinul lui și al soției pe malurile Senei. Însuflețit și însuflețitor de idealuri sfînte, în țara exilului, timp de 21 de ani tot potențialul energetic creativ a funcționat întru afirmarea învățaturii lui Hristos prin forța cuvîntului scris (revista *Catacombes*) și rostit (lecțiile citite la *Radio Lissabona* și *Europa Liberă*) „Fiindcă – se confesează astăzi venerabilul înțelept – scopul azilului nostru la Paris nu era turistic. (...) Conștienți, convinși chiar, că Dumnezeu ne-a permis să ajungem la Paris, în inima Europei, pentru a-l fi ambasadori și martori, ne-am luat sarcina apărării cauzei Sale în lumea liberă...”

Acuzat și arestat într-un temeteu al inteligențelor și al inimilor temerare, de către hidoșenia comunistă, pentru credință, învinuit de clerul oficial de neoprotestantism, Sergiu Grossu a rămas tot timpul lîngă Iisus și l-a urmat cu adevărul în faptă. Un testimoniu alcătuiesc toți cei 85 de ani, pe care îi împlinește anul acesta, închinăți iubirii de Dumnezeu. Pentru asta

a scris poezii, a scris cărți, a editat pînă nu demult reviste (*Le Devoir du Souvenir* – *Datoria amintirii*), a organizat fundații la Paris (*Le Devoir du Souvenir*), Chișinău (*Centrul Internațional de Cultură pentru Copii* „Sergiu Grossu”) și București (*Centrul de Cultură Creștină* „Nicoleta Valeria Grossu”)

Nu și-a dosit gîndul, nu și-a mînjit fapta, ci le-a potrivit pe toate cu sfîntul Legămînt făcut de Tatăl Ceresc cu oamenii și păzește cu smerenie și azi această conjugare. Parcă ar fi ucenicit la avă Macarie Egipteanul, care a zis: „Dacă în tine disprețul a devenit laudă, sărăcia, bogăție, lipsa, îndestulare, nu vei muri. Căci este imposibil ca omul binecredincios, care lucrează cu evlavie, să cadă în tina patimilor și în rățăcirea demonilor” (2003: 220).

Demersul creștin l-a practicat neînterupt. Această osteneală, convertită în vocație, constituie și filcul vieții Domniei Sale, spre care ne îndeamnă și pe noi: „ca să scoatem în relief, un adevăr ce nu trebuie dat uitării: să veghem *zilnic* la porțile înțelepciunii” (1999: 74). N-a fost pentru el o deambulație printre parabolele biblice sau o etalare a moralei, apelînd la suportul acestora. S-a abandonat, cu toată vivacitatea, muncii duhovnicești în lume, renunțînd voluntar la o carieră de universitar (a refuzat colaborarea cu regimul anticristic), de scriitor propriu-zis (deși a scris și poezie, și drame, și publicistică) și de savant (nu și-a scris o teză spre a-și lua un titlu pentru sine), conștientizînd că răspîndirea **cuvîntului** și a **învățăturii** Mîntuitorului e superioară altor munci umane. Niciodată adunat devălmășiei unei vieți atee, a stăruit și în a arăta cu degetul nerușinarea strîmbătăților și a neluării în seamă a Legii de către *omul nou* din lumea cea de jale de după cortina de fier. A simțit-o, clipă de clipă, alături pe acea ființă aleasă care a fost soția sa, jumătatea care i-a întregit și i-a echilibrat existența.

Cu destulă limpezime, liniște și căldură, trudește și azi la *Cuvînt*: la cel hieratic, la cel poetic și la cel omenesc, purificat în Duh și Adevăr. Cei 85 de ani ai săi și-au trăit efectiv vocabula biblică, lumina lăuntrică și au fost în putere să obiectiveze clarul gîndurilor, curățenia simțirilor și lacrima durerilor acestui român creștin din Basarabia care este Sergiu Grossu.

Fericirea și bucuria cu care îl investește practica credinței creștine îi prilejuiesc gînduri pe măsură, căci, după atîta cerbieie și scîrnă penitenciară, numai o valoare sufletească plină de curățenie putea să adune atîta duioșie și vibrantă încredere în alcătuirea lumii

ca să scrie pe scînduri reci de temniță asemenea versuri: „Glorie Omului, glorie,/ făuritor de zodii și de istorie,/ făuritor de civilizație și de cultură!” – *Banul*.

Moment al bilanțului, această vîrstă de patriarh e o confirmare a unei vieți trăite după scripturi într-un contingent departe de acestea. Dumnezeuască iubire pentru țara lui, indiferent de geometria nefavorabilă a circumstanțelor, îi alimentează și acum seninătatea extazului idealist, care este și astăzi acea risipă firească a exortării, de care face

cotidian uz ființa sa. Nu este aceasta oare expresia vie a sfințeniei? Precum înduhovnicita sa inteligență se revarsă în cuvintele unui sfîrșit de carte: „În concluzie, sfințenia este posibilă, devine un conținut real al naturii umane, dacă omul renăscut la o viață nouă prin lucrarea Duhului Sfînt se face cu adevărat părtaș *firii dumnezeiești*, abandonînd *stricăciunea care este în lume prin pofte*. Dacă își întărește inima prin voință proprie și har divin, ca să fie *fără prihană în sfințenie*” (Grossu 1999: 176–177).

BIBLIOGRAFIE

1. Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, v. 2, Chișinău, 1997.
2. *Patericul sau apoftegmele părinților din pustiu*, Iași, 2003.
3. Sergiu Grossu, *Roadă anilor tineri*, Chișinău, 2000.
4. Sergiu Grossu, *Îmi bate inima la Bug*, Chișinău, 2000.
5. Sergiu Grossu, *Cercetați și vegheați. Mic vocabular al Oastei Domnului*, Simeria, 2002.

6. Sergiu Grossu, *În așteptarea unui nou pămînt*, București, 1998.
7. Sergiu Grossu, *Chipul omului dinlăuntru*, București, 1999.
8. Sofronie, arhimandritul, *Viața și învățătura starețului Siluan Athonitul scrise de ucenicul său, arhimandritul Sofronie*, Sibiu, 2004.

* * *

Catedrala și Clopotnița din centrul Chișinăului. 1942

Alexandru DUȚU

ȚIGANCA – DRAMA DE PE PRUT*

La 22 iunie 1941, simultan cu operațiile declanșate de Armata 3 română în partea de nord a Bucovinei și de Armata 11 germană în nordul și centrul Basarabiei, la flancul de sud al frontului româno-german, în masivul Cornești și în partea de sud a Basarabiei, a acționat Armata 4 română (Corpurile 3 și 5 armată și Divizia 35 infanterie). Inițial, Armata 4 a primit o misiune cu caracter defensiv: să fixeze inamicul aflat în partea de sud a Basarabiei și să execute acțiuni demonstrative locale. Abia în a doua fază urma să treacă la ofensivă, forțând Prutul.

Forțarea propriu-zisă a început în ziua de 4 iulie, la ora 15⁰⁰. Generalul Gheorghe Leventi, comandantul Corpului 5, a hotărât să atace în sectorul dintre Fălciu și Bogdănești, inițial doar cu Divizia I de gardă, unitate de elită, comandată de generalul Nicolae Șova, ulterior urmînd să introducă în luptă și trupele din Divizia 21 infanterie și Brigada 7 cavalerie.

Încă din primele momente ale bătăliei s-a constatat că – în ciuda tragerilor intense ale artileriei noastre – artileria inamică nu fusese neutralizată decît în mică măsură, adversarul dispunînd și de puternice cuiburi de arme automate bine mascate în teren. Mijloacele de trecere a Prutului (bărci), total insuficiente și de mică capacitate, se aflau la mari distanțe de cursul apei. Luptătorii au fost obligați să le care în teren deschis, fiind la discreția trăgătorilor inamici.

Cu toate eforturile celor din linia întâi, nu s-a reușit constituirea capului de pod ordonat, ceea ce a determinat introducerea în luptă și a unor unități din Divizia 21 infanterie, la sud de Fălciu. Rezistența dîră a inamicului a clătinat elanul trupelor noastre, care în unele cazuri s-au retras, cedînd terenul cucerit. Generalul Leventi a reacționat, ordonînd ca pozițiile cucerite să nu mai fie părăsite „sub nici un motiv”, ostașii care vor evita lupta să fie împușcați pe loc, iar ofițerii care șovăie să-și împingă subunitățile înainte sau se vor retrage fără ordin să fie arestați imediat și înaintați Curții Marțiale.

Luptele au crescut în intensitate, cele mai înverșunate desfășurîndu-se la Țiganca, Stoeni, Leca, Epureni. Atacurilor noastre repetate li se răspunde însă prin contraatacuri extrem de tăioase, în urma cărora unele batalioane își pierd în luptă toți ofițerii: într-o singură zi, Regimentul 11 dorobanți înregistrează 98 de morți, 292 răniți și 67 dispăruți. Pierderi asemănătoare suferă și alte unități.

După două zile de confruntări, acțiunea Corpului 5 în capul de pod de la Țiganca nu a progresat, provocînd nemulțumirea eșaloanelor superioare, în după-amiaza de 6 iulie, generalul Ion Antonescu a decis înlocuirea generalului Gheorghe Leventi cu generalul Aurelian Son.

După măsura care s-a luat împotriva generalului Leventi s-ar putea crede că la eșaloanele superioare el a fost considerat singurul vinovat pentru insuccesele trupelor române în capul de pod de la est de Fălciu. Cauzele insuccesului au fost însă multiple. O parte dintre ele erau subliniate chiar de generalul Leventi în aprecierea pe care i-a întocmit-o fostului său subordonat,

*Material reluat, în variantă prescurtată, din *Magazin istoric*, nr. 2 (februarie), 2003.

generalul Nicolae Șova. „Divizia de gardă, scria el, a intrat sub ordinele Corpului 5 armată în ziua de 30 iunie, în zona Fălciu, când a primit ordinul ca în ziua de 4 iulie să treacă Prutul. Deși divizia se afla în această zonă de câteva luni, deși executase în cursul lunii iulie alte operațiuni de trecere în aceeași zonă și deci trebuia să cunoască perfect terenul și posibilitățile inamicului, totuși pregătirile de trecere au fost așa de puțin judicioase și incomplete, încît la ora hotărîta nici o unitate nu a fost în măsură a trece Prutul...

După două ore de la începerea operațiunii, ducîndu-mă personal, împreună cu șeful de stat major al diviziei, pe malul Prutului, pentru a-mi da seama de cauzele care împiedică trecerea, am constatat: bărcile nu fuseseră aduse pe malul apei în timpul nopții sau cel puțin înaintea orei hotărîte pentru trecere, deși malul prezenta suficiente acoperiri, așa că această operație a trebuit să fie executată ziua, sub focul artileriei inamice; toți comandanții de unități, de la companie și pînă la regiment, se găseau mult departe de Prut, la kilometri chiar, așa că operațiunea era condusă numai de comandanții de plutoane; nu exista nici o legătură între focul artileriei și acțiunea infanteriei, artileria trăgea pe tot frontul, chiar fără obiective, și a consumat o cantitate enormă de munițiuni aproape fără nici un efect. Toate aceste defectuoșități în pregătirea și executarea trecerii se datoresc numai incapacității comandantului diviziei, generalul Șova...”, care „este foarte slab pregătit”, „nu are cunoștința nici de principiile elementare de execuția trecerii unui curs de apă”, „nu este capabil să coordoneze acțiunea infanteriei cu focul artileriei” și „nu are energia necesară pentru a comanda o mare unitate pe cîmpul de luptă”.

Cu cît urcăm spre eșaloanele superioare, lucrurile sînt văzute mai limpede, chiar generalul Nicolae Ciupercă, comandantul Armatei 4 română, încearcă să-și asume o parte a responsabilității pentru cele petrecute în acele momente nefericite.

„...Ca fost comandant al Armatei [4], așadar actor principal, în drama ce s-a desfășurat pe Prut, ținے să precizeze generalul Nicolae Ciupercă, socotesc că sînt îndreptățit a face unele constatări, mai ales că ele sînt de natură a lămurii, în oarecare măsură, și rolul în această acțiune al generalului Șova.”

În primul rînd, generalului N. Ciupercă apreciază că Armata 4 a avut la dispoziție un timp scurt pentru pregătirea operației de forțare a Prutului. Din fericire, din proprie inițiativă, comandamentul armatei studiasе din timp „această importantă și grea problemă”, altfel „sînt sigur că s-ar fi evidențiat insuficiențe și mai mari în execuția ei. Văzută din acest aspect chestiunea, sînt dator să constat așadar că lipsurile în pregătirea

și execuția trecerii Prutului apasă nu numai asupra Diviziei de gardă, ci și asupra celorlalte eșaloane de comandament”. Nu împărtășește aprecierea generalului Leventi, care califică Divizia de gardă „ca fiind slabă”, și nu poate atribui doar generalului Șova „răspunderea neregulilor din spatele diviziei, [nereguli] constatate de mine și de domnul comandant de căpetenie al armatei în ziua de 6 iulie”; ar trebui să se țină seamă de faptul că în spatele acestei mari unități, pe un sector de doar 6 km, fuseseră „amplasate 15 divizioane de artilerie de cîmp plus 4 divizioane grele..., așadar, nu trebuie să ne mire aglomerația impresionantă... care dădea impresia de neregulă”.

Sigur, un rol important l-a jucat lipsa unor informații despre inamic: „Contrar tuturor așteptărilor, bătălia de la Fălciu; s-a dovedit de o violență crescîndă... începînd la 4 iulie, bătălia crește în intensitate în mod treptat pînă la data de 13/14 iulie, cînd atinge punctul culminant și începe a descrește, pentru a lua sfîrșit în mod efectiv în data de 19 iulie”. Efectele în plan psihologic n-au întîrziat. „Astfel fiind, impresiabilitatea pe care a arătat-o generalul Șova (ca și alți participanți la această formidabilă bătălie) la începutul campaniei noastre și în împrejurările grele în care s-a desfășurat această bătălie este, după aprecierea mea, destul de explicabilă”.

În faza de început a războiului s-au comis erori, chiar și la eșalonul cel mai înalt. Generalul Ciupercă menționează situația extrem de confuză din seara de 10 iulie, cînd în plină bătălie pentru constituirea capului de pod, Comandamentul de Căpetenie, impresionat de dezastrul înregistrat cu două zile în urmă de Divizia 35 infanterie la Miclăușeni și considerînd că situația de la Corpul 5 nu mai putea permite continuarea ofensivei, a emis Ordinul nr. 423 prin care se cerea retragerea „în cea mai perfectă ordine, începînd cu serviciile și artileria” a Diviziilor de gardă și 21 infanterie. Ordinul a provocat consternare în rîndul comandanților, generalii N. Dăscălescu și N. Șova cerînd să nu se execute retragerea de pe pozițiile cucerite cu atîtea sacrificii. Ora tîrzie, ca și ploile ce desfunderseră terenul nu au permis efectuarea retragerii în cursul nopții de 10/11 iulie, iar a doua zi dimineata, la intervenția generalului N. Ciupercă, ordinul a fost anulat. Bătălia a continuat. Ea pusese însă în lumină, încă din primele zile, grave carențe: dincolo de insuficiența mijloacelor moderne de purtare a războiului, a fost evidentă lipsa de experiență și lăbilitatea multor cadre de comandă, ca și proasta cooperare între diferitele genuri de arme. Și toate acestea pe fondul unor precare date despre inamic. Din păcate, aceste carențe de comandament s-au tradus prin jertfe de vieți omenești...

Vladimir POTLOG

BISERICA ÎN EUROPA ȘI AMERICA LA SFÎRȘITUL SECOLULUI AL XIX-lea– ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-lea

În ultima treime a secolului al XIX-lea, pe plan confesional s-au conturat două tendințe contradictorii. Pe de o parte, după furtunile revoluționare de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea are loc o renaștere religioasă, venerarea Sfântului Duh, cultul Fecioarei Maria, pelerinajul la Roma și mai ales la Lourdes atrag mase largi de oameni, unele biserici prin efort misionar cîștigă teren în rîndurile populației. Asistăm chiar la numeroase convertiri ale intelectualilor la catolicism și protestantism. Pe de altă parte, progresul științei din perioada respectivă (inventarea telefonului, radioului, descoperirea energiei atomice, apariția teoriei evoluționiste a lui Charles Darwin, convocarea unor congrese științifice internaționale, apariția unor noi căi rapide de comunicație, laicizarea învățămîntului secundar și universitar, aplicarea criticii istorice în studierea Bibliei) a cauzat o îndepărtare relativă a unor categorii sociale de religie. Biserica a cunoscut un regres mai ales în regiunile pe cale de industrializare și urbanizare din S.U.A., Franța, Germania, Italia etc.

BISERICA CATOLICĂ

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, centrul mondial al catolicismului era Vaticanul. În luptele pentru unificarea Italiei, papa Pius al IX-lea (1846–1878) nu a susținut mișcarea unionistă și s-a bazat pe trupele franceze, care i-au luat apărarea directă împotriva forțelor republicane. În urma înfrîngerii Franței în războiul franco-prusian (1870–1871), armata franceză a părăsit Italia. La 20 septembrie 1870, detașamentele lui Garibaldi au pătruns în Roma, realizînd unificarea Italiei sub sceptrul regelui Victor Emmanuel al II-lea. Armata pontificului, în număr de 16 mii de soldați, a opus doar o rezistență simbolică. La 2 octombrie 1870, Victor Emmanuel a emis decretul prin care Roma și provinciile ei devin părți integrante ale Regatului Italiei, ceea ce însemna desființarea statului papal, întemeiat încă în secolul al VIII-lea sub papa Ștefan al II-lea (752–758). Roma devine capitala Italiei, iar papa își pierde puterea laică. La 13 mai 1871, parlamentul Italiei a votat „legea garanțiilor”, care declara personalitatea pontificului sacră și inviolabilă, papa primind în proprietate palatele din Vatican, Latran (Laterano) și Castelgandolfo, cu teritoriile aferente. Statul italian se obliga să plătească papei o rentă anuală de 3 225 000 de lire (această sumă acoperind costul întreținerii personalului din Vatican); pontificului i se acorda dreptul de a organiza pe teritoriul său servicii poștal și telegrafic, de a întreține relații diplomatice cu alte țări, de a desemna episcopi fără amestecul statului, precum și libertatea de acțiune în realizarea prerogativelor de cap al Bisericii Catolice.

Papa Pius al IX-lea a respins aceste condiții și, în semn de protest, s-a declarat „prizonier veșnic al Vaticanului”, refuzînd orice relație cu guvernul italian. Această stare încordată dintre papă și puterea laică (statul italian) s-a menținut și în timpul succesorilor

săi Leon al XIII-lea (1878–1903), Pius al X-lea (1903–1914), Benedict al XV-lea (1914–1922) și Pius al XI-lea (1922–1939). Pierzînd influența asupra guvernului italian, papalitatea se străduia să atragă elita socială și masele. În acest scop, Conciliul I Vatican, din vara anului 1870, proclamă infailibilitatea papei. Din considerente propagandistice erau răspîndite imagini în care „nenorocitul” papă era reprezentat în celula închisorii, îmbrăcat în zdrențe, tăvălindu-se pe o claie de paie.

Lumea catolică era tulburată în fața destinului nemilos al augustului captiv: în toate bisericile catolice se înălțau rugăciuni pentru restaurarea puterii sale.

Din cauza că au desființat statul papal, papa Pius al IX-lea i-a excomunicat pe Victor Emmanuel, Camillo Cavour și pe alți naționaliști italieni, dar aceștia, în plin secol revoluționar, nu s-au lăsat intimidați de anatemele declarate. Astfel a apărut „Chestiunea romană” – conflictul dintre Vatican și autoritățile civile, problemă rezolvată abia în februarie 1929, cînd conform acordurilor de la Laterano, statul italian recunoaște Vaticanului proprietatea exclusivă și jurisdicția suverană asupra unui cartier din nord-vestul Romei (44 km²).

Biserica romano-catolică se acomoda cu greu la noile condiții istorice. La început, papa Leon al XIII-lea (1878–1903), succesorul lui Pius al IX-lea, a continuat politica intransigentă a precursorului său. Sanctitatea Sa a interzis catolicilor să participe la alegerile legislative, permițîndu-le să voteze numai la cele municipale. Această politică s-a perpetuat și sub pontificatul lui Benedict al XV-lea (1914–1922).

Lipsit de sprijinul papei, noul rege al Italiei, Umberto I (1876–1900), a făcut tot posibilul pentru unirea tuturor forțelor anticlericale împotriva Sfintului Scaun, profitînd de orice ocazie pentru a ațîta mulțimea împotriva papei. În 1898 au fost dizolvate 4 000 de asociații catolice, Scaunul papal fiind acuzat de organizarea tulburărilor din Milano, de care era vinovat de fapt partidul socialist, recent format. La rîndul său, papa răspundea prin numeroase enciclici, în care condamna societatea modernă: raționalismul, liberalismul, învățămîntul laic, statul laic, suveranitatea poporului, masoneria franceză, divorțul etc.

O manifestare a tendinței de acomodare a Bisericii la noile realități a fost apariția catolicismului social, concept lansat în timpul pontificatului lui Pius al IX-lea (1848–1878). În numele Evangheliei, a umanismului, Biserica Catolică chema la luptă împotriva mizeriei proletariatului, proclama colaborarea dintre muncă și capital, se pronunța pentru ameliora-

rea stării sociale pe calea influenței religioase asupra muncitorilor și patronilor.

După 1870, mișcarea s-a desfășurat în Franța, Anglia, Germania, Belgia, Elveția, S.U.A. etc. În 1884 a fost creată Uniunea catolică de studii sociale din Freiburg, care avea ca scop concentrarea forțelor (mișcărilor) sociale europene.

Leon al XIII-lea a fost nevoit să se conformeze tendințelor catolicilor liberali. În primul an de pontificat (1878) a publicat două enciclici în care a abordat elemente ale doctrinei sociale a Bisericii Catolice. Suveranul pontif se pronunța pentru scoaterea muncitorilor de sub influența mișcării socialiste, care căpătase amploare, și atragerea lor în organizații ce se aflau sub tutela Bisericii. În 1891, pe fundalul unei puternice mișcări greviste, Leon al XIII-lea a publicat renumita sa enciclică „Rerum Novarum”, care pînă în prezent este considerată unul dintre principalele documente ale Bisericii Catolice în domeniul politicii sociale. „Rerum Novarum” pune problema egalității între muncitor și patron, fapt ce reieșea din doctrina creștină a deplinei egalități a oamenilor în fața lui Dumnezeu. Papa îndemna patronii la compasiune față de muncitori. Această enciclică amintea oamenilor despre conștiința umană, despre dreptul muncitorului și al tuturor celor ce munciau de a se bucura de o viață spirituală, la fel de importantă ca și munca zilnică. Papa considera că statul este responsabil de „reglementarea” socială, care, trebuie, pe de o parte, să apere inviolabilitatea proprietarilor, iar pe de altă parte, să acorde ajutor muncitorilor. Aceștia din urmă erau chemați să se unească în asociații muncitorești creștine, a căror sarcină era ajutorul reciproc în caz de nenorociri, boală sau bătrînețe. Adversar al suprimării proprietății private, Leon al XIII-lea recomanda intervenția statului în relațiile dintre patron și angajat și crearea corporațiilor patronilor și muncitorilor. Sanctitatea Sa insista asupra faptului că, pentru creștini, familia (nu colectivitatea națională ori clasa) stă la baza societății.

Enciclica „Rerum Novarum” a fost botezată „manifest anticomunist”, iar Leon al XIII-lea s-a declarat „papă al muncitorilor”. Doctrina socială sintetizată în „Rerum Novarum” a fost, după spusele inițiatorului ei, papa Leon al XIII-lea, „doctrina apărării celor săraci, celor asupriți și celor slabi”.

În perioada respectivă, paralel cu sintagmele „socialism creștin” și „creștinism social”, a intrat în uz și noțiunea „democrație creștină”. Sub flamura democrației creștine, în multe țări au luat ființă partide politice. În Germania, de exemplu, a fost

constituit Partidul Centrului, care a jucat un rol important în viața politică a statului pînă la venirea naziștilor la putere, în Austro-Ungaria – Partidul Creștin-Social, format la sfîrșitul secolului al XIX-lea, care în decurs de cîteva decenii s-a aflat în avanscena politică a acestui stat. În 1898, în Franța, se anunța prima încercare de înființare a unui partid democrat-creștin.

Una dintre principalele caracteristici ale pontificatului lui Leon al XIII-lea este „renovarea” intelectuală a clericilor catolici. Necesitatea acestei acțiuni era dictată de caracterul contradictoriu al științei: geologia submina credibilitatea relatărilor biblice, istoria tălmăcea just legendele religioase, iar noua știință *exegeza** se referea la caracterul istoric al textelor religioase.

Leon al XIII-lea a încurajat energic renovarea studiilor filozofice și exegetice. În 1890, dominicanii francezi au înființat Școala biblică din Ierusalim. O nouă generație de filozofi catolici și-a făcut apariția, aducînd prejudecii pozitivismului dominant în universități. În domeniul istoriei, a fost abandonat genul *hagiografic*** și apologetic în favoarea unor metode riguroase ale criticii. În fine, în domeniul literaturii, o mulțime de autori, uneori convertiți, au făcut din religie o temă a operelor lor. Leon al XIII-lea a fost un politician abil, om de cultură, poet, admirator al lui Dante Alighieri și Galileo Galilei. Liberalismul relativ, practicat de către Leon al XIII-lea, denotă acomodarea catolicismului la noile condiții istorice ale epocii moderne.

Succesorul lui Leon al XIII-lea la scaunul papal, Pius al X-lea (1903–1914), a fost mai conservator și mai puțin cultivat. Astfel, dacă Leon al XIII-lea a acceptat unele compromisuri față de moștenirea iluministă, în schimb, Pius al X-lea a curmat hotărît orice tendință ideologică neconcordanță cu doctrina creștină: liberalismul, pozitivismul, democrația. Deviza noului papă era: „Nici o inovație, fidelitate tradiției”. Pius al X-lea era adeptul obscurantismului Syllabusului. Activitatea sa în plan extern a decurs în condiții foarte tensionate. Papa și guvernul francez, condus de Justin-Laus-Emile Combes, se aflau pe poziții antagoniste. Guvernul francez, sprijinit de masonerie și de socialiștii lui Jaurès, a încercat să profite de afacerea Dreyfus și să creeze în țară o atmosferă anticlericală. La aceasta s-a mai adăugat incidentul

produs la inaugurarea, într-un sat breton, a statuii lui Ernest Renan (autorul „Vieții lui Isus”), în timpul căreia membrii guvernului au insultat Biserica.

Către începutul secolului al XX-lea, Biserica Catolică din Franța își restabilise de mult pozițiile subminate de revoluția din 1789. Crescuse considerabil numărul clericilor și averea imobiliară a Bisericii. Totuși, tendința Bisericii de a ține sub control învățămîntul irita cercurile guvernante franceze, deoarece interesele dezvoltării capitalismului cereau imperios laicizarea sistemului educațional. În 1904, guvernul francez a elaborat o lege specială cu privire la învățămîntul laic, care interzicea clericilor să întrețină instituții de învățămînt.

În aprilie 1904, în timpul vizitei președintelui Franței, Emile Loubet, în Italia, masoneria a organizat manifestări împotriva papei. Pius al X-lea a adresat guvernului francez o notă de protest, în care a apreciat această vizită drept o gravă insultă la adresa capului Bisericii Catolice. Nota papei a stîrnit revolte în cercurile progresiste franceze, de care guvernul nu a putut să nu țină cont. La 29 iulie al aceluiași an, prim-ministrul Franței a rupt relațiile diplomatice dintre Republica a III-a și Vatican, iar în decembrie 1905, prin legea lui Émile Combes, Biserica romano-catolică a fost separată de stat, religia a fost interzisă, în școală au fost desființate toate congregațiile. Au fost secularizate averile de miliarde de franci ale bisericilor, cărora li s-a cerut să-și obțină autorizația de funcționare ca asociații particulare. Clerul nu mai era plătit de stat și toate proprietățile Bisericii au fost confiscate. Clerul trebuia să se organizeze în asociații pentru a primi permisiunea să folosească proprietatea în scopuri religioase. Statul nu mai recunoștea nici o credință în mod special. Astfel, Biserica romano-catolică și-a pierdut poziția privilegiată stabilită în 1801.

Politica ostilă a Vaticanului față de Republica a III-a franceză a determinat într-o oarecare măsură îndepărtarea de Biserică a unor pături largi ale populației franceze.

Lupta lui Pius al X-lea contra Republicii franceze nu era susținută de toți catolicii. Organizația catolică „Sylon” („Brazda”), condusă de ideologul creștinilor democrați Mark Sanguer, care întrunea numeroși catolici, creștini democrați, creștini sociali, recunoștea regimul republican și colabora cu el. Programul lor social condamna capitalismul și susținea muncitorii în lupta lor pentru un trai mai bun. Mark Sanguer și adepții săi recunoșteau autoritatea Bisericii în problemele credinței, dar se pronunțau împotriva implicării ei în

*Exegeză – interpretare, comentare, explicare istorică și filologică a unui text literar, religios, juridic.

**Hagiografie – ramură a teologiei, care se ocupă cu viețile sfinților.

chestiunile lumesti. Syioniștii doreau să facă din Biserică un catalizator al progresului în lumea modernă, propagând intens principiile democrației creștine.

În august 1910, papa Pius al X-lea a trimis un mesaj cardinalilor francezi, în care i-a acuzat pe syioniști de erezie modernă, abatere de la programul social al Bisericii, colaborare cu alte culte, cerînd dizolvarea „Sylonului”. Episcopatul francez și conducătorii „Sylonului” s-au supus ordinului papei și organizația și-a încetat existența.

Intransigența papei Pius al X-lea și refuzul său de a accepta metodele diplomatice s-au manifestat și în condamnarea *modernismului*. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, în sînul Bisericii Catolice au loc confruntări de idei între moderniști și tradiționaliști.

Mișcarea modernistă a luat ființă în S.U.A., unde a căpătat calificativ de „erezie americană”. Activiștii Bisericii Catolice americane, care nu se bucurau de prea mare influență, au considerat necesar, în interesele luptei cu alte curente religioase, să întreprindă unele restructurări în Biserica Catholică în concordanță cu condițiile specifice ale Americii de Nord. Moderniștii americani erau de părerea că dogma și cultul trebuiau să facă cedări spiritului întreprinzător al Americii. După o perioadă de tensiune între „americani” și Vatican, s-a ajuns la un compromis, în urma căruia papalitatea a consimțit voluntarismul Bisericii Catolice din S.U.A. Vaticanul a realizat că această acomodare era în interesul său.

În Europa s-a desfășurat o luptă mai acută. Un grup de teologi renumiți din Franța, Anglia, Germania, Italia au provocat, prin publicații în presă, panică și furie în cercurile înalte ale ierarhiei bisericești. Ei au încercat să renoveze catolicismul, să-l elibereze de superstițiile medievale, să-l facă mai „rafinat” și astfel să-l adapteze la știința modernă și la legile criticii istorice, la modul de gîndire al omului de la începutul secolului al XX-lea. Aceștia nu considerau dogmele biblice adevăruri absolute și imuabile, ci simboluri, imagini sau formule, care indicau reguli de conduită. Printre ei s-a remarcat renumitul exeget francez Albert Loisy, profesor la Institutul Ecleziastic Catholic. Acesta a publicat în revista pe care o redacta – „Învățămîntul biblic” – un articol răsunător, „Problema biblică și inspirația scrierilor”, în care afirma imposibilitatea admiterii ca adevăr istoric a informației conținute în

Geneza Bibliei. Constrîns să părăsească învățămîntul, el devine mai îndrăzneț, lansînd prin afirmația că Isus a fost un visător care a prezis împărăția lui Dumnezeu pe pămînt, moartea lui însă a pus capăt acestui vis, iar ucenicii săi, preluîndu-i ideile, au întemeiat Biserica Creștină. În lumina acestor interpretări, Isus Hristos nu mai apare ca divinitate, ci ca militant al vechilor evrei, întemeietorul unei largi mișcări religioase și sociale. Pentru publicațiile sale, în 1908, Loisy a fost excomunicat.

Pius al X-lea califica aceste tendințe moderniste drept pericol pentru caracterul intangibil al dogmelor și doctrinelor religioase. Reacția a fost promptă. Prin decretul „Lamentabili” („Vrednic de plîns”), din 17 iulie 1907, care conținea o listă cu 65 de „erori” ale modernismului, papa declara anatema moderniștilor și erorilor lor. Sanctitatea Sa condamna opiniile cu privire la admisibilitatea studierii libere și criticii științifice, a Bibliei, nu admitea critica moderniștilor cu privire la rolul și locul papei în Biserică. La 16 septembrie al aceluiași an, în enciclica „Pascendi dominici gregis” („Paște, Doamne, turma”), modernismul a fost supus unei critici și mai severe, fiind declarat drept cea mai periculoasă învățătură eretică ce a amenințat vreodată Biserica. În enciclică erau condamnate opiniile moderniștilor referitoare la relațiile dintre credință și știință, care susțineau că știința este independentă de credință și credința trebuie să se supună științei. Cărțile moderniștilor au fost introduse la „Indexul cărților interzise”, iar autorii lor, care nu și-au recunoscut „greșelile”, au fost excomunicați.

Pius al X-lea și-a încheiat campania împotriva moderniștilor prin introducerea în 1910 a „jurămîntului antimodernist”, pe care erau obligați să-l depună profesorii facultăților de teologie, clericii, în cazul avansării la rang superior, predicatorii, capii congregațiilor mănăstirești. Eparhiile erau adesea inspectate de funcționarii Vaticanului, iar episcopii erau obligați să raporteze Scaunului Papal despre măsurile luate împotriva modernismului. Învățămîntul teologic era strict controlat. Seminariștilor li se interzicea categoric să citească ziare, fapt ce a trezit nedumerire printre unii diplomați atașați Sfîntului Scaun. În urma campaniei împotriva moderniștilor, multe seminare teologice au fost închise, organizațiile catolice laice – dizolvate, numeroși prelați – izgoniți din Biserică. 40 de mii de slujitori ai Bisericii Catolice au fost supuși sub diferite forme represiei. În perioada acestor prigoniri, Pius al X-lea a interzis organizațiile democratice din Franța și Italia. El a introdus o dictatură

*Modernism a fost numele unui curent inițiat de către activiștii catolici liberali în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Esența lui consta în aplicarea metodelor științelor moderne (filozofia, istoria, exegeza, psihologia) în studierea problemelor religioase și în special a Bibliei.

spirituală, din universități au fost concediați profesori renumiți.

Împotriva moderniştilor s-a început o adevărată prigoană, a cărei jertfe au fost mulți teologi, acuzați că nu susțin *neotomismul*^{*}, deși aceștia nu erau moderniști. Din inițiativa papei a fost înființat serviciul secret special „Sodalitum pianum”, care s-a transformat curînd într-o instituție îngrozitoare. Acest serviciu, cu un personal de 1 000 de oameni, aduna informații și denunțuri în baza cărora inchiziția îi pedepsea pe cei suspectați. Filiale ale acestuia acționau la Milano, Freiburg, Viena, Köln, Geneva, Bruxelles și Paris. Abatele Alfred Loisy, una dintre jertfele campaniei antimoderniste, scria în memoriile sale despre aceste timpuri că pontificatul lui Pius al X-lea a fost „o adevărată bacanală a fanatismului și a neroziei”. Doar episcopii germani și-au expus rezervele în privința jurămîntului antimodernist.

Cele mai mari dificultăți Biserica le-a înfîlnit în țările catolice din Europa, consolidîndu-și însă poziția printre creștinii din țările protestante, unde a fost desfășurată o considerabilă expansiune misionară.

În țările catolice dificultățile erau legate de procesele de descreștinizare și laicizare. În Franța și, mai ales, în Italia, deși numărul credincioșilor rămînea practic constant, religia se afla în declin, mai cu seamă în orașele mari (în special Paris), precum și în unele zone rurale (Champagne, nordul Masivului Central, Languedoc). Atitudinea conservatoare a majorității catolicilor francezi (uniunea tronului și a altarului), opoziția papei față de consolidarea națiunii italiene au favorizat în partidele de stînga un anticlericalism foarte violent. Atît în Franța, cît și în Italia măsurile anticlericale nu susțineau pasiunea alegătorilor. Însă un pericol mai mare decît anticlericalismul îl constituia laicizarea. Era promovată ideea că religia trebuie să se retragă în limite foarte restrînse, că ea nu are dreptul să se amestece în activitatea statului, că statul trebuie să respecte nu numai „toleranța” religioasă sau libertatea gîndirii, ci și „neutralitatea” lor. În pofida protestelor papilor și a episcopilor, a avut loc în mod succesiv: eliminarea principiului religiei de stat; laicizarea învățămîntului, spitalelor, tribunalelor (suprimarea crucificărilor), abolirea rugăciunilor publice (în Franța, în 1879–1886); eliminarea sau controlul strict asupra ordinilor religioase; în fine, separarea Bisericii de stat, adesea binevenită, prin suprimarea bugetelor alocate cultelor.

*Neotomism – curent filozofic contemporan care reînvie sistemul scolastic al lui Toma d’Aquino, avînd ca scop concilierea științei cu religia.

Aceasta aducea în actualitate formula lui Cavour „o biserică liberă într-un stat liber”.

Pius al X-lea, lipsit de experiență în politica internațională, a pus Biserica Catolică într-o situație dificilă. În afară de conflictul cu Franța, s-au agravat vădit relațiile Vaticanului cu Germania, Rusia și S.U.A. Spania (1910) și Portugalia (1911) au rupt relațiile diplomatice cu Sfîntul Scaun. Papa nu a reușit să schimbe în mod radical atitudinea negativă față de Italia. Drept urmare, în ajunul Primului Război Mondial papalitatea s-a pomenit aproape izolată din punct de vedere diplomatic.

Politica neadecvată a lui Pius al X-lea față de schimbările survenite în Europa industrială de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a cauzat, în pofida eforturilor depuse, marginalizarea Bisericii Catolice.

BISERICA PROTESTANTĂ

Divizat, chiar de la începuturi, în mai multe curente, protestantismul a continuat, în secolul al XIX-lea, să se fragmenteze, dînd naștere mai multor secte.

Pe lîngă bisericile luterane, dependente de stat și destul de formaliste, din statele germane și scandinave, a crescut numărul bisericilor calviniste „neconformiste” în Elveția, Țările de Jos, Franța. Astfel, în Anglia, multiple secte independente puritane existau în afara Bisericii engleze oficiale, a cărei șef era regele/regina.

Unificarea politică a Germaniei n-a fost însoțită de o unificare bisericească: cele 26 de biserici evanghelice ale statelor federale nu au reușit să se unească.

„Renașterea” credinței, produsă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea în Anglia și la începutul secolului al XIX-lea pe continent, a continuat mai îndrăzneț în sînul Bisericii calviniste. Dar, ca și catolicismul, protestantismul s-a confruntat cu problema adaptării credinței la lumea modernă raționalistă. Ostil principiului autoritar, protestantismul atrăgea spiritele liberale și religioase, dovedindu-se a fi mai adaptabil față de diversele transformări survenite în relațiile social-economice, în domeniul vieții politice și în conștiința socială. În comparație cu catolicismul, protestantismul percepea mai sensibil noile tendințe și reacționa mai flexibil la modificările creștinismului din epoca modernă. Totuși, între bisericile protestante existau divergențe: tradiționaliștii considerau Scriptura infailibilă și continuau să accepte Biblia literalmente; liberalii,

dimpotrivă, sub influența criticii istorice germane, admiteau caracterul alegoric al textelor sacre și aveau tendința de a reduce religia la credința în Dumnezeu și la respectarea moralei Evangheliei.

Aceste divergențe au cauzat sciziuni în sînul Bisericii calviniste și a celor luterane. Fărăîmîțarea protestantismului se accentua în continuare. Ba mai mult, protestanții liberali se aliau deseori cu gînditorii liberali pentru a apăra liberalismul și laicitatea statului, contra catolicilor ultramontaniști, jucînd astfel un rol important în Franța în crearea învățămîntului laic. Uneori, protestanții conservatori se solidarizau cu conservatorii contra liberalilor.

Odată cu încercările de reînnoire a credinței, s-a activizat critica la adresa bisericilor de stat. Mișcarea de „separare” a bisericilor protestante de stat s-a generalizat începînd cu mijlocul secolului al XIX-lea. În Anglia, prim-ministrul William Ewart Gladstone, atașat la început principiului bisericii de stat, a evoluat spre liberalism și a anulat multe privilegii ale Bisericii anglicane. El a „destabilizat” Biserica anglicană din Irlanda. În Scoția, o biserică liberă s-a constituit paralel cu Biserica presbiteriană existentă. În Țările de Jos, precum și în Elveția, în cantoanele din Basel și din Geneva, Biserica reformată s-a separat, treptat, de stat. În țările scandinave, unde existau biserici de stat luterane, a fost acordată libertatea de cult și celor neluterane. În Prusia, pe lîngă Biserica luterană de stat, a fost recunoscută o biserică independentă. În Franța, protestanții liberi au jucat un rol important în elaborarea legii din 1905.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, protestantismul s-a extins geografic, progresînd în unele țări în majoritate catolice, de exemplu, în Franța, unde au fost create vreo 100 de biserici, în Brazilia etc. Protestantismul s-a răspîndit printre emigranții stabiliți în Statele Unite ale Americii, Canada, Africa de Sud, Australia, Noua Zeelandă, proveniți în mare parte din țările protestante din Europa.

În rezultatul contactelor cu noile credințe, protestantismul se modifica. Astfel, în Statele Unite, unde numărul bisericilor creștea, problemele de doctrină nu contau deloc: toate sectele admiteau liberalismul politic și, din cauza dezvoltării slabe a vieții intelectuale, nu se punea problema raționalismului. De aceea, bisericile, cu toată diversitatea lor dogmatică, cooperau adesea pentru realizarea unor scopuri practice: evanghelizare, activități caritabile etc. Beneficiind de un sprijin financiar solid, protestantismul american a căpătat un caracter op-

timist și practic. Această confesiune s-a îmbinat perfect cu necesitățile valorificării teritoriale și resurselor imense oferite de statul american.

În fine, protestantismul a pătruns în Africa și în Oceania, datorită societăților misionare, care uneori concureau cu misionarii catolici (de exemplu, în Madagascar). Efortul protestanților era substanțial: de exemplu, protestanții francezi, care nu aveau decît o mie de pastori, întrețineau trei sute de misionari.

O trăsătură caracteristică a protestantismului o constituie prezența în structura sa a multiplelor curente, atît în domeniul teologiei cît și în domeniul orientării politice. Această diversitate era condiționată de libertatea interpretării largi a învățăturii creștine, precum și de lipsa unui centralism strict.

Către sfîrșitul secolului al XIX-lea, însă, se conturau tendințe de unificare organizatorică, exprimate în unirea internațională a tuturor bisericilor protestante. Deosebirile confesionale și contradicțiile au trecut pe planul al doilea, în prim-plan apărînd probleme cu totul „lumești”. La sfîrșitul secolului al XIX-lea au avut loc cîteva conferințe misionare internaționale. Cea mai importantă a fost Conferința de la Edinburgh (Anglia, 1910), la care a fost format Consiliul internațional al misiunilor, avînd drept scop coordonarea acțiunii instituțiilor misionare. Conferința din Edinburgh, pe de o parte, a acordat atenție colaborării bisericilor în rezolvarea practică a problemelor lor, iar pe de alta, atenuării divergențelor teologice între confesiunile creștine. S-a ajuns la concluzia că divergențele dintre creștini în domeniul credinței sînt mai puțin importante în comparație cu ceea ce îi unește. Acesta a fost punctul de plecare al mișcării ecumenice, care s-a dezvoltat după Primul Război Mondial, în scopul realizării unei asociații libere între diferitele biserici protestante.

BISERICA ORTODOXĂ

La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Biserica Ortodoxă a evoluat puțin în plan doctrinal. Problema concilierii cu raționalismul nu s-a discutat, din cauza înapoierii țărilor din sud-estul Europei. În comparație cu popoarele de credință catolică sau protestantă, popoarele orientale creștine au rămas în urmă în ceea ce privește civilizația. Faptul cel mai important l-a constituit influența crescîndă a statului asupra bisericilor. Aceasta a avut loc mai ales în Rusia, unde clerul, supus aparatului de stat, era folosit de autorități

în lupta contra liberalismului, mișcărilor revoluționare și pentru a sprijini politica rusificării alogenilor.

Biserica Ortodoxă Rusă. Începînd cu Petru cel Mare (1682–1725), Biserica rusă a fost supusă treptat statului. În fruntea Bisericii se afla Sinodul, compus din arhieri numiți de țar, devenind, astfel, înalți demnitari ai statului. Activitatea sinodului se afla sub controlul strict al oberprocurorului sinodal – un cinovnic laic, numit „ochiul și urechile suveranului”. Prin intermediul oberprocurorului, Sinodul primea toate ucazurile și dispozițiile guvernamentale. Pentru ca această dependență să fie cît mai temeinică, au fost secularizate averile bisericești, Sinodul fiind astfel legat de stat și pe cale economică. În anii domniei țarului Nikolai I (1825–1855), în Rusia a fost introdus un regim polițienesc reacționar, bazat pe trei principii: „ortodoxism, autocrație și popor”, călăuzitor pentru întregul secol al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. Birocratizarea Bisericii a atins punctul culminant în timpul ober-procurorului C.P. Pobedonostev (1880–1905). Opera principală a acestuia, în plan spiritual, a fost înființarea unui nou tip de școală primară – așa-zisa școală parohială, în care obiectul de bază era religia, iar celelalte discipline trebuiau să fie, după spusele lui, „un fel de completare și dezvoltare a obiectului principal”. Scopul acestor școli era educația moral-religioasă a generației tinere în spiritul credinței ortodoxe.

Biserica Ortodoxă Rusă era cea mai puternică din Răsăritul ortodox. La începutul secolului al XX-lea, ea avea aproape 100 mil. de credincioși, împărțiți în 67 de episcopii, exercitînd o influență colosală asupra vieții spirituale a Imperiului Rus. Cadrele clericale erau pregătite în patru academii teologice – Moscova, Sankt Petersburg, Kiev și Kazan – și în 256 de seminare, dintre care 58 de grad superior. Biserica supraveghea o bună parte a învățămîntului primar și instruia profesori de religie pentru școlile secundare. Școlile bisericești din Rusia au pregătit un număr considerabil de preoți, parohi, istorici și lingviști, lucrările cărora nu și-au pierdut actualitatea pînă în prezent.

Un aspect pozitiv al ortodoxismului rus consta în respectul pentru viața monahală – moștenire a Vechiului Bizanț. La începutul secolului al XX-lea, în Rusia funcționau 94 de mănăstiri. În epoca sinodală (1721–1917), fidelitatea rușilor față de idealul monahal a jucat un rol important în destinul spiritual al Bisericii ruse, în măsura în care aceasta servea drept contrapondere față de etatizarea aparatului

administrativ al bisericii. În comparație cu bisericile, mănăstirile se bucurau de o anumită independență internă. Viața monahală a contribuit mult la trezirea spiritualității țării. Începînd cu secolul al XIX-lea, mănăstirile au contribuit considerabil la dezvoltarea vieții intelectuale a Rusiei.

Biserica Ortodoxă Rusă a desfășurat o adevărată expansiune misionară în direcția Răsăritului. Încă din epoca stăpînirii mongole, misionarii ruși începuseră evanghelizarea mai multor popoare ale Rusiei. Procesul a continuat și în secolele XV–XVI, fiind favorizat de cucerirea Kazanului (1552), Astrahanului (1556) și a Siberiei de Vest. Activitatea misionară s-a extins în secolele XVII–XVIII în Siberia de Est și chiar în afara granițelor Imperiului. Astfel, în 1714, în cartierele Beijingului a luat ființă o colonie creștină, iar la sfîrșitul secolului al XVIII-lea călugării de pe lacul Ladoga au plecat în Alaska – pe atunci posesiune rusească – și au fondat o biserică în limba aleutiană.

În secolul al XIX-lea, misionarii ruși au tradus în limbile vorbite în Siberia (tătară, iacută, bureată, tungusă, mordvină, ceremușă, ostiak-samaiedă și kirghiză) texte biblice și liturgice. Astfel a luat naștere o bibliotecă ortodoxă în limbile populației indigene. Desigur, activitatea misionară rusă în Asia, din secolul al XV-lea pînă în secolul al XIX-lea, s-a desfășurat paralel cu expansiunea colonială a Rusiei.

Biserica ortodoxă din sud-estul Europei. Pînă în 1885 Biserica din Țara Românească și Biserica din Moldova aveau o istorie separată și se aflau sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol. După unirea Principatelor a avut loc în mod firesc contopirea celor două biserici într-o singură unitate ecleziastică – Biserica Ortodoxă Română. După mai multe intervenții, în 1885, Patriarhia Ecumenică din Constantinopol a recunoscut autocefalia Bisericii Ortodoxe Române, ea devenind astfel cea mai numeroasă după Biserica Ortodoxă Rusă.

Obținînd autocefalia, Biserica Ortodoxă Română a continuat să-și perfecționeze structura internă: au fost instituite consistorii eparhiale, a fost reorganizat învățămîntul teologic, s-au luat măsuri pentru îmbunătățirea stării materiale a clerului. În 1881 la București s-a înființat Facultatea de Teologie, iar în anul următor a fost inaugurată tipografia pentru editarea cărților bisericești, care funcționează pînă în prezent.

Dintre toate popoarele ortodoxe, numai românii au introdus limba română ca limbă liturgică în

biserică, încă în timpul mitropolitului Ungrovlahiei, Antim Ivireanul (1708–1716). Celelalte popoare ortodoxe – rușii, bulgarii, sîrbii, grecii – pînă în prezent folosesc în serviciul divin respectiv limbile slavonă sau greaca veche.

În vremuri de restriște, Biserica Ortodoxă Română a fost alături de popor. În timpul războiului pentru Independență (1877–1878) ea a acordat armatei sprijin material și a înrolat în serviciile sanitare călugări și călugărițe. Prin activitatea sa multilaterală, Biserica Ortodoxă Română a contribuit considerabil la consolidarea statului național român în epoca modernă.

Biserica Ortodoxă Sîrbă a fost strîns legată de istoria politică a țării: perioadele de consolidare alterna cu cele de dezmembrare în funcție de stabilitatea statală a populației conlocuitoare. Un eveniment important în evoluția Bisericii Ortodoxe Sîrbe a avut loc la mijlocul secolului al XIV-lea, cînd s-a constituit regatul unic sîrbo-grecesc, iar în 1346 arhiepiscopul a fost proclamat patriarh. În activitatea Bisericii sîrbe este de remarcat rolul ei activ în lupta seculară împotriva opresorilor străini. În mișcarea de eliberare națională împotriva dominației otomane clerul a fost alături de majoritatea poporului, îndeplinind chiar un rol de conducere. După mai multe insistențe ale oamenilor politici sîrbi, Patriarhia Ecumenică a recunoscut în 1832 autocefalia Bisericii Ortodoxe Sîrbe, iar în septembrie 1920 Biserica Ortodoxă Sîrbă s-a constituit în patriarhie cu reședința la Belgrad.

În comparație cu alte biserici ortodoxe din Balcani, Biserica Ortodoxă Bulgară a avut o situație mult mai grea sub dominația Porții Otomane. În secolele X–XII și XIV–XIX ea s-a aflat în supușenia directă a Patriarhiei din Constantinopol, care promova insistent o politică antibulgară. Bulgarii au luptat continuu pentru emanciparea bisericii lor de sub tutela Patriarhiei din Constantinopol, care a fost nevoită să înființeze exarhatul bulgar, iar în 1872 să restabilească autocefalia Bisericii bulgare. Sinodul Patriarhiei Ecumenice însă n-a recunoscut independența bisericii bulgare, declarînd-o la 25 mai 1872 schismatică. Abia în 1945 schizma a fost ridicată și Biserica Ortodoxă Bulgară recunoscută autocefală, iar în 1953 a fost restabilit patriarhatul.

Din secolul al IX-lea pînă în secolul al XIX-lea Biserica Ortodoxă Greacă s-a aflat sub jurisdicția canonică a Patriarhiei din Constantinopol. După proclamarea independenței Greciei (1829), care se aflase sub dominația otomană, Biserica greacă a purtat îndelungate tratative cu Patriarhia Ecumenică, care în 1850 a recunoscut cu mare greutate autocefalia ei. Conform reformei administrativ-bisericești din 1882, Grecia a fost împărțită în 40 de eparhii, 17 arhiepiscopii și 22 de episcopii. În fruntea Bisericii Ortodoxe din Grecia se afla mitropolitul, cu reședința la Atena.

Astfel, bisericile ortodoxe din țările balcanice, ca și Biserica Ortodoxă Română, au obținut independența definitivă de sub dominația otomană, contribuind activ la constituirea și consolidarea statelor naționale.

BIBLIOGRAFIE

1. Cairns Earle E., *Creștinismul de-a lungul secolelor. O istorie a Bisericii creștine*, Chișinău, 1989.
2. Carpintier I., Lebrun F., *Istoria Europei*, București, 1997.
3. Mihailicescu I., *Istoria religiilor lumii*, București, 1937.
4. Meyendorff Jean, *Biserica ortodoxă ieri și azi*, București, 1996.
5. Păcuraru Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, 1993.
6. Rămureanu Ion, Șesan Milan, Boaghe Teodoru, *Istoria bisericească universală*, vol. II (1054–1982), București, 1993.
7. Renghin Claudio, *Papii. Istorie și secrete*, București, 2002.

8. Vintilă Petru, *Dicționarul papilor*, București, 1999.
9. Гараджа В.И., *Протестантизм*, Москва, 1971.
10. Григулевич И.Д., *Папство. Век XX*, Москва, 1981.
11. Ковальский Ян, *Папство*, Москва, 1991.
12. Никольский Н.М., *История русской церкви*, Москва, 1988.
13. Титов В.И., *Православие*, Москва, 1974.
14. Шейнман Н.М., *Очерки истории папства*, Москва, 1952.
15. Шейнман Н.М., *От Пия IX до Павла VI*, Москва, 1979.

Pavel CERBUȘCĂ

PREDARE DE CALITATE PENTRU ÎNVĂȚĂMÎNT DE CALITATE

1. DE LA PEDAGOGIA PENTRU CUNOȘTINȚE LA PEDAGOGIA PENTRU COMPETENȚE

Acțiunile de reformare a învățămîntului, operate tot mai insistent pe tărîmul teoriei pedagogice, ca și al practicii școlare, devin mai perseverente odată cu noile cerințe orientate spre valorificarea personalității elevului și promovarea unui învățămînt de calitate. După părerea lui Ștefan Iosifescu, „calitatea în educație constă în asigurarea pentru fiecare educabil a condițiilor pentru cea mai completă dezvoltare”.

În Republica Moldova în domeniul educațional se înregistrează an de an schimbări esențiale: implementarea curriculei, axarea pe obiective și nu pe conținuturi, centrarea pe elev – în calitate de subiect al educației, utilizarea tehnicilor preponderent cu caracter interactiv etc. Astfel, *predarea și învățarea de calitate se bazează pe antrenarea elevilor în acțiuni independente, pe afirmarea lor ca subiecți ai educației, care încetează a mai fi achizitori pasivi de cunoștințe.*

Se știe că *cunoștințele capătă valoare deplină doar dacă sînt integrate, împreună cu abilitățile și atitudinile, în structuri de aplicație, în rezolvări de probleme și situații create de existența cotidiană.* În realitate, învățămîntul poartă încă un caracter academic. Ne convingem tot mai mult că pregătirea pentru viață a copilului este realizată pe jumătate. Elevul nu este învățat să utilizeze cunoștințele și capacitățile formate la lecții în acțiuni practice. Procesul educațional încă nu permite elevilor să fie antrenați în identificarea problemelor din comunitate, să participe dezinteresat la rezolvarea lor.

Cerința obiectivă de a conferi activității didactice eficiența impusă de exigențele societății contemporane determină investigarea altor componente de activități educaționale, relevînd posibilitățile utilizate pentru motivarea elevilor în realizarea obiectivelor preconizate. În acest sens poate fi menționat și un aspect mai puțin explorat în ultimii ani, și anume *organizarea procesului de formare a competențelor la elevi.* Se pornește de la ideea că *efectele instructive și educative ale procesului educațional se află într-o dependență directă cu nivelul de angajare și participare a elevilor la activitățile școlare.*

Principiul fundamental după care se conduce procesul educațional este cel al participării active și conștiente la asimilarea cunoștințelor și formarea personalității sale. Devenit subiect al educației, el se dezvoltă prin acțiuni, prin activitate personală. Elevul nu trebuie să-și însușească în mod pasiv cunoștințele, ci să joace un rol activ, dezvoltîndu-și tehnici pe care le va aplica în învățare și datorită cărora își va mări șansele de reușită.

Învățarea prin acțiune stimulează gîndirea și trăirile individului, astfel încît se ajunge la o modalitate comprehensivă de a evalua personal o serie de valori. Procesele formative îl vor pregăti pe elev pentru stăpînirea și utilizarea informației, în scopul împlinirii

dezideratelor personale și sociale, căci, în cele din urmă, educația este achiziționarea unei arte a utilizării cunoașterii.

Astfel, tot mai mult se simte necesitatea de a trece la un învățământ de calitate. Predarea-învățarea de calitate se realizează nu pentru a-i impune pe elevi să îndeplinească cerințele profesorului, ci este un serviciu acordat elevului pentru a-și forma propriul destin. *Învățarea elevului ar trebui să se axeze pe educația incluzivă – rezolvarea problemelor de perspectivă, și nu pe educația remedială – rezolvarea problemelor deja existente.*

Profesorul ar trebui să organizeze procesul educațional pentru a cunoaște și utiliza potențialul creativ al elevilor și inteligențele lor în *promovarea competențelor formate: organizarea și structurarea unei prezentări* (de exemplu, scrierea unui articol pentru revista școlară); *exprimarea și susținerea liberă a propriei opinii* (de exemplu, dezbaterăa unui subiect contradictoriu); *cooperarea, conlucrarea în grupuri mici* (de exemplu, proiectarea și realizarea unui

proiect); *utilizarea diverselor tehnici de convingere* (de exemplu, realizarea unui poster pentru valorificarea autoconducerii școlare); *sintetizarea unei materii vaste într-o comunicare laconică și logică* (de exemplu, elaborarea unui eseu, portofoliu).

Aceste și alte abilități și competențe vor fi dezvoltate în cadrul activităților organizate de către elevi, ghidați corect de către profesori, care oferă o practică valoroasă și pentru analiza multidimensională a fenomenelor sociale, depășirea inhibițiilor, expunerea gândurilor conform principiilor logice etc. Desigur, aceste abilități și competențe vor fi formate la participanții în activități curriculare și extracurriculare pentru a conștientiza valoarea propriei persoane, respectul pentru valorile general-umane și naționale, înțelegerea propriului rol de persoană activă în societate, cultivarea simțului demnității și toleranței.

Valorificând pedagogia pentru competențe, se simte tot mai mult că învățarea la suprafață, academică, face loc învățării în profunzime, învățării calitative și durabile.

Învățarea la suprafață						
10						
9						
8						
7						
6						
5	<i>Este de formație enciclopedică, este învățarea de toate, învățarea lucrurilor la exteriorul lor.</i>					
4						
3						
2	<i>Repetițiile prea dese instalează curând plictiseala, saturarea, oboseala și surmenajul în învățare.</i>					
1						
	A	B	C	D	E	F

Învățarea în profunzime						
10						
9						
8						
7						
6						
5	<i>Este învățarea deplină a lucrului, formează calități de expert într-un anumit domeniu, este învățarea din interior a ceea ce nu este accesibil vederii sau memoriei, se învață miezul problemei, nucleul obiectelor și fenomenelor, este o învățare care angajează efort, dar care îl satisface și îl împlinește pe elev.</i>					
4						
3						
2						
1						
	A	B	C	D	E	F

2. ASPECTE PENTRU PREGĂTIREA PROFESIONALĂ DE CALITATE A CADRELOR DIDACTICE

Pentru realizarea unui învățământ de calitate e necesar ca înseși cadrele didactice să posede un grad înalt de pregătire profesională, adică să fie competente. Problema competenței cadrelor didactice a suscitat și continuă să suscite interesul cercetătorilor, acordându-i atenție sporită.

Obiectivul major al managerilor școlari, al cadrelor didactice este implementarea unui sistem democratic de formare a personalității umane, capabile să se orienteze în condiții de schimbare. Fiecare dintre ei

trebuie să posede competențe manageriale, juridice, administrative, educative și pedagogice.

Ce trebuie să facă școala (profesorul) pentru a obține o îmbunătățire a educației și care sînt modalitățile de stimulare a potențialului creativ al elevilor încadrați în activități? Răspunsul ar fi:

Școala trebuie...

1. *să prognozeze corect și să modeleze acele calități în pregătirea elevilor pe care tinde să le obțină la terminarea procesului de educație;*

2. să ridice calitatea procesului educativ, acesta fiind corelat cu cerințele crescînde ale beneficiarilor externi;

3. să contribuie la atingerea nivelului scontat în ce privește calitatea educației, corectînd la timp abaterile nedorite;

4. să motiveze sistematic și să stimuleze, prin diverse modalități, elevii încadrați în activitățile extracurriculare.

Un profesor avizat trebuie să demonstreze competență într-un domeniu al științei prin: cunoașterea conținutului și actualizarea lui; prelucrarea, argumentarea și exemplificarea informației noi; aplicarea metodelor și procedeele de cercetare științifică etc. Există profesori care stăpînesc un domeniu al științei, dar nu sînt capabili să transmită informația astfel încît aceasta să fie înțeleasă, motiv pentru care pot fi considerați incompetenți. Există și o parte de cadre didactice care acordă o mare atenție pregătirii teoretice a elevilor, dar nu-i învață să-și aplice cunoștințele în practică și de aceea deseori acestea rămîn mai mult sau mai puțin nevalorificate.

Pentru a spori gradul de competență, un profesor trebuie, în primul rînd, să se documenteze cît mai riguros din diverse surse. Pregătirea pentru lecții este cheia formulării unui mesaj structurat, bine dezvoltat. Pentru ca activitatea să fie eficientă, profesorul proiectează ora în cele mai mici detalii, specificînd formele de organizare ale acesteia pentru fiecare etapă în parte, mijloacele de instruire folosite și

situațiile de învățare realizate în baza lor. Este important ca mesajul comunicat de profesor să fie înțeles de elevi și valorificat în situații practice.

Profesorul competent trebuie să fie preocupat atît de dezvoltarea percepțiilor și deprinderilor complexe ale elevilor, a capacităților lor de a dobîndi noi informații, cît și de perfecționarea căilor multiple de a comunica eficiente cunoștințele asimilate și a le prezenta în diverse situații. Un profesor competent știe să-și planifice corect activitatea, să direcționeze activitatea elevilor, să organizeze și să coordoneze activitatea clasei, să transmită noi cunoștințe, să dirijeze, să stimuleze și să evalueze rezultatele elevilor, să cerceteze și să renoveze procesul educațional. Cadrul didactic trebuie să fie ferm convins de faptul că elevul își va manifesta capacitățile grație efortului pe care îl va depune.

Cum am putea ieși din limitele propriei incompetențe? Doar de sine stătător. Este oportun ca elevul să elaboreze independent o nouă modalitate de soluționare a problemei, să fie creativ, să cerceteze, să experimenteze, să apeleze la persoane avizate și experți etc. Prioritate se acordă dezvoltării proceselor cognitive:

- inovație și găsire de alternative;
- redescoperire și generare a noului;
- originalitate și invenție;
- aplicare și construcție de scheme mintale proprii;
- capacitatea de investigare și analiză critică;
- capacitatea de învățare într-o formă autonomă, într-un stil propriu.

3. PROVOCĂRI PENTRU DEZBATERI CONTRADICTORII

Pedagogia pentru competențe provoacă cadrele didactice și societatea la o dezbatere asupra viitorului. Cunoștințele, produse ale învățării, sînt, desigur, o valoare, dar nu ca simple informații, oricît ar fi ele de extinse.

În școala tradițională predarea era preponderent explicativ-reproductivă sau explicativ-receptivă. Activitatea de bază era lecția magistrală *ex cathedra*, la baza căreia se situa ideea că știința (cunoașterea) reprezintă un rezultat finit, o sumă de cunoștințe gata elaborate, pe care învățămîntul trebuie să le transmită așa cum sînt construite, într-o formă finită, ca produs, accentul punîndu-se pe profesor și pe predare. Instruirea era redusă la transmiterea unor cunoștințe elaborate de-a gata, la expunerea unor concluzii și răspunsuri dinainte formulate, pe care elevii nu au decît să le recepteze și să le memoreze

pentru a fi reproduse atunci cînd li se solicită acest lucru. Deprinderea elevilor să gîndească și să acționeze în mod liber nu constituia o preocupare de prim-plan.

Studiul contrastelor în pedagogie conduce la o concluzie: școala viitorului se va axa pe formarea la elevi a unor competențe, necesare pentru a se descurca în situații sociale noi. Cu toate acestea, cu cît persoana are mai multe informații despre diferite domenii și despre activitatea sa, cu atît o va realiza într-un mod mai competent. Cunoștințele capătă valoare dacă sînt integrate, împreună cu anumite capacități, în situații de aplicație, în rezolvări de probleme și condiții de activitate cotidiană.

Important este, în primul rînd, ca abilitățile obținute să nu rămînă nevalorificate și, în al doilea rînd, să le

acordăm șanse de schimbare. Orientarea pedagogiei contemporane spre formarea de capacități aplicabile la elevi reprezintă un mod eficient de dezvoltare și integrare a personalității lui. Acestea se vor realiza dacă:

➤ *se vor aplica în mod integral diverse forme și metode de predare-învățare-evaluare pentru activizarea potențialului creativ al elevilor;*

➤ *se va îmbina în mod organic dirijarea, organizarea și implementarea eficientă a obiectivelor curriculare în diverse activități cu caracter de integrare în comunitate;*

➤ *se va ține cont de condițiile concrete, posibilitățile clasei și inteligențele elevilor.*

Fiind principalul subiect al demersului pedagogic, este necesar ca elevul să-și mobilizeze resursele pentru descrierea și analiza unor situații trăite de el, să alcătuiască un memoriu, să prezinte o vizită pe teren sau o activitate de cercetare, să culegă materiale pentru un portofoliu sau să se implice într-un proiect. Pentru aceasta e nevoie ca managerii școlari și cadrele didactice să realizeze un plan de acțiuni, care să cuprindă următoarele:

- *punerea la dispoziția elevului a unor surse și opinii despre un eveniment sau proces;*

- *realizarea lecțiilor cu ajutorul surselor documentare, imaginilor, situațiilor, studiilor, diagramelor, hărților, schemelor etc., care vor fi prelucrate, interpretate, comparate, analizate de elevi prin operații care angajează cognitivul, afectivitatea;*

- *integrarea și descrierea ideilor care vizează formarea abilităților de muncă intelectuală, specifice disciplinei, cu efecte benefice asupra dezvoltării gândirii divergente și conduitei civice a elevului;*

- *elaborarea manualelor axate pe criteriul însușirii temelor în clasă, acasă elevii urmînd să realizeze doar sarcini de extindere, de creativitate și de autoevaluare;*

- *inclusiunea în manuale a tehnicilor de lucru individuale și în grup;*

- *editarea ghidurilor pentru profesori și părinți, caietelor pentru elevi, creștomatiilor, dicționarelor, planșelor etc.;*

- *întocmirea unei bibliografii selectivă, recomandate elevilor doritori de a-și completa sau îmbogăți cunoștințele;*

- *încheierea temelor cu o reflecție sau o concluzie, cu o maximă sau un proverb, cu reliefarea unei idei fundamentale;*

- *intervenirea creativă prin organizarea, prelucrarea și valorificarea conținuturilor și a situațiilor propuse în manual, contribuind la transformarea valorilor în convingeri și conduită civică a elevilor.*

Pentru a obține niște competențe la elevii încadrați în procesul educațional e nevoie și de stimularea creativă a lor. Ea nu trebuie considerată și interpretată ca un scop în sine, ci pusă în slujba obținerii unor performanțe.

Obiectivul major al procesului educațional în orice instituție de învățămînt este să se țină de promovarea succesului elevilor. Acest deziderat poate fi atins prin dezvoltarea strategiei de funcționare a școlii și prin crearea condițiilor de aplicare a unui program de instruire progresivă, prin colaborarea fructuoasă cu părinții, cadrele didactice, elevii, comunitatea.

În această eră a schimbării se impun noi competențe atît din partea managerilor, cadrelor didactice, cît și a elevilor. De asemenea, managerii școlari, cadrele didactice trebuie să fie înzestrate cu competențe ce țin de cunoașterea problemelor psihologice, sociologice, pedagogice, să organizeze tematic conținuturile diverselor arii curriculare, să asigure climatul favorabil școlar, să contribuie la transformarea clasei, școlii într-o comunitate de învățare eficientă.

Este foarte important ca profesorii să fixeze, încă de la începutul ciclului primar, obiective de referință, care pe parcursul școlarității să dezvolte anual, în mediu, cîte 4-5 competențe la elevi. Astfel, la absolvirea instituției, elevul va avea formate cîteva competențe. De exemplu:

- *de a elabora și de a argumenta concluziile teoretice în activități practice;*

- *de a coopera constructiv cu diverse persoane din comunitate pentru a implementa anumite proiecte;*

- *de a se documenta independent asupra unor probleme ale comunității;*

- *de a avea o atitudine conștientă față de viitoarea profesie și față de familie;*

- *de a poseda interes pronunțat/cognitiv în domeniul ales;*

- *de a se orienta în situații sociale noi și de a elabora decizii etc.*

CONCLUZII

După cum s-a menționat, competențele nu se formează la o lecție, ci pe parcursul diverselor activități organizate în procesul educațional, prin exersarea problemelor de comparare, clasificare, analiză, sinteză a informațiilor. Începând cu ciclul primar, elevul, ca subiect al învățării, trebuie instruit să aplice deprinderile și priceperile formate pe parcursul anilor de studii, să-și mobilizeze resursele în condiții noi, să creeze un produs, să rezolve o situație-problemă din viață. Astfel, elevul, studiind de-a lungul anilor în

școală, trebuie să ajungă o persoană capabilă să soluționeze diverse probleme prin o comunicare eficientă, aptă să sesizeze frumosul și să-și exprime atitudinea față de valorile estetice și etice, pregătită să-și achiziționeze în mod independent și creator cunoștințele și capacitățile solicitate, conștientă fiind de necesitatea și funcționalitatea acestora. Deci, elevul trebuie să devină o personalitate cu un ansamblu de cunoștințe, atitudini, competențe comunicative dobândite pe parcursul școlarității.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Callo T., *Educația comunicării verbale*, Chișinău, 2003.
2. Cerkez M., *Competențe și calificative*, București, 1999.
3. Chiș V., *Pedagogia contemporană, pedagogia pentru competențe*, Cluj, 2005.
4. Cojocaru V.Gh., *Schimbarea în educație și schimbarea managerială*, Chișinău, 2004.
5. Cojocaru V.Gh., *Managementul educațional*, Chișinău, 2002.
6. Cristea S., *Dicționar de pedagogie*, Grupul editorial „Litera Internațional”, Chișinău – București, 2000.
7. *Curriculum de bază. Documente reglatoare*, Cîmășlia, 1997.
8. Hinder M., *Didactica funcțională*, Chișinău, 2004.

9. Jinga J., *Evaluarea performanțelor școlare*, București, 1999.
10. Joița E., *Eficiența instruirii*, București, 1999.
11. Păun E., *Școala. Abordare sociopedagogică*, Iași, 1999.
12. Popescu V., *Succesul și insuccesul școlar – precizări terminologice, forme de manifestare, cauze*, în *Revista de pedagogie*, nr. 12, 1991.
13. Smith M., *Encyclopaedia of informal education. Competence and competency*, www.infed.org.
14. Stoica A., Musteață S., *Evaluarea rezultatelor școlare*, Chișinău, 1997.
15. Vlăsceanu L., *Școala la răscruce. Schimbare și continuitate în învățământul obligatoriu. Studiu de impact*, Iași, 2002.

* * *

Căminul cultural din Olănești, județul Cetatea Albă. 1942

Lidia PĂDUREAC

METODE GRAFICE ÎN STUDIAREA ISTORIEI

Sistemul educațional contemporan presupune crearea condițiilor optime pentru procesul de predare-învățare, în vederea dezvoltării gândirii critice, care permite persoanei să asimileze creativ informațiile și să le poată aplica în practică. Este cunoscut faptul că informațiile ce nu sunt transmise genetic trebuie învățate, de aceea trebuie să fim responsabili de acțiunile orientate spre instruirea altor persoane. B.F. Skinner afirma că a-l instrui pe cineva cum să studieze înseamnă a-l învăța tehnici pe care el le va aplica în mod autonom și datorită cărora își va mări șansele de a reține ceea ce a văzut și auzit. Pregătind discipoli în vederea unei activități practice, vom folosi diferite metode, nu numai pentru a acumula o cantitate mare de informație, fapt, uneori, nejustificat, dar și pentru a formula idei/teorii noi, valoroase pentru societate. În condițiile actuale devine imperioasă implementarea strategiilor de învățare și înțelegere durabilă, deoarece simpla reproducere a celor memorizate fără asimilarea conținuturilor, noțiunilor, datelor etc. inhibă în individ personalitatea, astfel încât informarea exhaustivă nu generează neapărat capacități și îndemnări aplicative, de plasmuire a unor judecăți noi. Studenții anului I, absolvenți ai școlilor medii, au posibilitatea, timp de un an, să studieze istoria în vederea susținerii BAC-ului, o mare parte din sarcină revenind profesorilor. Deși se consideră că, începând cu vârsta de 17 ani se dezvoltă și se perfecționează gândirea formală, care ar permite atingerea unor performanțe în asimilarea și abstractizarea datelor, totuși aceste procese se manifestă doar în urma unor activități susținute pe tot parcursul studiilor medii. În acest context, la orele de istorie sînt utile și metodele grafice, care permit structurarea informațiilor și evidențierea esențialului. Metodele grafice permit studenților (elevilor) să coreleze mai bine informațiile noi cu cele deja studiate, să-și dezvolte capacitatea de a sistematiza informația, pentru a o analiza și a descoperi ceva nou pentru sine, noi aspecte de analiză, ceea ce duce, treptat, la concretizarea unor inovații științifice.

În continuare, propunem cîteva sugestii privind utilizarea unor metode grafice în cadrul orelor de istorie:

■ **Schema tematică** structurează logic informația și contribuie la dezvoltarea spiritului creativ și analitic, a capacității de integrare a surselor noi în conceptul istoric general. Fiecare student (elev) elaborează o variantă proprie sau profesorul propune o structură generală care trebuie completată individual. De exemplu, la tema „Formarea statului dac unificat sub conducerea lui Burebista” profesorul propune următoarea structură:

Premisele de formare a statului unitar		Politica internă	Politica externă
interne	externe	Scopul Obiectivele Reforme Consecințele	Scopul Evenimentele Consecințele
Concluzii			

Fiecare compartiment obligatoriu este motivat prin concluzii care, la rîndul lor, argumentează concluzia generală. Această schemă simplă poate servi drept reper pentru formularea unui discurs.

Pentru studenții care studiază istoria timp de un singur an, propunem elaborarea unui portofoliu istoric sau, cel puțin, a unui caiet de scheme care va cuprinde toate temele studiate, astfel încît la sfîrșitul anului fiecare student va avea un „manual” individual.

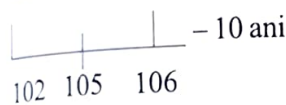
Parte componentă a portofoliului pot fi și tabelele de noțiuni-cheie. De exemplu, noțiuni de măsurare a timpului în istorie:

- trecut, prezent, viitor;
 - zi, săptămînă, lună, an;
 - deceniu, secol, mileniu, epocă;
 - dată istorică;
 - cronologie – disciplina care plasează evenimentele istorice în consecutivitate;
 - calendar istoric – sistemul de segmentare a timpului în: zile, ani, decenii, secole, milenii și de stabilire a evenimentelor istorice în aceste unități de timp:
- Eu m-am născut la: *data, luna, anul, secolul mileniul.*

■ **Axa cronologică** este o bandă a timpului care cuprinde segmentul cronologic în care au avut loc anumite evenimente. Este incorect să utilizăm axa cronologică doar pentru a constata ceva, întrucît avem posibilitatea să-i dăm un conținut analitic, utilizînd-o în cadrul unui discurs (2–3 min.).

• stabilim tema discursului; de exemplu, pentru tema „Războaiele daco-romane” întreprindem următoarele:

• fixăm unitatea de măsură și plasăm evenimentele pe axa cronologică;

85 89 101

• argumentăm cadrul cronologic: primul an plasat pe axă este 85, deoarece atunci a început primul război de proporții între Dacia și Imperiul Roman, ultimul an este 106, cînd s-a încheiat ultimul război, prin formarea provinciei romane Dacia;

- specificăm datele prin comentarii scurte;
- concluzionăm.

În cazul concret important este comentariul care însoțește prezentarea axei cronologice.

■ **Friza cronologică.** Friza cronologică conține evenimente din diverse domenii, regiuni, țări care s-au desfășurat concomitent. Analiza și interpretarea ei depinde de scopul propus. De exemplu, la tema: *Lupta pentru independență a României, Serbiei și Muntenegrului*, propunem următoarea structură:

Țări	1875	1876	1877	1878
România Serbia Muntenegru				

Pentru fiecare an vor fi selectate cele mai importante evenimente care vor susține comentariul studentului. Prin analiză, comparație, sinteză el va reuși argumentarea unui concept. Elementele sînt îmbinate

în scopul de a forma un tot întreg, de a combina fragmentele care anterior nu se distingeau clar astfel încît ele să formeze o structură.

■ **Tabelele** reprezintă o modalitate de structurare a informației într-un anumit domeniu.

De exemplu, la tema *Viața politică a României în perioada interbelică*, putem completa următoarea tabelă:

Partide	Personalități	Programe	Comentarii

Sînt importante tabelele ce conțin date statistice care, fiind corelate cu informațiile existente anterior, fondează o nouă perspectivă de analiză. Creativitatea generează progresul, întrucît este un proces de organizare și transformare a unor elemente asociative în combinații noi pe baza gîndirii. Deși studentul nu descoperă ceva nou pentru societate, totuși el ajunge la o concluzie pe cale independentă.

Mijloacele grafice dezvoltă spiritul creativ-analitic, întregesc imaginea fenomenelor istorice și ajută la sistematizarea lor într-un concept unic. Considerăm că activitatea noastră didactică are menirea de a stimula studentul (elevul) în fixarea atenției, dezvoltarea memoriei și progresului capacității de analiză.

REPERE BIBLIOGRAFICE:

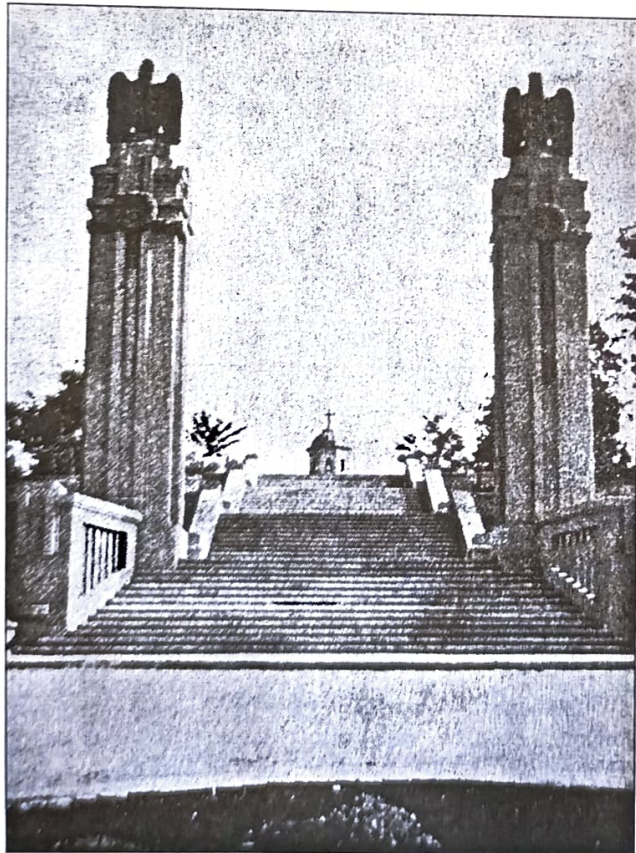
1. Dobzeu Maia, Nagnibeda Tatiana. *Corelarea obiectivelor educaționale cu activitățile de învățare*, în „Cugetul”, 2003, nr. 1.

2. Hopkins David, Ainscow Mel, West Mel, *Perfecționarea școlii într-o eră a schimbării*, Chișinău, 1998.

3. Proiectul *Lectură și scriere pentru dezvoltarea gîndirii critice în învățămîntul superior*, Centrul Educațional Pro Didactica, 2003.

4. Skinner B.F., *Revoluția științifică a învățămîntului*, București, 1981.

* * *

Intrarea în Cimitirul Eroilor din Chișinău.
1942

Biserica din Cetatea Albă distrusă de bolșevici. 1941

LUPTELE DE PE CAPUL DE POD CANIA, STOENEȘTI ȘI ȚIGANCA (vara anului 1941)

La 22 iunie 1941, la ora 2⁰⁰, în vagonul-restaurant al trenului oficial „Patria”, staționat la Piatra Neamț, generalul Ion Antonescu, conducătorul statului român, ridicînd cupa de șampanie, a rostit în fața celor prezenți – generali și ofițeri superiori români și germani – o scurtă alocuțiune, prin care îi anunța că „În această zi a sosit ceasul luptei pentru a șterge pata de dezonoare de pe fruntea țării și de pe stindardele armatei. Peste puțin timp, în faptul acestei zile, armata țării va primi ordinul de a trece Prutul, spre a împlini trupul țării, așa cum a fost de la Basarab”. Într-adevăr, peste cîteva minute, Armata română avea să primească ordinul: „Ostași, vă ordon, treceți Prutul! Zdrobiți vrăjmașul din răsărit și miazănoapte. Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți...”

În zorii zilei, de la izvoarele Sucevei și pînă la vărsarea Dunării în Marea Neagră, trupele româno-germane au deschis focul asupra pozițiilor sovietice, s-au executat primele incursiuni și s-au realizat primele capete de pod în stînga Prutului, inclusiv capul de pod de la Țiganca.

Din amintirile participanților la operațiunile militare desfășurate de-a lungul Prutului străbate dramatica situație pe care a traversat-o soldatul român în vara anului 1941.

Nr. 1

Sergent-major (r) Ioan Negrea, pe front fruntaș în compania 12, batalionul 3 al Regimentului 6 dorobanți gardă „Mihai Viteazul” (Divizia I gardă):

În ziua de 21 iunie 1941, am fost adunați în fața bisericii din Mărgineni, toți ostașii regimentului comandat de colonelul Ioan Stratulat. Preotul din sat a făcut o slujbă religioasă, iar comandantul ne-a spus în cîteva cuvinte că a sosit momentul să luăm înapoi Basarabia, străvechi pămînt românesc, care ne fusese răpită de Uniunea Sovietică în anul 1940. Am intrat pe poziție, după care a doua zi a început războiul. Am trecut Prutul pe la Fălciu. Comandantul nostru ne-a spus să lăsăm ranițele și să luăm sacii de merinde cu cartușe și hrană rece.

Lupte grele s-au dat pentru cucerirea localității Țiganca. Inamicul dezlănțuise un bombardament de artilerie care a oprit înaintarea companiei noastre, comandată de căpitanul Sima. În scurt timp rușii au contraatacat și ne-au silit să ne retragem. Eu și soldatul Ioan Chițu am tras în dușmani pînă cînd au venit bărcile și am trecut Prutul înapoi, pe malul nostru. Pentru faptele noastre de arme am fost decorați: eu cu „Bărbăție și Credință”, iar soldatul Chițu cu „Virtutea Militară”.

După cîteva zile am trecut din nou Prutul, după o puternică pregătire de artilerie. Comandantul plutonului I, locotenentul Ioan Gheorghe, ne-a spus că aveam misiunea să

întindem și să curățăm de inamic satele Stoenesti și Țiganca. În scurt timp misiunea a fost îndeplinită, după care am continuat înaintarea către Nistru.

Nr. 2

General de brigadă (r) Nicolae Dănescu, pe front locotenent, ofițer orientator al divizionului I din Regimentul 30 artilerie (Divizia 21 infanterie):

Ordinul de a trece la eliberarea Basarabiei l-am aflat în seara zilei de 21 iunie. La postul de comandă al colonelului Gheorghe Niculescu, comandantul Regimentului 12 dorobanți, unde mă aflam împreună cu comandantul divizionului I, maiorul Nicolae Trestioreanu, a sosit comandantul diviziei, generalul de divizie Cristache Popescu. El ne-a comunicat că a doua zi în zori trupele române și germane vor trece Prutul. Eram foarte emoționați având convingerea că trăiam o clipă istorică. La ora 4, bateria I comandată de locotenentul Boris Gromică – basarabean de origine – a deschis focul.

În primele zile ale războiului, în sectorul nostru nu s-au întâmplat evenimente mai deosebite. La regimentul din stînga noastră, Regimentul 11 dorobanți, comandat de colonelul Petre Mantu, sprijinit de divizionul 2 din regimentul nostru, s-a executat o incursiune la podul de la Oancea, cu un batalion de infanterie. Subunitatea a reușit să cucerească un mic cap de pod pe o adîncime de 400–500 m. Datorită contraatacurilor puternice ale inamicului și din cauza bombardamentelor artileriei, capul de pod nu a putut fi menținut și pînă în seara zilei ostașii noștri s-au retras avînd pierderi mari. În zilele următoare s-au executat recunoașteri și incursiuni de ambele părți. Către sfîrșitul lunii unitățile diviziei au fost înlocuite și s-au deplasat către nord concentrîndu-se în zona Fălciu, Murgeni, Epureni.

În ziua de 6 iulie, după pregătirea de artilerie, a început forțarea Prutului cu Divizia 21 infanterie pe direcția Bogdănești, Țiganca. Divizia a forțat Prutul cu Regimentul 24 infanterie în eșalonul întîi, care pînă la ora 14 a ajuns pe Dealul Epureni, cu pierderi mari. La 7 iulie, seara, batalioanele Regimentului 11 dorobanți au înlocuit subunitățile de la aripa stîngă a Regimentului 24 infanterie și au înaintat pe direcția Stoenesti, cota 94, sud Epureni. În cursul aceleiași nopți de 7 spre 8 iulie, bateriile regimentelor 5 și 30 artilerie au ocupat poziții la est de rîu, în zonele mai uscate din mlaștini, pentru a putea fi mai aproape de subunitățile de infanterie și a le asigura un sprijin mai eficace. În acest scop, o mare contribuție o avea

precizia determinărilor topografice, activitate de care răspundeam în cadrul divizionului 1.

În dimineața zilei de 8 iulie s-a continuat înaintarea. După circa 1,5 km, inamicul a dezlănțuit un puternic bombardament de artilerie, după care a trecut la contraatac, atît în sectorul Regimentului 11 dorobanți, cît și a celui din stînga – Regimentul 6 „Mihai Viteazul”. Grupul meu de comandă mergea în rîndurile primilor infanteriști. Deși nu aveam condiții de observare optime, am determinat repede coordonatele limitelor unui foc de baraj fix de divizion și le-am comunicat locotenentului Stoica, comandantul uneia din bateriile de tragere ale divizionului, ordonîndu-i să deschidă repede focul toate bateriile. Peste puțin timp salvele de divizion treceau pe deasupra noastră ducînd moartea în rîndurile sovieticilor. Tragerea a continuat cu cadența maximă. Inamicul înainta continuu. S-a încins lupta corp la corp. Personal am văzut lupta la baionetă a unui sergent român cu un soldat sovietic cu ochi oblici, terminată în scurt timp cu izbînda ostașului nostru. Pierderile erau mari și rîndurile dorobanților Regimentului 11 se clătinau gata să bată în retragere.

Atunci s-a produs o minune. Pe panta dealului veneau în fugă ostași de-ai noștri cu strigăte de „Ura!”. Erau bravii infanteriști ai colonelului Gheorghe Niculescu, comandantul Regimentului 12 dorobanți, care soseau la timp pentru a restabili situația. În fruntea lanțului de trăgători se afla însuși comandantul, transpirat și îmbujorat la față. Lîngă el se afla un plutonier mic și blond care suna atacul cu trompeta. Se repetau peste ani scene asemănătoare cu cele de la Plevna și Grivița din Războiul pentru Independență. Încurajați de exemplul comandantului lor, ostașii Regimentului 12 dorobanți s-au repezit spre dușmani, silindu-i să se retragă precipitat aproximativ 2 km.

În cursul nopții s-au făcut unele regroupări. Am fost numit ofițer de legătură cu infanteria pe lîngă colonelul Niculescu. Rolul meu era acela de a asigura satisfacerea oportună cu focul artileriei a nevoilor infanteriei.

În dimineața zilei de 9 iulie, după o pregătire de artilerie cu durata de 20 minute, Regimentul 12 dorobanți – sprijinit de Regimentul 30 artilerie – a reluat atacul pe direcția cota 94, sud Epureni. Iată cum este descrisă acțiunea în jurnalul de operațiuni: „Batalionul 1 avînd mari pierderi nu mai poate continua atacul din cauza rezistenței îndîrjite a inamicului. Comandantul regimentului, văzînd această situație, trece în fruntea batalionului 2 și continuă atacul îmbărbătîndu-și ostașii cu strigăte

de „Ura!"; dar către ora 9¹⁰ comandantul regimentului, colonelul Niculescu Gh., este rănit mortal, comanda luând-o maiorul Pavlov Petru, care dă ordin de organizare la teren pe linia atinsă". Și-a dat viața pentru patrie cel care în prima zi de război notase în carnetul personal: „Doamne, ajută-mă să nu duc regimentul la rușine, ci la victorie!" Pentru modul

**Gheorghe
NICULESCU**

în care și-a îndeplinit datoria, pentru spiritul de sacrificiu și jertfa supremă, colonelul Gheorghe Niculescu – printre primii colonei ai Armatei române căzuți în al Doilea Război Mondial – a fost decorat „post-mortem" cu Ordinul „Mihai Viteazul" clasa a 3-a și avansat la gradul de general de brigadă.

Către ora 14, inamicul a declanșat un nou contraatac fără a putea străpunge apărarea noastră. În această zi s-au petrecut scene de luptă de un dramatism neobișnuit, care pot fi descrise cu greu chiar de cei care au participat la ele: lupte corp la corp de o cruzime și o îndârjire nemaivăzute, trupuri sfirtecate de explozia proiectilelor, răniți implorînd ajutor etc. Erau viziuni de cataclism, un dans macabru al morții. Pierderile au fost îngrozitoare. Plutoanele mai aveau 6-10 oameni, fiind comandate de sergenți. Cele mai dureroase pierderi suferite de Regimentul 30 artilerie au fost cele în ofițeri: 5 morți (căpitanul N. Corbu, comandantul bateriei 5 și 4 ofițeri promoția 1941, care se prezentaseră la regiment cu câteva zile în urmă) și 5 răniți (în frunte cu colonelul Rosetti Bălănescu).

La 12 iulie 1941, comandantul Armatei 4, generalul de corp de armată Nicolae Ciupercă, a dat următorul ordin de zi¹: „Se citează prin ordin de zi pe armată Divizia 21 infanterie pentru bravura și eroismul de care au dat dovadă ofițerii și trupa în aceste zile de lupte grele, respingînd cu pierderi numeroase atacuri inamice și menținîndu-și cu îndârjire pozițiile ocupate în capul de pod de la Fălciu".

În ziua de 16 iulie a venit în mijlocul ostașilor diviziei generalul Ion Antonescu, care a decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul" drapelele de luptă ale tuturor

regimentelor de infanterie și de artilerie din divizie, pe generalul Dăscălescu și pe alți ofițeri, din nefericire, pe mulți „post-mortem".

La 17 iulie s-a reluat ofensiva, transformată în urmărire generală pe direcția Fălciu, Cetatea Albă. În ziua de 26 iulie avangărzile noastre au ajuns pe Nistru, în zona Cetatea Albă. Regimentul 30 artilerie a fost regrupat în localitatea Palanca, unde a fost completat cu efective și materiale. Cauza pentru care noi făcusem acest război, eliberarea Basarabiei, fusese împlinită. De sub zidurile Cetății Albe, spiritul lui Ștefan cel Mare ne privea cu mîndrie!

Într-un ordin de zi² al Comandantului Diviziei 21 infanterie, generalul Nicolae Dăscălescu, se arăta: „Susținînd pe rînd trupele Diviziei de gardă, apoi trupele Diviziei 21 infanterie, Regimentul 30 artilerie, prin sprijinul său de foc și prin acțiunile personale de curaj ale ofițerilor și trupe sale, aduce un aport decisiv în cîștigarea victoriei Diviziei 21 infanterie.

Astfel, cu bateriile trecute îndrăzneț peste Prut, cînd situația era încă confuză, Regimentul 30 artilerie sprijină acțiunea pe Dealul Epurenilor (...). În violentul contraatac inamic din 8 iulie 1941, infanteria cedează, artileriștii rămîn însă la posturi, cu observatorii pe linia infanteriei, reușind prin exemplul personal să readucă linia infanteriei la loc, iar prin focul bateriilor să stăvilească orice încercare de înaintare a inamicului (...)

Luptele continuă, ajungînd la cea mai înverșunată în ziua de 12 iulie 1941, cînd focul Regimentului 30 artilerie oprește zdrobitor contraatacurile dușmanului, asigurînd menținerea poziției în situație extrem de critică.

În aceste lupte prelungite pînă la 19 iulie, Regimentul 30 artilerie, continuînd să se distingă prin focul său precis, deschis la timp, condus de ofițeri bravi și ostași bine instruiți și neînfricoșați, a contribuit în mare parte la succesul Diviziei 21 infanterie, care începînd de la 19 iulie trece la urmărire și recucerește zona de sud a Basarabiei (...)"

Nr. 3

Dr. Pantelimon Nedelescu, veteran de război, pe front sergent comandant de grupă în compania 2, batalionul I din Regimentul 6 dorobanți gardă „Mihai Viteazul" (Divizia I gardă):

¹Dr. Jipa Rotaru, Alesandru Dușu, Florica Dobre, *Campania din Est în ordinul de zi*, vol. I (1941–1944), București, Editura Metropoli, 1993 p. 31.

²Ibidem, p. 74.

Duminică, 6 iulie 1941. O zi de vară cu cer senin și soare fierbinte, zi care în debutul ei nu prevedea nimic, împovărați de gânduri, ne așteptam masa de prînz, pînă la care ne mai consumam timpul cu probleme de ordin administrativ. Se făcuse ora 10. Din satele românești ce se aflau în apropierea noastră, se auzeau triste dangăte de clopot, care anunțau derularea sfintei liturghii. Se împlineau două săptămîni de cînd începuse războiul și nu înțelegeam de ce rămîneam pe aceste locuri de unde în prima noapte gîndisem că în cîteva zile vom izgoni cîmpitarii din Basarabia! Și... deodată firul acestor gânduri a fost rupt de ordinul ce se transmitea fulger: pregătirea de atac! După cîteva minute, am pornit în iureș spre Prut, unde bărcile ne așteptau gata de a luneca peste ape cu noi ca într-o croazieră a morții!

După trecerea Prutului am și devenit țintele inamicului, care continua să ocupe linii succesive pe dealul Țiganca-Ghelțosu, perpendicular pe direcția noastră de atac. Atacam pe un front larg de-a lungul Prutului, în salturi om cu om, pe grupe, plutoane etc. Pe măsura înaintării noastre, focul inamic devenea tot mai nimicitor, cu toate armele din dotare. Șuieratul gloanțelor, asociat cu cel al schijelor, ne sugera ideea că eram în iad, din care nu mai aveam scăpare.

Am ajuns la nivelul unui pod (pe partea stîngă a atacului nostru) peste un pîrîu care tăia șoseaua ce lega localitățile Țiganca și Hîrtoape. Am fost nevoiți să ne oprim pentru un timp, pentru ca artileria să intervină asupra apărării inamice. Pierderile noastre erau foarte mari: peste 50% din efective căzuse în numai cîteva ore de atac. Lacul Țiganca era plin de cadavre ca și rîulețul în care se zbăteau și cereau ajutor cei răniți.

Fiind în imediata apropiere a podețului, am auzit vocea sublocotenentului de rezervă Dică Florea, consătean și prieten, la care am ajuns tîrîndu-mă prin apă. Avea o rană mare la gît, prin care pierdea mult sînge. I-am făcut un pansament hemostatic și am urgentat evacuarea lui spre postul de ajutor înapoi.

Aici, mi-am încrucișat privirea disperată cu căpitanul Basarabescu, care purta agățată de gît o pușcă mitralieră folosind-o din mers. Avea brațul drept rănit și o dîră de sînge îi colorase mîna de pe trîgaci, în mîna stîngă purta un pistol, îndemna ostașii strigînd: „Înainte, băieți!”

În acest vacarm, peste care plutea coasa morții, am continuat să respingem prima linie a inamicului situat în dealul din fața noastră, astfel încît la căderea serii ocupam tranșeele inamice.

Din efectivul companiei mele rămăsese 17 oameni în viață! Pe timpul nopții, ocupînd aceste tranșee, nu mai adînci de 50–60 de centimetri, am continuat schimburi violente de foc cu linia a doua a inamicului fixat la teren. Rafalele măsurau terenul pe care eram instalați. Noaptea a fost un infern tot atît de înspăimîntător ca și în cursul zilei. Spre ziuă, inamicul s-a retras, iar noi am reluat înaintarea și am pătruns într-un lan de porumb, unde ne-au surprins zorile. Deodată am auzit focuri de arme în spatele nostru și crezînd că suntem înconjuțați, am făcut front dublu – în față și înapoi. După scurt timp, din spate au apărut o mulțime de ruși, care la rîndul lor, crezînd că sunt înconjuțați, au ridicat brațele și s-au predat. Era un batalion care printr-o breșă ajunsese pînă la postul de comandă al regimentului, unde au distrus plutonul ce-l apăra (însuși locotenent-colonelul Iliescu a fost ucis). Toți ostașii inamici au fost capturați. Erau primii noștri prizonieri! După această încrîncenare de 24 de ore, inamicul s-a retras, pe o altă linie de apărare, dincolo de localitatea Ghelțosu, unde a fost atacat de Regimentul 11 dorobanți, care ne devansase pe noi.

În urma confruntării cu inamicul, Regimentul 11 dorobanți a înregistrat și el pierderi foarte serioase, fapt pentru care a rămas în urma noastră, iar noi am continuat urmărirea inamicului fără a-i da răgaz să se mai organizeze și să ne opună rezistență.

Nr. 4

Plutonier-major (r) Ion Enache, pe front sergent, comandant de grupă de comandă în Regimentul 11 dorobanți (Divizia 21 infanterie):

După înlocuirea de către batalioanele 13 și 21 mitraliere divizionare de la Corpul 11 armată, Divizia 21 infanterie, comandată de generalul de divizie Nicolae Dăscălescu, s-a deplasat în noaptea de 6 spre 7 iulie în zona Murgeni, Epurenii. Am plecat în toiu nopții către Fălciu și am ajuns la destinație cînd crăpa de ziuă. În cursul zilei de 7 iulie, Regimentul 11 dorobanți, comandat de colonelul Ștefan Bardan, a trecut Prutul în zona Fălciu și cu toată împotrivirea artileriei sovietice a trecut la atacul poziției inamice de la Stoenști.

Dincolo de pod ne aștepta generalul Dăscălescu, acel om deosebit, înalt, slab, puțin adus de spate, gata parcă totdeauna să plece la acțiune. Energic, serios, dar blind, se adresa ostașilor ca un părinte. Pentru el, soldații erau copiii săi. Pe toți îi încuraja la trecere, pentru fiecare avea un cuvînt bun. Era îmbră-

cat soldățește, cu bonetă, bocanci și moletiere. După puțină, nu-l deosebeai de ceilalți ostași. Doar gradul de general de la bonetă îi arăta ierarhia în armată. Acolo pe pod a stat până au trecut toate regimentele sale.

Peste Prut, pe versantul vestic al Dealului Stoenesti, pe marginea satelor Stoenesti și Țiganca, se afla poziția de apărare inamică. Puțin mai la nord, către Cania și Epureni, ca și aici, la Țiganca, unitățile Diviziei I gardă au realizat un prim cap de pod, în care au fost introduse apoi unitățile diviziei noastre. Când am trecut Prutul m-am trezit în fața unui tablou sinistru, care ilustra urmele măcelului ce avusese loc. În văzduh era o ceață grea și lăptoasă, iar acru înecăcios abia putea fi respirat, ca duhul unui bolnav de plămîni. Pe pământ era un spectacol dezolant. Copacii mutilați de exploziile proiectilelor și bombelor păreau arătări din altă lume, în țarina roditoare se căscau gropi mari negre și peste tot cadavre de oameni și cai. Nu văzusem niciodată atîta moarte!

Regimentul 11 dorobanți a respins contraatacurile sovietice din direcția Țiganca și de la vile 2 km est de Stoenesti, chiar în ziua de 7 iulie, reușind să captureze circa 200 de prizonieri. Lupte violente au dus subunitățile regimentului pentru ocuparea cotei 105 și a localității Țiganca, în care compania de pionieri – din care făceam parte – comandată de locotenentul Emil Zaharia, a acționat între batalionul I comandat de căpitanul C. Spaimă (decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”) și batalionul 2 comandat de căpitanul Ghinescu. În aceste acțiuni au fost distruse cinci cazemate și s-au capturat autovehicule, armament și muniție. În zilele următoare, Regimentul 11 dorobanți a atacat pe direcția, Gheltoșu și apoi Baimaclia.

În ordinul de zi³ al comandantului diviziei prin care era citat regimentul ca pildă de vitejie și spirit de sacrificiu, se arăta: „(...) În ziua de 9 iulie atacă și cucerește satul Țiganca apărat cu îndrjire de inamic, făcînd un număr mare de prizonieri, o bogată pradă de război și un depozit de munițiuni. Ofițerii și trupa suferă pierderi mari, însă inamicul nu poate înainta nici un pas. În misiunea încredințată pentru zilele următoare de flancgardă către dreapta diviziei, Regimentul 11 dorobanți reușește cu sforțări supraomenești, contra unui inamic împătrit ca număr, datorită spiritului viteaz, dinamic și manevrier al comandantului, colonelul Bardan Ștefan, să pareze toate reacții-

nile extrem de violente pe care inamicul le dirijează în flancul diviziei (...)”.

Nr. 5

General de brigadă (r) Ion St. Dăscăleșu, pe front locotenent, comandantul companiei de comandă a Regimentului 2/9 vînători gardă din Divizia I gardă:

Regimentul 2/9 vînători gardă, comandat de colonelul Alexandru Cozloschi, a trecut rîul Prut pe la Fălciu, în dimineața zilei de 6 iulie 1941, începînd cu ora 9. Multe sentimente m-au încercat atunci, dar cel mai puternic era cel al răzbunării față de sovietici, pentru cruzimea acestora dovedită cu cîteva zile mai înainte. La 27 iunie, compania locotenentului Ștefan Luncașu executase o incursiune la est de Prut, în zona localității Hănăseni (circa 10 km sud de Leova). Compania a intrat într-o ambuscadă și toți ostașii, chiar cei răniți au fost uciși pînă la unul. Comandantului companiei i s-a retezat capul, care a fost înfipit în baioneta unei arme așezată vertical, cu patul îngropat în pămînt. Capul nefericitului ofițer a fost îndreptat cu fața spre noi, inamicul vrînd prin aceasta să ne înfricoșeze. Acțiunea bestială a sovieticilor a stîmrit indignare și oroare în rîndurile tuturor ostașilor noștri. Cum era posibil ca făptura umană a secolului XX să-și dezlănțuie instinctele primare atît de monstruos? La ce ne puteam aștepta în luptele cu aceste fiare sălbaticе? Fapta oribilă a inamicului a stîmrit în sufletele noastre revoltă și dezgust...

Nr. 6

Dare de seamă despre activitatea religioasă și național-patriotică preotului căpitan **Alexandru Gîlea**, confesorul Regimentului 24 Infanterie, în cursul lunii iulie 1941

1) De la 1 pînă la 5 iulie, în timpul deplasării trupelor, de la Oancea-Covurlui la Bogdănești-Prut, am însoțit tot timpul diferitele unități fiind permanent în mijlocul ostașilor, îndrumîndu-i și încurajîndu-i. În satele prin care am poposit, am vizitat cantonamentele și am întreținut diferite convorbiri cu ei. Am oficiat scurte servicii religioase, urmate de cuvîntări potrivite împrejurărilor.

Înainte de începerea luptelor, după o anumită pregătire, cu toată prudența, spre a nu lăsa impresia

³Dr. Jipa Rotaru, Alesandru Dușu, Florica Dobre, *Campania de est în ordine de zi*, vol. I (1941–1944), București, Editura Metropolis, 1993, p. 72.

că mergem la moarte, ci convingînd trupele că prin curătenia și sfințenia vieții, ne asigurăm ajutorul divin, cea mai mare parte din ostași au fost spovediți și au primit Sfînta Taină a împărtășaniei, toți au fost, însă, binecuvîntați și stropiți cu apă sfințită, la podul Bogdănești, de la trecerea Prutului.

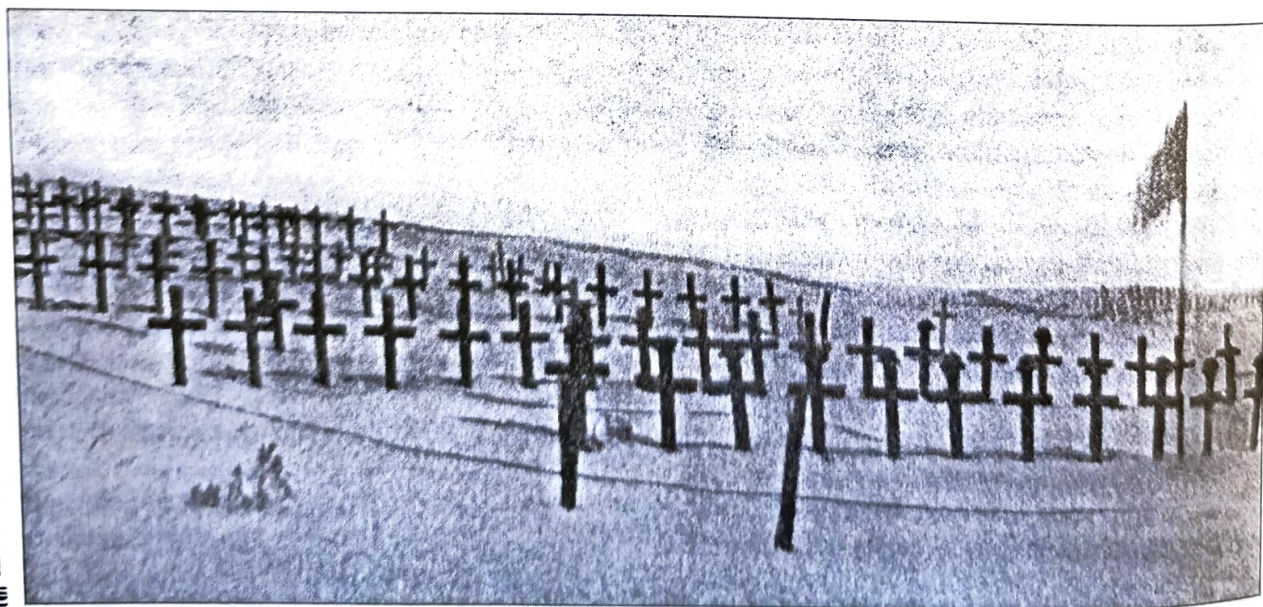
2) De la 6 pînă la 9 iulie, în timpul luptelor de trecere a Prutului și ocuparea cotei 93 de pe Dealul Stoenеști-Cahul, am fost tot timpul la postul de prim ajutor regimentar, alături de medicul regimentului, ajutînd, mîngîind și încurajînd pe răniți. Unora dintre ei, care nu erau spovediți și împărtășiți, mai ales din alte unități, li s-au administrat aceste Sfînte Taine. Ostașii și ofițerii decedați în primele zile, care au fost evacuați la podul C.F.R.-Bogdănești, au fost înhumați în satul Raiu-Murgeni, județul Tutova.

3) De la 10 pînă la 19 iulie, în timpul luptelor de la Țiganca-Stoenеști-Epureni, împreună cu medicul respectiv, am procedat la identificarea decedaților pe cîmpul de luptă și, întrucît numărul lor era destul de mare, am cerut și mi s-au pus la dispoziție echipe de asanare a terenului. Am ales un loc potrivit pentru Cimitirul Eroilor, între Stoenеști și Epureni, la liziera N-E Stoenеști, care să fie vizibil și, totodată, apărut de cursul apelor, și aici au fost înhumați cea mai mare parte a ostașilor și cîțiva ofițeri ce erau prea descompuși – conform ordinului domnului medic-șef al diviziei; restul ofițerilor au fost înhumați în cimitirul din Tg. Fălciu. S-a avut în vedere cea mai strictă exactitate la stabilirea identității, iar obiectele și sumele de bani găsite asupra decedaților, au fost inventariate și predate unui medic, anume orînduit de divizie, spre

a fi trimise, în urmă, familiilor acestora. S-au făcut schițe de plan, la toate cimitirele, stabilindu-se locul morților. O parte din ostași au fost evacuați și înhumați în cimitirul Epureni, liziera de nord, spre Cania.

4) În ziua de 12 iulie, ora 8 1/2, în timpul celui mai violent bombardament de artilerie și aviație inamică, cum răniții sporeau ca număr, iar materialul sanitar era pe sfîrșite, rugat de medicul regimentului, care nu putea părăsi postul, am plecat cu căruța sanitară spre Tg. Fălciu, unde aveam rezerve, să aduc o parte din aceste materiale. Cum se încercase o mișcare de învăluire din partea inamicului și cum elemente stinghere din diferite unități porniseră la o retragere neordonată și neorganizată, am trimis numai conductorul după materialul sanitar, iar eu am ieșit înaintea fugarilor, pe șoseaua Stoenеști-Fălciu, cu Sf. Cruce în mînă, amintindu-le de jurămîntul depus și de urmările grave ale faptei lor; am readus pe poziție peste o sută de oameni. Pentru acest fapt, cum și pentru îndeplinirea cu devotament a îndatoririlor spirituale, am fost imediat propus pentru decorare.

5) De la 20 pînă la 31 iulie, în timpul de urmărire a inamicului și de ocupare a Basarabiei, mi-am urmat, pretutindeni, unitatea fiind mereu în mijlocul ostașilor, luînd, adesea, masa cu ei, lăudîndu-le vrednicia arătată în lupte, scoțînd în evidență măreția jertfei eroilor căzuți, precum și calitățile comandanților lor, care au dus regimentul la cea mai strălucită victorie, după urma căreia, regimentul, comandantul lui și doi ofițeri au fost decorați cu ordinul „Mihai Viteazul”.

Cimitirul militarilor români căzuți pe capul de pod Țiganca, județul Cahul. 1942

CĂRȚI DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

Anatol PETRENCU, *Polonezii în anii celui de al Doilea Război Mondial. Istoria politică*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2005, 246 p.

Anatol Petrencu, autorul cărții la care ne vom referi în rândurile ce urmează, deține onoranta funcție de președinte al Asociației Istoricilor din Republica Moldova, exercitând în paralel, cu multă dăruire, nobila profesiune de cadru didactic universitar la Facultatea de Istorie (Universitatea de Stat din Moldova). Autor al unor cărți de referință în domeniul istoriei contemporane – apreciere valabilă pentru spațiul istoriografic provenind din Republica Moldova, România,

Polonia etc. –, Anatol Petrencu a depus și depune o muncă considerabilă în favoarea istoriei românilor în contextul unor ingerințe politice (de sorginte moscovită) ce tind să influențeze (nefericit) destinul scrierilor istorice dincolo de Prut. Profesorul universitar doctor habilitat Anatol Petrencu se află deja la cea de a doua carte consacrată istoriei polonezilor în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Domeniile de interes abordate de către reputatul istoric moldovean țin de istoria contemporană universală, cartea de față reprezentând rezultatul unui stagiu de cercetare în Arhivele Ministerului Afacerilor Externe din București, coroborate cu sursele primare depistate în fondurile Arhivei Naționale a Republicii Moldova, alături de o bogată bibliografie (preponderent, în limba rusă, însă foarte importantă pentru un istoric autentic).

În *Introducere*, autorul își prezintă intențiile și obiectivele urmărite în contextul acestui volum, recurgând în capitolul I, *Istoriografia problemei*, la decantarea și analiza profundă a aparițiilor istoriografice dedicate acestui domeniu, corectând sau „atenționând” fin neconcordanțele sesizate în prezentarea istoriei polonezilor între 1939 și 1947. În fapt, trebuie să precizăm, aparițiile istoriografice dedicate acestei teme rămân (încă) extrem de puține, risipite prin diverse reviste sau volume colective apărute în perioada comunistă, afectate mai mult sau mai puțin de necruțătoarea cenzură ideologică a epocii.

Capitolul al II-lea, *Polonezii în fața presiunilor naziste (24 octombrie 1938–1 septembrie 1939)*, analizează în baza unei vaste istoriografii – sovietice în mare parte – evoluția relațiilor polono-germane în perioada premergătoare izbucnirii celui de al Doilea Război Mondial. În capitolul al III-lea, *Polonia între pactul Molotov–Ribbentrop și tratatul sovieto-nazist de prietenie și frontieră (23 august–28 noiembrie)*, Anatol Petrencu prezintă efectele odiosului pact Molotov–Ribbentrop asupra istoriei Poloniei în intervalul cronologic „fierbinte” al anilor, 23 august–28 noiembrie 1939, atunci când șocul încheierii pactului „diavolului”, cum a fost supranumit în epocă, a determinat serioase reorientări pe scena politică internațională, afectând în chip determinant sistemul de

securitate de la Versailles. Evoluția Poloniei pe scena politică internațională în perioada interbelică explică în bună măsură vulnerabilitatea sistemului politic Versailles, statul polonez fiind așezat, din punct de vedere geopolitic, nefast între pretențiile anexionist-revizioniste ale Uniunii Sovietice și Germaniei. Revanșa față de Polonia a reprezentat unul din elementele malefice asocierii celor două totalitarisme, unul de clasă (Uniunea Sovietică), iar celălalt de rasă (Germania), cu efecte negative de lungă durată pentru istoria și evoluția în timp a unor state precum Polonia, România, Lituania, Estonia, Letonia.

În capitolul IV, *Polonezii în România*, autorul expune – în baza unor documente de arhivă, atent verificate și (re)interpretate – statutul și evoluția refugiaților polonezi în România, prezentând observații și concluzii pertinente, care trădează profunzimea și rafinamentul analizei istoricului de înaltă clasă.

Capitolul V, *Polonezii – jertfă a prieteniei sovieto-naziste: politica de genocid promovată de bolșevici în teritoriile cotate (28 septembrie 1939–30 iulie 1941)*. Teritoriul polonez a reprezentat obiectul unor cinice împărțiri între trupele sovietice (care și-au „adjudecat” 52% din teritoriul polonez) și armatele germane (48%) și a unor groaznice experimente: înființarea lagărelor de concentrare pentru „soluția finală” (Auschwitz-ul fiind cel mai mare), ori în varianta sovietică, „curățirea” statului polonez de dușmanii de clasă, polonezii fiind, practic, cei mai rezistenți la comunizare. Instalarea unui regim de esență comunistă în Polonia a reprezentat un demers extrem de dificil pentru autoritățile comuniste, date fiind lipsa totală de aderență a polonezilor la ideologiile totalitare. Reacția autorităților sovietice în frunte cu Stalin în momentul descoperirii celor 15 000 de cadavre de soldați și ofițeri polonezi la Katyn (aprilie 1943) a fost de a pune pe seama germanilor atrocitățile comise. „Campania de calomnie ostilă Uniunii Sovietice, se menționa într-un raport sovietic, declanșată de fasciștii germani cu privire la ofițerii polonezi omorâți de ei înșiși în regiunea Smolensk, pe teritoriul ocupat de trupele germane, a fost însoțită imediat de guvernul polonez și promovată prin toate mijloacele în presa oficială poloneză. Guvernul polonez nu numai că nu a ripostat clevetirilor josnice fasciste la adresa U.R.S.S., dar nici nu a considerat că e necesar să se adreseze guvernului sovietic cu anumite întrebări și explicații în această privință.” În consecință, Moscova a rupt, la 25 aprilie 1943, relațiile diplomatice cu guvernul polonez de la Londra.

În capitolul al VI-lea, *Războiul germano-sovietic și problemele polonezilor (30 iulie 1941–13 aprilie 1943)*, este analizată evoluția situației polonezilor în intervalul temporal 30 iulie 1941–13 aprilie 1943. În timpul Conferinței de la Teheran (28 noiembrie–1 decembrie 1943) – prima întâlnire dintre Stalin, Churchill și Roosevelt – conducătorul sovietic și-a reafirmat puternic revendicările teritoriale asupra Poloniei. Foreign Office a admis necesitatea concesiilor (la est de linia Curzon), care corespundeau avantajelor obținute prin Pactul Molotov–Ribbentrop. Roosevelt, la rîndu-i, a aprobat tacit acest aranjament, însă a refuzat să se angajeze, de teama reacțiilor negative din Congres. Principalul său obiectiv la Teheran a fost să obțină încrederea lui Stalin pentru a menține coeziunea „marii alianțe”, în scopul conservării sprijinului acestuia în organizarea postbelică a lumii. La presiunea părții britanice, premierul polonez Stanisław Mikołajczuk a fost nevoit să accepte cedarea teritoriilor estice Uniunii Sovietice, compensarea urmînd să se facă ulterior pe seama Germaniei.

Evoluția relațiilor sovieto-polone face obiectul analizei efectuate în capitolul al VII-lea, *Relațiile polono-sovietice (mai 1943–august 1945)*. Comunizarea Poloniei în care sînt prezentate momentele și măsurile întreprinse de către I. V. Stalin, cel care, cinic, a asistat la dezastrul trupelor poloneze în timpul răscoalei din Varșovia (1 august–2 octombrie 1944), trupele mareșalului așteptînd, din dispoziția acestuia, la porțile Varșoviei. Insurecția varșoviană s-a desfășurat în condițiile unei superiorități militare covârșitoare a trupelor germane, fiind lipsită de implicarea trupelor bolșevice conduse de mareșalul Konstantyn Rokossowski, menținute inexplicabil la porțile Varșoviei, pe malul drept al Vistulei. Sovieticii au refuzat constant implicarea în ajutorarea polonezilor, în pofida solicitărilor exprese ale lui Winston Churchill și Franklin Roosevelt, oferind drept motivație faptul că insurecția poloneză, politic vorbind, era îndreptată împotriva lor. Înțelegerea dintre I. V. Stalin și Winston Churchill a afectat în mod considerabil soarta întregului Est și Centru european.

Capitolul al VIII-lea, *Problema poloneză în cadrul conferințelor internaționale*, reprezintă un excurs inedit (pentru istoriografia română), întrucît autorul efectuează o succintă analiză a întâlnirilor internaționale la nivelul cel mai înalt între I. V. Stalin, Winston Churchill și Franklin Delano Roosevelt, unde problema poloneză a constituit obiectul discuțiilor, debaterilor și negocierilor premergătoare instaurării

comunismului în Polonia. Împărțirea Poloniei după cel de al Doilea Război Mondial a reprezentat un subiect important, demonstrat de atenția acordată de Coaliția Aliată reorganizării postbelice a statului polonez. Dimensiunea și poziția geostrategică a statului polonez reprezentau un element de maximă importanță în cadrul împărțirii sferelor de influență. Din acest motiv, Stalin a întreprins tot ceea ce i-a stat în putință, ajutat de occidentali, din păcate, pentru a plasa Polonia în sfera sa de influență. În timpul întâlnirii de la Yalta – atît de mediatizată și în cazul României – Polonia a reprezentat miezul discuțiilor și negocierilor în șase din cele opt zile ale Conferinței, desfășurată între 4 și 11 februarie 1945. Polonia pierdea teritoriile estice, însă primea în compensație zonele germane din nord pînă la linia Oder–Neisse și din sudul Prusiei Orientale. Sovieticii se angajau să promoveze caracterul polonez al Danzigului (Gdansk) și mutarea frontierei dintre Polonia și Germania la vest de Swinemunde (Swinoujscie), pe Oder, lăsînd orașul Stettin (Szczecin) Poloniei. Între 17 și 21 iunie 1945 s-au desfășurat la Moscova negocieri aprinse pentru constituirea unui guvern care să fie recunoscut de cele trei mari puteri. A rezultat, în urma discuțiilor, un guvern provizoriu de uniune națională, provenit din Comitetul de la Lublin, în configurația căruia postul de vicepremier și de ministru al agriculturii și al reformelor agrare îi revenea lui Mikołajczyk. Funcția de premier îi aparținea, în continuare, lui Osobka-Morawski. La 5 iulie 1945, guvernul polonez primea recunoașterea Statelor Unite ale Americii și a Franței. Statul Poloniei a fost recunoscut în cadrul Conferinței de la Potsdam, unde, printre altele, s-a decis încetarea activității guvernului polonez de la Londra. Odată cu sfîrșitul ostilităților militare și cu împărțirea sferelor de influență, Polonia a pierdut aproximativ jumătate din teritoriile deținute înainte de septembrie 1939, adică regiunile estice anexate acum de Uniunea Sovietică, însă a primit în schimb teritorii germane precum Silezia, Pomerania de Est, și sudul Prusiei de Est. *Concluziile, Bibliografia și Indicele de nume* finalizează cartea istoricului Anatol Petrencu, un volum solid, bine articulat, fundamentat riguros, într-o manieră științifică și originală.

Valorificarea unor surse arhivistice cunoscute mai puțin în istoriografia problemei, completate cu importante studii sau lucrări publicate în limba rusă, omise de către istorici din diverse motive, însă de o mare importanță pentru cercetare, Anatol Petrencu, fiind, de altfel, un foarte bun cunoscător al acestei limbi, reprezintă dincolo de stilul elegant, plăcut, clar și convingător, dublat de concluziile echilibrate și

raționale, argumente care fac din lucrarea *Polonezii în anii celui de al Doilea Război Mondial. Istoria politică*, una de referință în istoriografia problemei. Demersul științific al lui Anatol Petrencu restituie, astfel, istoriei universale unul dintre cele mai importante capitole, esențial pentru descifrarea evoluțiilor geopolitice din Europa Centrală. Apelul continuu la judecata documentelor – singurele în măsură să ne explice sinuozitățile relațiilor internaționale din timpul celui de al Doilea Război Mondial – certifică (dacă mai era nevoie) talentul și pasiunea istoricului de calitate Anatol Petrencu, într-un respect deplin față de știința istorică. Prin urmare, nu putem decît să recomandăm cu multă căldură publicului avizat și interesat această nouă apariție editorială purtînd semnătura redutabilului istoric Anatol Petrencu.

dr. Daniel Hrenciu,

Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, Iași

Trofim ȘTEFAN, *Candela Speranței*, Editura Esin & Co, Chișinău, 2005, 352 p.

Volumul apare cu ocazia împlinirii a 10 ani (1994–2004) de la constituirea Uniunii Participanților la Conflictul Militar (1991–1992) din Republica Moldova. O apariție necesară atît pentru organizația respectivă cît și pentru publicul cititor. Semnalarea problemelor veteranilor

este un act civic de bună credință. Războiul de pe Nistru a curmat multe vieți tinere și a lăsat multe semne de întrebare pentru noi, locuitorii acestei palme de pămînt. Încercarea de a înlătura această „pată albă” a istoriei recente este demnă de considerația cititorului. Or, cunoașterea evenimentelor de la 1992 ne va ajuta să consolidăm relațiile de conviețuire pașnică.

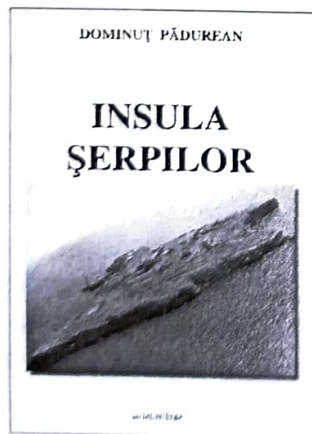
Cartea însumează documente și materiale despre activitatea U.P.C.M. precum și mărturiile participanților la războiul, am spune, de independență al Republicii Moldova. Materialele reflectă preponderent faptele polițiștilor, deoarece, în opinia lui Victor Parfenie, prefăcătorul cărții, anume ei s-au aflat pe linia întîi în acele zile de grea cumpănă pentru statul nostru. Volumul impregnează sufletul cititorului cu demnitate omenească și națională, susține elanul patriotic – sentimente erodate constant de regimul

totalitar comunist și de forțele revanșarde. Felul în care autorul arată războiul suprimă dezbinarea dintre noi și ne apropie prin suferință. Cuvântul scris și imaginea fotografică trezesc respect și smerenie în fața oamenilor care și-au jertfit viața pentru un viitor liber al acestei țări. Prin mesajul profund, prin concepția grafică și realizarea poligrafică, *Candela Speranței* eclipsează tipăriturile cu caracter memorial al celor care au participat la războiul de pe Nistru din 1991–1992.

În condițiile de ignoranță a unor demnitari, acțiunile de binefacere ale organizației conduse de Trofim Ștefan sînt esențiale pentru viața victimelor războiului de pe Nistru. Soarta amară a acestora este sintetizată în cuvintele durute scrise de autorul cărții: „Timpul trece, cicatricele războiului se mai vindecă. Fiecare cu problemele sale, cu durerile sale, cu sau fără grade, funcții, distincții... Timpul le așază pe toate la loc. Pe toate ziceam, dar și pe toți. El este nota, răsplata pentru cele făcute de cei mari și tari. Strănițări, miracole, confuzii. Și îndată te gîndești: de ce se întîmplă toate acestea anume cu noi, în preajma noastră? E trist, domnilor, e trist în Țara lui Grigore Vîrtosu, Gheorghe Cașu, Anatol Popovici, Andrei Izbaș, Valeriu Cordineanu, Igor Ciorbă, Mihai Moraru, a sutelor și miilor de viteji că se întîmplă așa ceva. Aceasta trebuie să ne pună în gardă”. Cel mai trist este faptul că acești oameni de bună credință regretă sacrificiul lor adus pe altarul patriei, sentiment născut din umilința la care au fost supuși de unii demnitari preț de mai mulți ani.

Redacția

Dominuț PĂDUREAN, *Insula Șerpilor*,
Constanța, Edutura Muntenia, 2004, 560 p.

Lucrarea se adresează, în viziunea autorului, atât specialiștilor, cît și publicului larg.

Ea cuprinde bogate date și informații privind: coordonatele geografice, aspectele geologice, clima, solurile, flora și fauna insulei (cap. I); numele insulei în intervalul de timp cuprins între 777 î.Hr. și 2004 (cap. II); prezența sa în cartografia secolelor II–XX (cap. III); dedicarea

insulei lui Achile – de la mitologie la adevăr (cap. IV); farul din insulă (cap. V); statutul Insulei Șerpilor pînă la 1812, în anii 1813–1856, 1857–1878, 1879–1944/1948, precum și cel de după anexarea ei samavolnică de către U.R.S.S., în 1948 (cap. VI); insula ca bază militară sovietică (1944/1948–1991) și ucraineană (1991–2003), marea teritorială, zona contiguă, platoul continental și zona economică exclusivă; negocierile româno-sovietice (1967–1987) referitor la platoul continental și zona economică exclusivă a celor două țări în Marea Neagră; Insula Șerpilor în debaterile Parlamentului României; tratatul româno-ucrainean din 2 iunie 1997 și impactul acestuia asupra statutului insulei; consecințele acestui tratat asupra intereselor geostrategice ale României în Marea Neagră (cap. VII).

În baza unei ample documentări, autorul abordează probleme spinoase, controversate, făcîndu-ne cunoscut fie punctul său de vedere, fie preferința sa pentru acele interpretări sau puncte de vedere conforme cu adevărul istoric.

În lucrare, Insula Șerpilor este tratată unitar, sub multiplele ei aspecte, din antichitate pînă în zilele noastre, oferindu-i-se cititorului un tablou complet și complex, bazat pe o bibliografie exhaustivă (cap. VIII).

S-a acordat locul cuvenit problemelor istorice, juridice și politice, făcîndu-se apel la sursele documentare primare. Pentru o mai bună relevanță, la finalul lucrării (cap. IX) sînt anexate extrase din documentele diplomatice legate de statutul istorico-politico-juridic al insulei, care atestă indubitabil drepturile României asupra acesteia.

Volumul probează faptul că sînt rarissime cazurile în lume cînd un colț de stîncă – lipsit de apă potabilă, nelocuit și fără viață economică proprie – a creat unui stat atîtea probleme (politice, militare, economice și diplomatice). Mică sub raport geografic (doar 17 ha), ea a creat României din chiar momentul ocupării militare (august 1944) și anexării frauduloase de către sovietici (4 februarie 1948) mari probleme. Caracterul raporturilor actuale româno-ucrainene v-a crea în viitor probleme și mai mari.

Lucrarea – prima monografie științifică românească dedicată Insulei Șerpilor – constituie un eveniment editorial, care sperăm să producă bucurie tuturor iubitorilor de Clio, tuturor acelorora pentru care pămîntul românesc este sacru, iar dragostea de neam și țară – o trăsătură definitorie a ființei lor.

Redacția

Dinu POȘTARENCU

PANTELIMON SINADINO

(130 de ani de la naștere)

Pantelimon SINADINO

Potrivit afirmației lui Victor P. Sinadino, în secolul al XVII-lea, un reprezentant al neamului Sinadino, de origine bizantină, s-a stabilit pe insula grecească Chios din Marea Egee. Aici, la sfârșitul secolului al XVIII-lea—începutul secolului al XIX-lea, locuiau patru frați Sinadino, dintre care unul se numea Ioan, omorât în timpul măcelului săvârșit de turci pe această insulă în 1822¹. După masacru, fiul acestuia, Pantelimon (1795–1865), participant la mișcarea eteristă, se refugiază la Odesa, apoi se stabilește la Chișinău². În 1829, el se afla deja în orașul de reședință al Basarabiei, cumpărând de la căminarul Gheorghe Catacazi un imobil situat în sectorul III al urbei (casa se învecina la vest cu Ulița Mare, actualmente strada Petru Rareș).

Tranzacția a fost încheiată anterior datei de 31 august 1829, când Gheorghe Catacazi a solicitat Tribunalului Civil din Basarabia să legalizeze actul de vânzare–cumpărare asupra proprietății sale imobiliare din Chișinău, vândute comerciantului străin Pantelei³ Sinadino⁴.

Înscriindu-se în tagma negustorească, Pantelimon Sinadino a desfășurat o intensă activitate comercială, care s-a dovedit a fi destul de profitabilă. Din raportul cu privire la Basarabia pentru anul 1836, adresat de guvernatorul acestei provincii autorității centrale din Sankt Petersburg, aflăm că „principala preocupare a negustorilor de aici este comerțul cu lână, slănină și piele, realizat, mai cu seamă, de către negustorul de ghilda I din Chișinău, Pantelei Sinadino, ale cărui afaceri în acest an, după cum se vorbește, au sporit pînă la 2 milioane de ruble”⁵.

Grație faimei de care se bucura, P. Sinadino s-a învrednicit de onoarea de a exercita funcția de primar al orașului Chișinău (1837–1842)⁶.

La 18 iunie 1843, P. Sinadino a cumpărat casa lui Leib Kleiman⁷ de pe strada Meșceanskaia (în prezent, str. Sfatul Țării).

Împreună cu soția sa, Despina, fiica lui Ioan Petrocochino, decedată la 5 aprilie 1858, la vîrsta de 42 de ani⁸, Pantelimon Ioan Sinadino a crescut 5 copii⁹, botezați la biserica Sf. Haralambie din Chișinău: Ioan (1838–aprilie 1905), Victor (12 septembrie 1841¹⁰–1904), Alexandru (născut la 1 septembrie 1843¹¹), Elena (născută în 1845) și Despa (născută la 18 august 1846)¹².

Ioan, educat în sînul familiei, a devenit negustor. În 1874, el avea în proprietate o casă de piatră cu un nivel în sectorul II al Chișinăului, 400 desetine de pămînt din trupul moșiei Izbiște, județul Orhei, și, împreună cu fratele său Victor, 4 300 desetine din

cuprinsul moșiilor satelor Chițcani și Negureni, același județ. El era căsătorit cu Alexandra¹³, fiica negustorului Constantin Anastasie Zoti, cu care, în 1874, avea doi băieți: Constantin, de 5 ani, și Pantelei, de 4 ani¹⁴.

Ioan Sinadino a deținut mai multe funcții administrative și juridice: membru al Tribunalului Comercial din Basarabia (1866–1871, 1878–1882); protector de onoare al Școlii județene nr. 2 din Chișinău (din 1868); membru al Consiliului de Tutelă al Liceului de Fete din Chișinău (din 1869); judecător de pace onorific în cadrul circumscripțiilor judiciar-conciliatoare din județele Chișinău (1872–1896) și Orhei (1881–1893), fiind ales de Zemstvele acestor județe; membru al Consiliului Zemstvei Guberniale din Basarabia (1878–1898), membru al Administrației în problemele sătenilor din județul Orhei (din 1883)¹⁵, consilier al Primăriei orașului Chișinău¹⁶.

Într-un stat personal, întocmit la 12 ianuarie 1896, se menționează că el stăpânea în județul Orhei aceleași 400 desetine din moșia Izbiște, iar împreună cu fratele său Victor Sinadino – 4 300 desetine din moșiile satelor Chițcani și Negureni și 6 600 desetine din moșiile Jora și Bulăiești¹⁷. Aici se mai precizează că, după partajul efectuat cu V. Sinadino, el deținea în județul Chișinău moșia Strîmbeni (625 desetine), iar în județul Orhei – moșiile Chițcani și Negureni (2 200 desetine), Jora de Sus, Jora de Mijloc și Jora de Jos (2 200 desetine) și un sector din moșia Izbiște (400 desetine). În total: 5 425 desetine de pământ¹⁸. În plus, soția sa mai poseda 500 desetine din trupul moșiei satului Izbiște¹⁹.

Prin decretul din 6 februarie 1897, Senatul Rusiei a aprobat decizia din 20 iulie 1896 a Adunării Deputaților Nobilimii din Basarabia de a-l înscrie pe Ioan P. Sinadino, împreună cu soția sa, în registrul genealogic al nobilimii²⁰.

Victor P. Sinadino a exercitat timp îndelungat (1876–1897) funcția de director al Băncii municipiului Chișinău. În 1899, în semn de recunoștință din partea comunității orașului pentru activitatea utilă și sîrguincioasă de care a dat dovadă pe parcursul deținerii acestui post, i s-a conferit, ca urmare a demersului înaintat pe Primărie, titlul de cetățean de onoare al orașului Chișinău. El mai era, din 1877, membru al Comitetului de scont al Sucursalei din Chișinău a Băncii de Stat.

Pe terenul situat la intersecția străzilor Galbenă și Kiev²¹ din Chișinău, dăruit de Alexandra Sinadino²², soția lui Ioan P. Sinadino, și din mijloacele bănești donate de frații Ioan și Victor Sinadino, a fost ridicată

biserica *Sf. Pantelimon* (numită și *Biserica Grecească*), a cărei proiect a fost elaborat de arhitectul Alexandru Bernardazzi. La 10 aprilie 1888, ctitorii au obținut de la conducerea Eparhiei Chișinăului și Hotinului autorizația pentru construcția locașului sfânt, iar în ziua de 13 octombrie 1891 a fost celebrată sfințirea lui²³. Pentru sprijinul financiar oferit în acest scop lor le-au fost decernate înalte distincții guvernamentale²⁴.

La 16 februarie 1905, Ioan P. Sinadino, domiciliat în Odesa, și-a legalizat testamentul, în care sînt enumerate proprietățile sale, pe lângă cele din Basarabia, menționate mai sus, figurînd încă moșia Golenișcevo din gubernia Podolia, cu un sector aflat în Austria două imobile în Odesa și unul în Chișinău, pe strada Fontannîi (actualmente – strada Veronica Micle). Din cauza că nu avea urmași direcți pe linie descendentă, el a dispus, printre altele, ca după trecerea sa în neființă casa din Chișinău să fie moștenită de nepoții săi Pantelimon și Alexandru, fiii lui Victor Sinadino; peste 700 desetine din moșia Izbiște să fie date în proprietate Zemstvei Guberniale din Basarabia, nobilimii basarabene și orașului Chișinău, indicînd și scopurile pentru care urmau să fie utilizate veniturile provenite de la această moșie, iar casa cu două nivele de la colțul străzilor Armenească și Haralambie din Chișinău, pe care a cumpărat-o de la Mihail Constantin Zoti, să fie donată orașului pentru a fi transformată în azil²⁵.

Fiul mai mic al lui Victor P. Sinadino, Alexandru (1877–27 ianuarie 1938), și-a făcut studiile la colegiul lui Pavel Galagan, apoi a absolvit Universitatea Tehnică din Riga, obținînd specialitatea de inginer-constructor²⁶. Prin hotărîrea Tribunalului din Chișinău de la 5 aprilie 1905, el a fost pus în posesiunea asupra moșiilor din județul Orhei, revenite lui prin testament de la tatăl său²⁷. În 1912, A. Sinadino mai stăpânea moșiile Hăsnășeni și Petreni din județul Soroca, cu suprafața totală de 1 026 desetine²⁸. A. Sinadino a fost episcop al Liceului *Mihail Eminescu* din Chișinău.

Cel de-al doilea fiu al soților Victor și Maria Sinadino, numit Pantelimon, în cinstea bunelului, s-a născut la 17 iulie 1875, fiind botezat la biserica *Sf. Ilie* din Chișinău. Naș de botez i-a fost unchiul său, Ioan P. Sinadino²⁹. Absolvînd, în 1899, Facultatea de Medicină a Universității Imperiale *Sf. Vladimir* din Kiev, el și-a început activitatea de muncă la 10 ianuarie 1900, cînd este desemnat membru de onoare al Episcopiei Guberniale a orfelinatelor din Basarabia. El a deținut această funcție pînă în 1907. În acest

an, la 4 octombrie, Adunarea Zemstvei din județul Chișinău îl alege judecător de pace onorific în cadrul județului Chișinău pe un termen de 3 ani, iar în ședința Primăriei orașului Chișinău de la 27 iulie 1901 este numit, pe o durată de 4 ani, protector de onoare al Școlii parohiale orășenești nr. 3. Ulterior, el va fi ales din nou judecător de pace onorific. De data aceasta, în cadrul a două județe: Orhei (la 26 septembrie 1902) și Chișinău (la 6 octombrie 1902). Din 17 martie 1903 devine membru al Consiliului Municipal Chișinău, iar de la 1 mai 1903 (ales în cadrul ședinței Primăriei de la 25 aprilie) – primar al orașului Chișinău, funcție pe care a deținut-o până la 20 ianuarie 1904. În perioada 18 septembrie 1903–18 septembrie 1907 a fost membru al Comitetului de scont și credit al Băncii de Stat. Totodată, de la 1 octombrie 1903, pe un termen de 3 ani, este consilier al Adunării Zemstvei Guberniale din Basarabia, ales în această demnitate de Adunarea Zemstvei din județul Orhei. La 28 august 1905 se reasează în fotoliul de primar al orașului Chișinău. Inițial, în calitate de interimar, iar din 11 noiembrie 1905 ca titular, pentru 4 ani. Curînd, la 7 noiembrie 1905, Primăria i-a acordat onoarea de a fi iarăși, timp de 4 ani, protector de onoare al Școlii orășenești nr. 3. În același an, adunările de zemstvă din județele Orhei (la 2 octombrie) și Chișinău (la 5 decembrie) îl aleg judecător de pace onorific în cadrul circumscripțiilor judiciar-conciliatoare din județele respective. Concomitent, în ziua de 28 martie 1906, două adunări electorale – cea a latifundiarilor din județul Orhei și cea a locuitorilor orașului Chișinău – i-au înaintat candidatura pentru a fi ales de către Adunarea gubernială din Basarabia ca deputat în Duma de Stat a Rusiei de legislatura I, dar nu a acumulat numărul necesar de voturi. Prima Dumă însă a avut o existență scurtă (aprilie–8 iulie 1906). La 10 septembrie 1906, Pantelimon Sinadino este ales din nou, de către Adunarea Zemstvei din județul Orhei, în calitate de consilier al Adunării Zemstvei Guberniale din Basarabia. Propus a doua oară de către electoratul chișinăuian, P. Sinadino este desemnat la 6 februarie 1907, în cadrul Adunării electorale din Basarabia, în calitate de deputat în cea de-a II-a Dumă a Rusiei, care la fel s-a dovedit a fi efemeră (20 februarie–2 iulie 1907). În urma unui nou sufragiu, desfășurat la 14 octombrie 1907, P. Sinadino devine pentru a doua oară deputat în Duma Rusiei din partea Basarabiei. Între timp, la 21 septembrie 1907, Adunarea Zemstvei din județul Orhei i-a încredințat pentru a treia oară mandatul de judecător de pace onorific. Deoarece îi expirase

mandatul de primar, la 18 septembrie 1909 a fost reales în acest post încă pentru 4 ani. De această dată însă, la 15 februarie 1910, a demisionat din proprie inițiativă. În anul următor Adunările Zemstvelor din județele Soroca (26 septembrie 1911) și Bălți (septembrie 1911) i-au acordat dreptul de a fi judecător de pace onorific în circumscripțiile judiciar-conciliatoare din județele respective, fiind, totodată, din 1901, și consilier al Primăriei orașului Chișinău³⁰.

În 1912, P.V. Sinadino stăpînea proprietățile funciare părintești din județul Orhei: 349 desetine din componența moșiei satului Izbîște, 2 184 desetine din moșia satului Mihălașa, 130 desetine din moșia satului Susleni și 550 desetine din moșia satului Onițcani. Mai deținea 355 desetine de pămînt din trupul moșiei Horjești, județul Chișinău, pe care le cumpărase, și o casă în Chișinău, situată pe strada Aleksandrovskaia nr. 81 (în prezent – bd. Ștefan cel Mare și Sfînt³¹).

Soția sa Xenia³² (26 aprilie 1881–1941), fiica militarului Ilie Kobiev, avea următoarele proprietăți funciare în județul Orhei: 153 desetine din moșia Bălășești³³ și 75 desetine din moșia Bogzești³⁴.

Prin decretul imperial din 13 iunie 1912 lui Pantelimon Sinadino și membrilor familiei sale (soția Xenia, fiul Victor, născut la 15 noiembrie 1907, și fiica Alexandra, născută la 19 ianuarie 1912³⁵) le-a fost conferit titlul de nobili de viță, avîndu-se în vedere meritele lui P. Sinadino în viața publică³⁶.

În perioada 3 decembrie 1917–9 martie 1918, Pantelimon Sinadino a fost membru al Sfatului Țării, fiind delegat în acest for legislativ al Basarabiei de Organizația națională a grecilor. A făcut parte din componența comisiilor: Administrativă, de Mandate, de Declarații și Statute³⁷. În discursul susținut în ședința de deschidere a Sfatului Țării (21 noiembrie/4 decembrie 1917), el a menționat între altele: „Nașterea ideii despre Consiliul superior basarabean și înfăptuirea ei arată iubirea caldă față de pămîntul natal al populației locale moldovenești, care, văzînd dezastrul general din Rusia, nu putea să nu înțeleagă că una din cauzele fundamentale ale acestei nenorociri mondiale constă în faptul că marea iubire de Patrie a fost călcată în Rusia în picioare. Chezășia succesului muncii d-voastre, noi o vedem în colaborarea prietenoasă cu celelalte naționalități, care locuiesc în Basarabia, și numai pe aceasta se poate clădi temelia trainică a înfloririi și puterii Patriei noastre. Trăiască Basarabia liberă, autonomă, matură ca Stat!”³⁸.

La începutul lunii martie 1918, P. Sinadino a sosit la Iași în fruntea unei delegații a Uniunii marilor

proprietari din Basarabia, care, în audiența din 6 martie, i-a înmănat regelui Ferdinand I un memoriu cu cererea de unire a Basarabiei cu România și de a pune capăt anarhiei provocată în această provincie românească de bandele bolșevice¹⁹. Membrii acestei delegații au înaintat un alt memoriu guvernului român, datat cu 10 martie 1918 și semnat de P. Sinadino în calitate de președinte al Uniunii marilor proprietari din Basarabia, în care a fost expusă situația social-politică din Basarabia⁴⁰.

În timpul administrației românești a fost președinte al Camerei de Comerț din Basarabia și al Sfatului Negustoresc din Chișinău.

Rămas în Basarabia, ocupată de sovietici la 28 iunie 1940, Pantelimon Sinadino este arestat pe data de 9 iulie 1940 de către organele de represiune

staliniste și trimis într-un lagăr corecțional, unde a și murit⁴¹.

Pantelimon Sinadino este autorul mai multor scrieri: *Creditul în Basarabia* (Chișinău, 1929), *Ce este necesar pentru însănătoșirea vieții economice în Basarabia* (Chișinău, 1930), *Creditul bancar în Basarabia* (conferință ținută în cadrul Institutului Social Român din Basarabia și publicată în revista *Viața Basarabiei*, 1935, nr. 2, p. 17–27). S-a manifestat și ca memorialist, lăsând pentru posteritate volumele de memorii, nepublicate deocamdată, intitulate *Chișinăul nostru* (păstrat la Arhiva Națională a Republicii Moldova) și *Amintirile mele despre vremuri grele* (aflat în posesia Zamferei Mihail⁴² din București), ambele redactate în rusește.

NOTE

¹Victor V. Synadino, *Familia Synadino înainte de sec. XIX*, în „Din trecutul nostru”, 1936, nr. 28–30, p. 45–46.

²Gheorghe G. Bezviconi, *Boierimea Moldovei dintre Prut și Nistru*, București, 1943, vol. II, p. 157.

³Astfel este ortografiat prenumele lui într-o serie de acte rusești.

⁴Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare, A.N.R.M.), f. 37, inv. 2, d. 1012, f. 1.

⁵A.N.R.M., f. 2, inv. 1, d. 2330, f. 87^v.

⁶Gheorghe Bezviconi, *op. cit.*, p. 157.

⁷A.N.R.M., f. 37, inv. 3, d. 375.

⁸A.N.R.M., f. 37, inv. 4, d. 1326, f. 1–2.

⁹A.N.R.M., f. 134, inv. 3, d. 1431, f. 32^v.

¹⁰A.N.R.M., f. 211, inv. 3, d. 35, f. 481^v.

¹¹A.N.R.M., f. 211, inv. 3, d. 51, f. 489^v.

¹²A.N.R.M., f. 211, inv. 3, d. 64, f. 424^v.

¹³Și-au oficiat cununia în ziua de 12 iunie 1869, la biserica Sf. Gheorghe din Chișinău, Ioan Sinadino avînd 31 de ani, iar Alexandra – 18 ani (A.N.R.M., f. 88, inv. 1, d. 2217, f. 6^v).

¹⁴A.N.R.M., f. 6, inv. 5, d. 136, f. 34.

¹⁵A.N.R.M., f. 88, inv. 1, d. 2217, f. 1–4.

¹⁶A.N.R.M., f. 9, inv. 1, d. 36, f. 1.

¹⁷A.N.R.M., f. 88, inv. 1, d. 2217, f. 1^v.

¹⁸*Ibidem*, f. 7.

¹⁹*Ibidem*, f. 1^v.

²⁰*Ibidem*, f. 12.

²¹Astăzi – străzile, respectiv, Vlaicu Pîrcălab și 31 august 1989.

²²A.N.R.M., f. 208, inv. 1, d. 138, f. 193.

²³A.N.R.M., f. 208, inv. 4, d. 5003, f. 17.

²⁴*Ibidem*, f. 24; *Кишиневские епархиальные ведомости*, 1895, nr. 8, p. 83.

²⁵A.N.R.M., f. 325, inv. 1, d. 190, f. 1–5; f. 88, inv. 2, d. 165, f. 67–73^v.

²⁶*Бессарабское слово*, 28 ianuarie 1938, p. 2; *Viața Basarabiei*, 20 iulie 1938, p. 2.

²⁷A.N.R.M., f. 39, inv. 11, d. 3033, f. 1.

²⁸*Бессарабские губернские ведомости*, 7 februarie 1912, nr. 13, p. 2.

²⁹A.N.R.M., f. 88, inv. 2, d. 531, f. 17.

³⁰*Ibidem*, f. 3–14.

³¹*Ibidem*, f. 3; *Бессарабские губернские ведомости*, 20 martie 1912, nr. 31, p. 1.

³²Cununia religioasă a lui P. Sinadino cu Xenia Kobiev a fost oficiată la 9 februarie 1905 în biserica Sf. Pantelimon din Chișinău, în calitate de martori fiind nobilii Paul Gh. Gore, Dimitrie N. Semigradov și inginerul Alexandru V. Sinadino (A.N.R.M., f. 88, inv. 2, d. 215, f. 12; d. 531, f. 18).

³³Xenia Sinadino a cumpărat această parte a moșiei satului Bălășești la 30 iunie 1910 de la Euterpia Cearlton, după cel de-al doilea soț Kulisici, iar după primul Varzaru, supusă a Greciei (A.N.R.M., f. 88, inv. 2, d. 215, f. 20).

³⁴Acest sector l-a cumpărat la 28 august 1909 de la Constantin Șatunov și Elena Constantin Grigoriev (născută Șatunov), care l-au moștenit de la Nadejda Șatunov (A.N.R.M., f. 88, inv. 2, d. 215, f. 6).

³⁵Ambii copii au fost botezați la biserica Sf. Pantelimon din Chișinău.

³⁶A.N.R.M., f. 88, inv. 2, d. 531, f. 1; d. 605, f. 22.

³⁷A.N.R.M., f. 727, inv. 2, d. 77, f. 22 v–23, 32^v.

³⁸*Patrimoniul*, 1990, nr. 1, p. 170.

³⁹Șt. Ciobanu, *Unirea Basarabiei*, Chișinău, 1993, p. 253–254.

⁴⁰*Ibidem*, p. 250–253.

⁴¹A. Chiriac, *Membrii Sfatului Țării (1917–1918). Dicționar*, București, 2001, p. 143.

⁴²Z. Mihail a publicat un fragment din acest volum de memorii, în versiune românească, în *Cornelia Papacostea Danielopolu. In memoriam. Buletinul Societății Române de Studii Neoeleene*, București, 1999, p. 157–165.

Adormirea Sfântului Ștefan cel Mare. Icoană

Cugetul

Complexul memorial de pe capul de pod Serpen, Mai 2005

ЯССКО-КИШИНЕВСКАЯ ОПЕРАЦИЯ 1944г.

35 0 35 70км

Линии фронта советских и немецко-фашистских войск

на 20 VIII

к исходу 20 VIII

к исходу 29 VIII

Направления ударов советских войск

20 — 24 VIII

25 — 29 VIII

Высадка десантов советских войск кораблями Черноморского флота и Дунайской флотилии

Оборонительные рубежи немецко-фашистских войск

Действия Дунайской флотилии